

KRIMINALOMSORGEN

Dokumentasjon og debatt

Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND)

Oppstarten av teamene og sentrene 2006

Berit Johnsen og Monika Svendsen

2/2007

KRIMINALOMSORGEN

**Narkotikaprogram
med domstolskontroll
(ND)
Oppstarten av
teamene og sentrene
2006**

**Berit Johnsen
og Monika Svendsen**

Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS
Oslo, juni 2007

Utgitt av:
Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS
Boks 6138 Etterstad
0602 Oslo
www.krus.no

Copyright: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Oslo 2006

I serien: KRUS Dokumentasjon og debatt

KRUS Dokumentasjon og debatt nr 2/2007

ISBN: 978-82-91910-71-0

ISSN:0806-9468

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

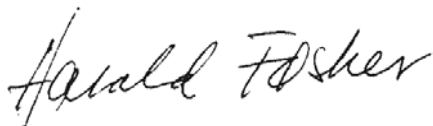
Etter modell fra Drug Courts i Irland og Skottland har man i Norge innført straffereaksjonen Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND) som en treårig prøveordning fra 1. januar 2006 i byene Oslo og Bergen. Den norske modellen av Drug Court skiller seg fra øvrige Drug Court-modeller ved at dommeren, i tråd med norsk tradisjon, har en uavhengig rolle fra forvaltningen.

Prøveordningen skal følges av en prosessevaluering – i regi av KRUS, og en resultatevaluering – i regi av SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning). Denne rapporten er den første fra prosessevalueringen og omhandler etableringen av ND-teamene og ND-sentrene og i Oslo og Bergen. Rapportens kap. 17 er fra resultatevalueringen og beskriver de 20 første domfelte ved inntak i programmet.

Foruten kapittel 17 som er skrevet av Knut Boe Kielland ved SIRUS, er rapporten skrevet av Dr. Scient Berit Johnsen og Master i retts sosiologi Monika Svendsen. Det er disse to som har gjennomført undersøkelsen som presenteres i denne rapporten.

Vi vil først og fremst takke ND-teamene for deres samarbeidsvilje i undersøkelsen. Uten deres åpne og positive innstilling til å dele av sin kunnskap og erfaring og til å la forskerne ta del i arbeidshverdagen på ND-sentrene, ville ikke denne undersøkelsen latt seg gjennomføre. Likeledes vil vi takke domfelte, arbeidsgivere, styrings- og arbeidsgruppemedlemmer og tilsatte i VIC-prosjektet og Gjengangergruppen for deres velvilje til å ta imot og svare på forskernes utallige spørsmål. En takk rettes også til Knut Boe Kielland, Edle Ravndal og Eva Hausken på SIRUS for mange gode og oppklarende diskusjoner. Gunnhild Hagberg-Karlsen har korrekturlest manus på en utmerket måte.

KRUS, mai 2007

Harald Føsker
Direktør

Sammendrag

Hvert ND-team består av fem personer fra fire ulike instanser. Foruten koordinator som er tilsatt i kriminalomsorgen, er det ytterligere én representant fra kriminalomsorgen. I tillegg er det én representant fra kommunen, én representant fra spesialisthelsetjenesten og én representant fra utdanningsetaten. Teamene er lokalisert i ND-sentre som er organisert forskjellig i Oslo og Bergen. I Bergen har man et innholdsmessig tilbud til de domfelte på senteret, mens i Oslo søker man å benytte eksisterende tilbud for rusmisbrukere som finnes i byen.

Tilsettingsprosesser tar tid. Mens teamet i Bergen var fulltallig i mars, var teamet i Oslo fulltallig i juni. Det første halvåret i Oslo ble derfor preget av venting og av å ikke komme ordentlig i gang. Begge teamene har brukt tid på å etablere sentrene, noe som teammedlemmene mener har skapt et eierforhold og samhold i teamene. En av de store utfordringene for teamene i oppstartprosessen har vært å transformere den politiske oppgaven til den primære faglige oppgaven. Ved hjelp av fagdager, en tydelig styringsgruppe og avklaringer i en del prinsipielle diskusjoner, er vårt inntrykk at Osloteamet kom lengre i denne prosessen enn Bergensteamet i 2006.

ND er et tverretattlig og tverrfaglig prosjekt. For at dette skal ivaretas på best mulig måte er det viktig at alle involverte instanser opplever et eierforhold og at de tar del i prosjektet. Dette krever involvering fra de forskjellige etatene som har arbeidsgiveransvar, ikke minst i forhold til å ivareta sine teammedlemmer. Spesielt i en oppstartsfase som har vært preget av at teammedlemmene arbeider mye likt, synes dette å være viktig. Den samlede kunnskapskapitalen som forvaltes av teamet som helhet er unik, og kan bli innflytelsesrik både innenfor retts- og behandlingssystemet. I forhold til domstolen ser vi at dommerne følger teamenes anbefalinger i de aller fleste sakene.

I utgangspunktet var målgruppen for dom til ND tunge rusmiddelmissbrukere, men det er tillagt de lokale prosjektene i Bergen og Oslo å definere målgruppen nærmere. Foruten motivasjon, ønske om å delta, samarbeidsvilje samt innsikt i egen situasjon og egne mål og ønsker, har teamene kommet frem til at ND ikke kan være et tilbud for de aller tyngste rusmiddelmissbrukerne og de med alvorlige psykiske lidelser. Begge teamene har imidlertid det første året hatt en overvekt av tunge rusmisbrukere med forholdsvis lange kriminelle karrierer i programmet. Dette har mest sannsynlig en sammenheng med at de domfelte stort sett har blitt rekruttert fra VIC-prosjektet i Oslo og Gjengangergruppen i Bergen. Spesielt i Oslo ønsker man å satse på yngre domfelte. Til sammen ble 30 personer dømt til ND i 2006; 19 i Bergen og 11 i Oslo.

Straffegjennomføringen i ND går gjennom fire faser: iverksettelsesfasen, stabiliseringsfasen, ansvarsfasen og videreføringsfasen. Opplegget for fasene er individuelt tilrettelagt for å imøtekomme de domfeltes forskjellige behov. I 2006 hadde teamene domfelte i fase én og to. Personundersøkelsen som teamene utarbeidet før rettsmøtet hvor dom til ND vurderes, skisserer et opplegg for fase én. På grunn av lang saksbehandlingstid hos f.eks. sosialkontorene og køer for å komme inn i ulike behandlingsopplegg og for å få bolig, kan det være vanskelig for teamene å skissere et så detaljert opplegg som enkelte aktører og dommere krever.

Selv om teammedlemmene forsøker å lette saksgangen innad i sine egne etaters systemer, er kjøproblematikken i forhold til behandling og bolig et dilemma for teamene. Domfelte til ND skal ikke prioriteres i forhold til andre rusmiddelmissbrukere som søker behandling, men det bør avklares hvorvidt det å kjøpe inn egne tjenester er å anse som prioritering. Et annet dilemma man ikke slipper unna i en straffereaksjon som ND, er dikotomien straff – behandling. Etableringen av ND er preget av en pragmatisk innfallsvinkel til dette dilemma som sier at for noen kan det fungere å kombinere straff og behandling. Denne pragmatiske holdningen gir imidlertid ingen grunn til ikke å problematisere de mer prinsipielle og etiske sidene ved debatten om forholdet mellom straff og behandling.

I forhold til domfeltes rettssikkerhet i forhold til ND, hadde det nok vært en fordel å redusere antall samtykker som siktede/domfelte må forholde seg til under personundersøkelsen og straffegjennomføringen. Taushetsplikten innad i teamet opplever teammedlemmene som lite problematisk. I de tilfellene hvor teammedlemmet inngår i en behandlingssituasjon, bør det vurderes om det er nødvendig med en grundigere gjennomgang av hvilke opplysninger som er taushetsbelagte og hvilke opplysninger som kan deles med teamet. Det bør likeledes vurderes om domfelte kan ta saken inn for retten hvis teamet ikke klarer å overholde særvilkårene, om domfelte skal ha forvarer i rettsmøtene under straffegjennomføringen, og om det lar seg gjøre å få effektivert fullbyrdelsesordren hurtigere.

På grunnlag av datamaterialet i denne rapporten fra det første oppstartsåret, er det for tidlig å si om ND kan være en modell for andre straffegjennomføringsformer. Vi ser imidlertid ikke bort fra at rettsapparatet ytterligere kan påvirkes og utformes videre av en terapeutisk tankegang ("therapeutic jurisprudence"), og at nye straffereaksjoner kan oppstå på grunnlag av Drug Court eller ND.

Abstract

In Norway the Drug Court took effect January 1st 2006, as a three years pilot project in two cities, namely Oslo and Bergen. A special feature of the Norwegian model is that the court's involvement in the program is not as prominent as for example in the Irish or the Scottish model. However, the programme is supervised by the court, and throughout the programme, the offender is accountable to the court. A Drug Court team, consisting of five individuals from different public sectors, is established in each city. The coordinator, who is the administrative leader of the team, and one of the other team-members are employed in the correctional service. The other three team members are employed in the municipality, health service and educational service. The teams are localised in Drug Court centres. The centres are organized differently in the two cities. In Bergen the clients can engage in different activities at the centre, whereas in Oslo the clients are supposed to use the different services located in the city which cater for drug abusers.

Neither of the teams were complete when the Drug Court took effect due to the lengthy process of employing team members. The team in Bergen was complete in March 2006, while the team in Oslo was not complete before June 2006. For the team in Oslo, the first six months were therefore characterized by waiting and a feeling of not getting started. However, the establishment of the centres in both cities has given the team members a sense ownership of the project and a sense of unity. One of the greatest challenges for the teams the first year has been to transform the political mission of the Drug Court to a shared vision of what they are going to do in practical terms. Our impression is that the team in Oslo came further in defining their vision in 2006 than the team in Bergen through the use of among other things mini seminars for the team members.

One of the aims with the Drug Court arrangement in Norway is to improve the cooperation between public instances, and to improve the interdisciplinary work in the rehabilitation and treatment of drug abusers. To achieve this, it is important that all the instances that are involved in the project have an experience of taking part in and having an ownership of the project. Achieving this is dependent on that the employers in the different instances take their role seriously by following up their employees who are involved in the project as team members. This is especially important in the first period of the project where the team members do much of the same work. The total capital of knowledge that is shared by all the team members, can be powerful both within the justice and treatment system. For example, the courts follow the teams' recommendations in most cases.

Originally, the Norwegian Drug Court model was intended for people with a severe drug abuse, but it is up to the local project to define their clients further. Motivation, a wish to participate, a will to cooperate and a clear understanding of one's situation, are important elements that the team consider when they give their recommendation to the court. The teams also believe that the Drug Court is not suited for those with a very severe drug abuse and drug abusers with severely mental problems. Both teams have however had a majority of clients with a heavy drug abuse and a relatively long criminal career in the first year of the programme. Especially the Oslo team wants to prioritize younger and not so heavily troubled clients. A total of 30 individuals were sentenced to follow a Drug Court programme in 2006; of which 19 were sentenced in Bergen and 11 were sentenced in Oslo.

In order to fulfil a Drug Court programme, the client has to complete four phases: the starting phase; the stabilisation phase; the phase of responsibility; and finally the phase for further work. The exact content of the different phases may be different from client to client. Tailoring the content to each individual client is an essential feature of the programme which ensures that the client's various individual needs are met. In 2006, there were only clients in the first two phases of the programme. In the teams' social inquiry reports, they describe the programme for phase one. Because of the time required to organise available places within treatment programs in the health service and to find a place for the clients to live, it can be difficult for the teams to describe a given program in detail to the extent that some of the counsellors for the prosecution and judges demand.

The team members attempt to ensure flexibility in the processing of cases in their own sectors. However, waiting lists for admission to treatment programmes and for receiving housing are long and this interferes with the teams' efficiency. Clients in the Drug Court programme shall not be prioritised compared to other drug abusers that are on waiting list for treatment, but it should be clarified whether buying for example treatment places is to be considered a priority. Another dilemma with the idea of the Drug Court is the punishment – treatment dichotomy. The establishment of the Drug Court in Norway is characterized by a pragmatic attitude which holds that for some the combination of punishment and penalty may work. This pragmatic attitude however, gives no excuse to overlook the principal and ethical problems that occurs when combining punishment and treatment.

In relation to the client's legal protection in the Drug Court programme, it seems reasonable to lower the number of consents that the clients have to sign for the social inquiry report and throughout the programme. This would most likely have made the information about the program easier to understand for the client, and it

would have been easier to ensure that the consent which the client gives to participate in the program is real. The suspension of the obligation of secrecy within the team is not experienced as a problem by the team members. When a team member has a treatment relation to the client, a more thorough discussion about what information should be subjected to the obligation of secrecy and what information should not be subjected to the obligation of the secrecy, is needed. Due to the client's legal protection, it should also be considered whether the client can bring the case to court if the team does not fulfil its obligations in relation to the programme, and if the client should have a defence lawyer in the court meetings during the programme.

The data presented in this report gives no basis to conclude that the Drug Court programme in Norway can be a model for other forms of punishment. Internationally however, we see a trend based on Therapeutic jurisprudence, where the courts are influenced by therapeutic thoughts. For example in the US., the Drug Court model has expanded to "Juvenile Drug Courts" and "Family Reunification Drug Courts".

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	6
Innholdsfortegnelse	9
1.0 Narkotikaprogram med domstolskontroll	12
1.1 Bakgrunn	15
1.2 Evaluering og forskning	17
1.2.1 Andre publiseringer	18
2.0 Metodisk tilnærming	21
2.1 Feltarbeid	21
2.2 Analysen	24
2.3 Utskriving	25
2.4 Internforskning	25
2.5 Hva er rapporten til, og hvem er den for?	26
3.0 Prosjektkommunene	27
4.0 Tilsettinger og organisering av teamene	29
5.0 Oppstarten av ND-sentrene	31
5.1 Kompis	31
5.2 Retningslinjene	32
5.3 Sikkerhet - HMS	32
6.0 Økonomi	33
7.0 Arbeidsoppgaver, arbeidsfordeling og tilhørighet	35
7.1 Vi gjør det samme	35
7.2 Å arbeide likt og ivareta sin fagprofesjon	36
7.3 Opplevelse av målsetting – misjon og visjon	37
7.3.1 Hva er vi, hva skal vi være?	39
7.4 Identitet og tilhørighet	42
7.5 Koordinator og lederfunksjon	45
7.6 Kompetanse i teamet	46
7.7 Informasjonsarbeid og misjonering	47
8.0 Arbeids-, styrings- og referansegrupper	49
8.1 De lokale arbeidsgruppene	49
8.2 De lokale styringsgruppene	49
8.3 De lokale referansegruppene/ressursgruppene og veiledning	51
8.4 Den sentral styringsgruppen	52
9.0 Samtykke og taushetsplikt	53
9.1 Samtykke	53
9.1.1 Samtykke til gjennomføring av personundersøkelsen	54
9.1.2 Samtykke til informasjonsinnhenting under personundersøkelsen	55
9.1.3 Samtykke til å delta i programmet	56

9.2 Taushetsplikt under straffegjennomføringen	57
10.0 Personundersøkelser	61
10.1 Egnethet	65
11.0 Målgruppe	71
12.0 Det offisielle oppdraget	76
13.0 Innhold	77
13.1 Tiltak på senteret	79
13.1.1 Behandling	79
13.1.2 Opplæring og Aetat	79
13.1.3 Samtaler og andre tiltak	80
13.1.4 Miljøarbeid	80
13.1.5 Ansvarsgruppemøter og struktur	82
13.2 Tiltak opp mot samarbeidende instanser	82
13.2.1 Sosialkontor og Aetat/NAV	83
13.2.2 Fritidsaktiviteter	83
13.2.3 Bolig	84
13.2.4 Fastlege	84
13.2.5 Eksempel	84
13.2.6 Behandlingsplasser	85
13.3 Deldom	86
13.3.1 Eksempel	87
13.4 Samarbeid med behandlingseenheter	87
13.5 De fire fasene og planverk	88
13.5.1 Planverk	89
14.0 Kontrolltiltak, sanksjoner og brudd	90
14.1 Rus – urinprøver	90
14.1.1 Sanksjoner som følge av positive urinprøver	91
14.1.2 Å møte ruset på senteret	93
14.2 Oppmøtekontroll	93
14.3 Bruddmeldinger og bruddsaker	94
14.3.1 Nye lovbrudd	95
15.0 Å kombinere straff og behandling	97
15.1 Å begrunne straffen med behandling	99
16.0 Konklusjon	100
16.1 Organisering, rolle- og kunnskapsfordeling	100
16.1.1 Organisering	100
16.1.2 Rolle- og kunnskapsfordeling	103
16.2 Hvem idømmes ND og forløpet i straffegjennomføringen	104
16.2.1 Hvem får dom til ND	104
16.2.2 Forløpet i straffegjennomføringen	106
16.3 Dilemmaer	107
16.3.1 Prioritering av plasser	107
16.3.2 Straff – behandling	108

16.3.3 Rettssikkerheten	110
16.4 Modell for andre straffegjennomføringsformer	113
17.0 Fra resultatevalueringen: Beskrivelse ved inntak av de første 20 domfelte.....	114
Litteratur.....	117
Vedlegg	121

1.0 Narkotikaprogram med domstolskontroll

Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND) er et treårig prøveprosjekt i kommunene Oslo og Bergen med virkning fra 1. januar 2006. Prøveordningen gjelder for rusmiddelmissbrukere som har begått narkotikarelatert kriminalitet, og hvor retten har satt gjennomføring av ND som vilkår i en betinget strafferettslig reaksjon, jf. straffeloven § 53 bokstav e. Det er kun domstoler som har domsmyndighet i de to ovennevnte kommunene som kan sette vilkåret. Formålet med ND er å forebygge ny kriminalitet og fremme domfeltes rehabilitering, samtidig som de praktiske hjelpe- og behandlingstilbudene for rusmiddelmissbrukere skal forbedres. Ordningen er tverretattlig og krever en felles innsats og et forpliktende samarbeid på ulike forvaltningsnivåer.

Kriminalomsorgen har ansvaret for å opprette lokale tverrfaglige team som skal stå for den faglige gjennomføringen av narkotikaprogrammet og bidra til et helhetlig behandlings- og rehabiliteringstilbud som er tilpasset den enkelte domfelte. Teamet skal bestå av en teamkoordinator og en annen representant fra kriminalomsorgen i tillegg til representanter fra den kommunale sosialtjenesten, spesialisthelsetjenesten og opplæringssektoren. Om det skal være flere instanser enn dette i teamet, og i så fall hvem dette skal være, vurderes lokalt.

Teamkoordinatoren er den administrative lederen av senteret. I tillegg til at vedkommende leder teammøter og tilrettelegger for samarbeid i teamet, skal han/hun sikre dokumentasjon i prosjektet, bidra til markedsføring og følge opp føringene fra sentralt hold. Selv om de involverte etater har ansvaret for de deloppgavene som hører under de respektive etaters ansvarsområder, skal teamkoordinatoren også utarbeide beskrivelser av roller og arbeidsprosesser i teamet. Arbeidsgiveransvaret tilfaller de ulike involverte etatene. Hvert lokale team har en styringsgruppe som er sammensatt av representanter fra de ulike involverte instansene.

I hver av prøvekommune har kriminalomsorgen ansvaret for å etablere et dagsenter som teamet skal drive sin virksomhet fra. Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll sier også at dagsenteret skal være de domfeltes faste oppmøtested når ikke annet er bestemt. Det er altså ved senteret teamet skal samordne kartlegging, planlegge og følge opp den domfelte. Hensikten med senteret er dermed å tilfredsstille de faglige forutsetningene for et helhetlig individuelt gjennomføringsopplegg for de domfelte. Det er særlig i starten at oppfølgingen på senteret vil være viktig, før de domfelte gradvis overføres til det ordinære hjelpe- og tiltaksapparatet som er utenfor senteret. I forskriften påpekes det at senteret i tillegg til et dagsenter bør tilby kvelds- og helgeaktiviteter som et ledd i kriminalitetsforebygging og den domfeltes rehabilitering (§ 9).

For å bli dømt til ND må siktede være rusmiddelmissbruker og ha begått narkotikarelatert kriminalitet. I dette ligger at narkotikabruk må være et hovedproblem for siktede, og med narkotikarelatert kriminalitet menes overtredelser av straffeloven § 162 og legemiddeloven § 31 annet ledd, lovbrudd som er begått under påvirkning av illegale rusmidler og lovbrudd som er begått for å finansiere eget rusmisbruk. Vedkommende må i tillegg være bosatt i en av prøvekommunene og gi sitt personlige samtykke til å være med i programmet.

Forut for en dom der det er aktuelt med vilkår om ND må det alltid foreligge en personundersøkelse (PU) av siktede. Hensikten med personundersøkelse er å informere rettens parter om siktede. Det er påtalemyndigheten eller retten som beslutter en personundersøkelse, jf. straffeprosessloven kapittel 13. For ND sitt vedkommende, er det kriminalomsorgen som har ansvaret for utarbeidelsen av personundersøkelsen. Den skal etter forskriftene gjennomføres av det lokale teamets representant fra kriminalomsorgen i samarbeid med de andre teamrepresentantene. I forbindelse med utarbeidelsen av personundersøkelsen, skal den siktede få grundig informasjon om ND, dvs. om hva som kreves av vedkommende personlig og konsekvensene av å bryte programmet. Den siktede må som nevnt gi sitt samtykke til eventuelt å gjennomføre narkotikaprogrammet. Denne frivilligheten er et viktig prinsipp i narkotikaprogrammet og innebærer at retten kun kan sette vilkår om å gjennomføre ND dersom vedkommende har gitt sitt samtykke fremgått av en samtykkeerklæring. Denne samtykkeerklæringen skal også inneholde nødvendig fritak fra taushetsplikten, og er kun gyldig dersom siktede har fått tilstrekkelig informasjon og forstått informasjonen om hva samtykket innebærer. Den siktede skal i denne forbindelse informeres om at han/hun når som helst kan trekke tilbake sitt samtykke til å delta i narkotikaprogrammet. Samtykkeerklæringen skal underskrives i forbindelse med personundersøkelsen. I de tilfeller der siktede er mindreårig, gjelder reglene om partsrettigheter for verger i straffeprosessloven § 83 - § 84.

Før saken fremmes for retten skal teamet utarbeide et innhold for programmet med forslag til særvilkår for gjennomføringen. Dersom retten går inn for ND, setter den som særlige vilkår ved betinget dom at narkotikaprogrammet skal gjennomføres, jf. straffelovens § 53 nr. 3. Det er kriminalomsorgen som har ansvaret for at disse vilkårene følges. Reglene om undersøkelser i straffegjennomføringsloven § 56 gjelder tilsvarende.

Opplegget i gjennomføringen av ND skal være tilpasset den enkelte domfelte, med utgangspunkt i vedkommendes behov for tiltak for å redusere faren for ny kriminalitet og fremme vedkommendes rehabilitering. Det kan innebære individuelt tilpassede behandlingsopplegg, henvisning til tverrfaglig spesialisert behandlingsopplegg for rusmiddelmissbrukere, behandling i

kommunehelsetjenesten, booppfølging, utdannings- og arbeidstiltak, oppfølging av sosialtjenesten og andre relevante tiltak for vedkommendes rehabilitering og (re)integrering i samfunnet. Gjennomføringsopplegget skal være et resultat av teamets faglige vurderinger i samarbeid med den domfelte og de særvilkår som er satt av retten.

Innholdet i gjennomføringen av narkotikaprogrammet skal nedskrives i en gjennomføringsplan, og den skal utformes slik at den gir den domfelte forutsigbarhet og klarhet om hva som er særvilkårene for deltakelse. Gjennomføringsplanen skal ta for seg de individuelle tiltakene som planlegges i samarbeid med den enkelte domfelte og de obligatoriske tiltak som er felles for alle domfelte. Videre sier forskriften (om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll) at der det foreligger en individuell plan (IP) for domfelte¹, skal teamet så langt det lar seg gjøre samordne gjennomføringsplanen med denne.

Gjennomføringen av ND deles opp i fire faser: iverksettingsfasen, stabiliseringsfasen, ansvarsfasen og videreføringsfasen. Når den domfelte går fra en fase til en annen, vurderes av et samlet team etter en individuell vurdering av den domfelte. Fasenes innhold og eventuelle faseoverganger skal fremgå av gjennomføringsplanen.

Det som særpreger ND er domstolens rolle under selve straffegjennomføringen. I forhold til faseoverganger for den domfelte er det retten som, etter begjæring fra kriminalomsorgen, avsier kjennelse om at den domfelte skal gå videre til programmets neste fase. Videre kan retten, etter begjæring fra kriminalomsorgen, ved kjennelse i prøvetiden oppheve, endre fastsatte særvilkår og sette nye særvilkår dersom det er forhold rundt den domfelte som gir grunn til det. Prøvetiden kan også forlenges dersom retten finner det nødvendig, men da ikke til mer enn fem år totalt. I de tilfeller der den domfelte alvorlig eller gjentatte ganger bryter særvilkår fastsatt av retten eller dersom den domfelte trekker tilbake sitt samtykke, kan retten etter begjæring fra kriminalomsorgen ved dom bestemme at straffen delvis eller helt skal fullbyrdes, dvs. at den betingede dommen gjøres helt eller delvis om til fengselsstraff. Der retten mener det er nødvendig kan den også i dommen sette ny prøvetid og nye vilkår. Etter begjæring fra kriminalomsorgen kan retten også ved kjennelse beslutte at den domfelte skal føres tilbake til en fase med strengere vilkår. I alle de ovennevnte tilfeller skal begjæringen bygge på diskusjoner og konklusjoner fra teamet. Videre skal begjæringen fremmes for retten av regionsdirektøren eller den regionsdirektøren gir fullmakt til. Påtalemyndigheten skal informeres av kriminalomsorgen når den begjærer rettens avgjørelse.

¹Jf. kommunehelsetjenesteloven § 6-2a, spesialisthelsetjenesteloven § 2-5, psykisk helsevernloven § 4-1 og/eller sosialtjenesteloven § 4-3.

Brudd som skal begjæres til retten er f.eks. hvis domfelte nekter å avgi prøve for å avdekke bruk av ulovlige berusende eller bedøvende midler, manglende fremmøte til behandling eller andre involverte parter der det har blitt gjort en avtale. I de tilfellene der bruddene ikke er alvorlige, kan kriminalomsorgen håndtere dette selv ved å gi den domfelte en skriftlig advarsel om mulige følger av gjentatte brudd. I tillegg kan kriminalomsorgen bestemme at det skal foregå en innskjerping av urinprøvekontroll for en viss periode eller at den domfelte må gjennomføre intensivprogrammer for å få bedre kontroll på sitt rusmiddelmisbruk. I de tilfeller der den domfelte begår ny straffbar handling i prøveperioden, kan retten enten gi en felles dom for begge handlingene eller en særskilt dom for den nye handlingen, jf. straffeloven § 54 nr. 3. Det er i slike tilfeller påtalemyndigheten som fremmer straffesaken for retten, men dersom kriminalomsorgen er kjent med at den domfelte har begått ny kriminalitet i prøveperioden er den pliktig til å varsle politi/påtalemyndigheten om dette.

1.1 Bakgrunn

Innføringen av ND som prøveprosjekt er et ledd i regjeringens forsøk på å styrke og forbedre de praktiske hjelpe- og behandlingstilbudene for tungt belastede rusmiddelmisbrukerne samt forebygge ny kriminalitet. Får de domfelte bukt med sitt rusmisbruk, vil også en del av motivasjonen for å begå kriminelle handlinger fjernes, noe samfunnet i sin helhet er tjent med. Dette er i tråd med den allmenne forståelsen om at et stort antall kriminelle handlinger blir begått av en gruppe tungt belastede rusmiddelmisbrukere. For eksempel viser statistikk fra de senere år at omtrent en tredjedel av alle domsinnsatte i Norge til enhver tid soner en narkotikarelatert dom, og at ca. 60 % av de innsatte er narkotikamisbrukere (Friestad & Hansen 2004).

For å imøtekomme kampen mot narkotikarelatert kriminalitet begått av rusmiddelmisbrukere, har flere land i de siste årene opprettet Drug Courts, en straffereaksjon med særlig hensikt om å bidra til at rusmiddelmisbrukerne reduserer eller helst blir kvitt sin rusavhengighet. Ordningen er særlig utbredt i USA og til dels i Canada.

Det var i regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003-2005 at det ble vist til ordningen med Drug Courts i USA, og det ble pekt på muligheten for å innføre ordningen i Norge. Etter initiativ fra Justisdepartementet ble det satt sammen en tverrdepartemental gruppe som utarbeidet et mandat for utredningen av en norsk utgave av Drug Court. Mandatet til å utføre utredningen ble i 2003 gitt av Justisdepartementet til en arbeidsgruppe, som bestod av representanter fra berørte departementer, Domstolsadministrasjonen, domstolene, påtalemyndigheten, Aetat, Kriminalomsorgen og utdanningssektoren.

Ut fra foreliggende kunnskap, forskning og erfaring diskuterte arbeidsgruppen formålet med, organiseringen av og grunnlaget for å innføre en tilpasset norsk ordning av Drug Court. Dette med hovedfokus på hvordan ordningen ville kunne styrke den samlede innsatsen for tunge rusmiddelmissbrukere som begår narkotikarelatert kriminalitet, som trenger hjelp og behandling, og som ønsker å få bukt med sitt rusmiddelmissbruk. Arbeidsgruppen la i september 2004 frem sin rapport, *Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*, for Justisdepartementet med forslag om å sette i verk et treårig prøveprosjekt med utprøving av en norsk modell med betegnelsen 'Dommerledet narkotikaprogram' (DN). Idégrunnet for denne modellen ble særlig hentet fra Irland og Skottland, hvor man har et utstrakt tverrfaglig arbeid der det offentlige er sterkt involvert. Forslaget innebar en utprøving av et forpliktende forvaltningssamarbeid der dommeren og domstolen er sentral og aktiv i oppfølgingen av den domfelte gjennom hele straffegjennomføringsprosessen.

Forslaget til arbeidsgruppen ble lagt ut på høring av Justisdepartementet 7. oktober 2004. Hovedsakelig var høringsinstansene som kommenterte forslaget til arbeidsgruppen positive og støttet modellen for DN. Likevel ble det i høringsuttalelsen fra Høyesterett og Den norske dommerforening reist spørsmål ved sider ved DN-modellen. Disse omhandlet særlig dommerens aktive rolle under straffegjennomføringen. De mente at modellens involvering av dommeren under straffegjennomføringen ligger langt utenfor den tradisjonelle norske dommerrollen, ved at den tiltenkte involveringen av dommeren i selve straffegjennomføringen bryter med prinsippet om dommerens uavhengighet av forvaltningen.

Også Justisdepartementet støttet arbeidsgruppens forslag om å prøve ut ordningen, men tok innvendingene mot dommerrollen til etterretning og justerte modellen slik at den ikke var i strid med norsk rettstradisjon. Ved at Justisdepartementet gikk inn for at domstolen skulle ha en mindre sentral rolle en foreslått, ble det foretatt en navneendring på ordningen til 'Narkotikaprogram med domstolskontroll' (ND). I ND-modellen er ikke dommeren en del av det lokale tverrfaglige teamet som står for oppfølgingen av den domfelte. Departementet understreker imidlertid dommerens viktige betydning for den enkelte deltakers oppfølging i programmet, og at engasjement fra domstolen vil styrke den autoriteten som er nødvendig for å få en vellykket programgjennomføring. Justisdepartementet legger derfor til grunn at domstolen på begjæring fra kriminalomsorgen skal ta del i gjennomføringen av programmet når det er behov for rettens avgjørelser etter straffelovens § 54 nr. 1 og 2, som omfatter oppheving eller endring av fastsatte særvilkår og fastsetting av nye særvilkår i prøvetiden. Departementet oppfatter ikke dette som et brudd med den tradisjonelle dommerrollen.

ND-ordningen skiller seg dermed ut fra Drug Courts som er innført i andre land, der fellestrekket er inkluderingen av domstolen og dommernes plass i selve straffegjennomføringen. Drug Courts i andre land er imidlertid ikke helt like. De er etablert etter ulike modeller, og de juridiske rammene er forskjellige. Et fellestrekk i de europeiske modellene er at dommeren blir bistått av en teamkoordinator som fungerer som bindeledd mellom dommeren og det tverrfaglige teamet som følger opp den domfelte.

Justisdepartementet la frem forslag om endringer i straffeloven som skulle hjemle en prøveordning med ND for rusmiddelmissbrukere som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet, i Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) *Om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)*. Innstilling fra Justiskomiteen, Innst.O. nr. 120, *Om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)*, jf. Ot.prp. nr. 81 (2004-2005), ble tatt opp i Odelstinget 13. juni 2005. Dette resulterte i Odelstingsbeslutning nr. 115 (2004-2005), som ble kunngjort 17. juni 2005. Videre ble det i statsråd den 16. desember 2005, bestemt at ND som prøveordning skulle tre i kraft med virkning fra 1. januar i 2006 i prøvekommunene Oslo og Bergen (Kongelige resolusjon 16. des. 2005 ref. Nr. 126 (D)). I straffeloven ble lovendringene som muliggjør ND lagt til i § 53 nr. 3 og nr. 6, og i § 54 nr. 1 og nr. 2. Det ble så fastsatt en forskrift som følger § 53 nr. 6 (forskrift: 16.12.05).

1.2 Evaluering og forskning

I forarbeidene til ND har det blitt stadfestet at prøveordningen skal følges med en forskningsbasert prosess- og resultatevaluering. Dette er nedfelt i § 12 i forskriften. KRUS ble gjennom "Statsbudsjettet 2006 kap. 0432/3432 – Tildelingsbrev til Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS" tildelt oppdraget å evaluere forsøksordningen i samarbeid med Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS. KRUS er ansvarlig for prosessevalueringen, mens SIRUS er ansvarlig for resultatevalueringen.

I sin omtale av forskningen sier forarbeidene² bl.a. at programmets organisering og rollefordeling skal evalueres, spesielt med henblikk på om dette kan skape en modell for andre straffegjennomføringsformer. Med hensyn til organisering fokuseres det på teamet. Når det gjelder rollefordeling har vi valgt å rette søkelyset også på kunnskapsfordeling for å gi et mer nyansert og fullstendig bilde. Forarbeidene sier videre at evalueringen skal fokusere på hvem som dømmes til

²Arbeidsgruppens rapport (*Rapport 2004, Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*), Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) og Kgl.res. nr 120 (D), 16.des. 2005.

ND og forløpet av straffegjennomføringen. Forarbeidene sier også at evalueringen skal fokusere på eventuelle dilemmaer ved narkotikaprogrammet. Disse dilemmaene kan være prioriteringen av behandlingsplasser, grensen mellom straff og behandling og rettssikkerhetsspørsmål. Vi har også valgt å ta med boligspørsmålet i denne problemstillingen. I den kongelige resolusjonen påpekes det at evalueringen også må se på den doble målsettingen til ND (straff – behandling), og hvorvidt det må gjøres en annen avgrensning når det gjelder målgruppen enn det forarbeidene legger opp til. Med hensyn til overføringsverdien til andre straffegjennomføringsformer, gir denne første rapporten kun noen innspill. Ut fra dette er det formulert følgende problemstillinger:

1. *Hvordan organiseres Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND,) og hvordan er rolle- og kunnskapsfordelingen i programmet?*
2. *Hvem dømmes til ND, og hvordan forløper straffegjennomføringen?*
3. *Reiser ND dilemmaer i tilknytning til forhold som prioritering av behandlingsplasser og bolig, grensen mellom straff og behandling, den doble og sidestilte målsettingen og spørsmål knyttet til rettssikkerhet?*
4. *Kan ND skape en modell for andre straffegjennomføringsformer?*

I problemstilling 1 fokuserer vi på forvaltningssamarbeidet på ND-sentrene, hvor både det organisatoriske samarbeidet innad i teamet, arbeidet med de domfelte og senterets betydning, er sentrale momenter. Også arbeidet med etableringen av sentrene blir belyst. Problemstilling 2 tar for seg målgruppen for ND og utviklingen av innholdet i gjennomføringen av narkotikaprogrammet for den enkelte domfelte. Problemstilling 3 omhandler spørsmål vedrørende grenseoppgangen mellom straff og behandling, forhold knyttet til opphevelse av taushetsplikten, forhold knyttet til rettssikkerheten og målsettingen, samt omstendigheter som prioriteringer og ventelister. Den siste problemstillingen drøfter om ND kan være en modell for andre straffegjennomføringsformer. Gjennomgående er vi blitt bedt om å identifisere 'flaskehals', dvs. hindringer i systemene som medfører sendrektighet eller som gjør at ulike forhold i programmet stopper opp.

1.2.1 Andre publiseringer

Av publiseringer om ND her hjemme vil vi vise til en masteroppgave i kriminologi, *Narkotikaprogram med domstolskontroll – en kvalitativ undersøkelse av mulige årsaker og virkninger*, av Ida Nafstad (2006a) og hennes artikkel i "Materialisten" 2/3-06, *Narkotikaprogram med domstolskontroll – Hva er det, hvilke konsekvenser kan programmet få og hvilke forutsetninger hviler det på?* (Nafstad 2006b). Som begge titlene tilsier, tar Nafstad for seg mulige årsaker og virkninger av innføringen av ND. Hun hevder at det er store muligheter for at ND

får uheldige virkninger for rusmiddelmissbrukere generelt og at ND kan gjøre livssituasjonen deres vanskeligere enn den allerede er. Nafstad uttrykker dette bl.a. ved å si at ”Narkotikaprogrammet kan gjøre det vanskeligere å se på rusmiddelmissbrukerne med andre briller enn de kriminalpolitiske, noe som i tillegg til økt stigma, kan føre til at tallet på rusmiddelmissbrukere i fengsel øker. Det vil også bli hardere å sone i fengsel, med en visshet om at man ikke er god nok for alternativet og for samfunnet” (2006b, s.101). Masterstudent i kriminologi – Stian Haugen – har foretatt en kvalitativ studie av domfelte til ND, som leveres i mai 2007.

Forskning på Drug Courts fra andre land – for det meste fra USA – dreier seg i all hovedsak om nytteverdien av tiltaket, spesielt i forhold til bruk av narkotika/alkohol³ og tilbakefall til kriminalitet. Denne forskningen har problematiske sider både målmessig (hvilken forskning skal prioriteres), ressursmessig (lite penger bevilges til slik forskning), metodisk (vanskeligheter med f.eks. å finne komparative kontrollgrupper) og institusjonelt (få forskere har kunnskap om og interesserer seg for området)⁴ (jf. Belenko 2002, Goldkamp, White & Robinson 2001, Longshore et al. 2001)⁵. Resultatene fra tilbakefallsstudiene og studiene av narkotika-/alkoholmissbruket til deltakerne er stort sett positive, dvs. at jevnt over viser studiene at tilbakefallet er lavere for Drug Court domfelte enn for domfelte som følger andre former for straff ute i samfunnet, og at narkotika/alkoholmissbruket går ned for Drug Court domfelte (Gottfredson et al. 2007, Marlowe et al. 2005. Se også Rempel 2005 og Schmitt 2006). De langsiktige effektene er imidlertid lite dokumentert, og de få studiene som er gjort er svake metodisk sett (Belenko 2002).

Det er også publisert en del studier på hvordan Drug Courts fungerer (Goldkamp et al. 2001, 2002). Likeledes er det publisert en del undersøkelser om hvilken rolle jussen eller retten spiller som terapeutisk aktør, og hvordan ulike disipliner, som f.eks. psykiatri, psykologi og sosiologi, påvirker utformingen av loven. Denne forståelsen eller modellen av rettssystemet har fått betegnelsen ”Therapeutic Jurisprudence” (se f.eks. Hora, Scma & Rosenthal 1999, Moore 2007). Nolan (2001) drøfter også denne innfallsvinkelen i sin bok. Samtidig analyserer han utbredelsen av ”The Drug Court Movement” i USA ut i fra teorier om sosial

³ Flere amerikanske Drug Courts inkluderer også alkoholmissbrukere i sine programmer.

⁴ For å forbedre forskningsinnsatsen på Drug Courts har den amerikanske interesseorganisasjonen ”The National Association of Drug Court Professionals” (NADCP) (se www.NADCP.org) etablert avdelingen ”The National Drug Court Institute” (NDCI) som har som formål å ”promote education, research and scholarship for drug treatment court and other court-based intervention programs” (www.NDCI.org).

⁵ Referansene i dette og neste avsnitt er eksempler på publikasjoner om de forskjellige tema det refereres til.

kontroll, og hvilke konsekvenser denne har for den sosiale og juridiske forståelsen av rettssystemet.

2.0 Metodisk tilnærming

I prosessevalueringen har vi benyttet en aksjonsforskningsmodell. Aksjonsforskningen har sitt utgangspunkt i Jürgen Habermas sin understreking av sammenhengen mellom teori og praksis: ”Den erkjennelsen en kommer frem til sitt vitenskapelige arbeid, må nødvendigvis settes om i en frigjørende praksis” (Holme & Solvang 1996, s. 70). Det finnes utallige definisjoner på begrepet ’aksjonsforskning’, og i følge Guldiksen (2004, s. 23) opptrer aksjonsforskningen ”(...) i en bredere og bredere vifte av forskjelligartede faglige, forskningsmæssige og praktiske sammenhænge”. En fellesnevner for de ulike forståelsesmåtene og anvendelsene er fokuset på *aksjon* både som mål (forandringer) og middel (deltakelse).

Vår innfallsvinkel er en pragmatisk forståelse av aksjonsforskning, hvor det utformes en strategi for utforskning av refleksiv praksis – ”(...) det gjensidige forholdet mellom handling, kunnskapsveksling, implementering av ny kunnskap og endret praksis” (Malterud 2003, s.156). Tanken bak denne innfallsvinkelen er at ”[a]ksjon og forskning går hånd i hånd gjennom hele forskningsprosessen, der forskningen skal lære av aksjonen, og aksjonen skal lære av forskningen” (loc.cit). Det sentrale i denne modellen er samarbeidet mellom respondentene og forskerne om utformingen og gjennomføringen av evaluerings-/forskningsarbeidet. Dette i form av at respondentene medvirker til utformingen av evalueringen/forskningen ved å formidle hva som fungerer, hva som ikke fungerer, hvorfor osv., og det utarbeides problemstillinger i forhold til dette.

Vi har i denne prosessevalueringen hatt sterke føringer fra forarbeidene, noe som har ført til at respondentenes påvirkningsmuligheter har blitt begrenset. Respondentene har hovedsakelig vært teammedlemmene, men også representantene i de lokale styringsgruppene (jf. kap. 8.2), samt ND-dommerne, representanter fra påtalemyndigheten, arbeidsgivere og de domfelte som deltar i ND. Målsettingen med å benytte aksjonsforskning i prosessevalueringen er at den kunnskapen som produseres i forskningsarbeidet skal komme praktisk til nytte, f.eks. i form av refleksjon og nye forståelsesmåter. Sagt med Reason & Bradbury (2001, s. 2), ”(...) action without reflection and understanding is blind, just as theory without action is meaningless.” Selv om vi hele veien under forskningsprosessen har vært i dialog med respondentene, er denne rapporten en viktig tilbakemelding til pilotprosjektet, som er ca. midtveis når denne publiseres.

2.1 Feltarbeid

Vi har benyttet feltarbeid som metode for datainnsamlingen. Feltarbeid er ikke én metode, men et knippe av flere (se f.eks. Finstad 2000, Hammersley & Atkinson

1992, Holme & Solvang 1996, Thagaard 2002 og Wadel 2001). Vi har først og fremst benyttet deltakende observasjon, intervjuer og mer uformelle samtaler i tillegg til skriftlige kilder. Hovedsakelig har feltarbeidet blitt fordelt mellom oss ved at den ene har foretatt feltarbeid i Oslo og den andre i Bergen. I de tilfellene vi har ansett det som hensiktsmessig, har begge vært til stede enten i Oslo eller Bergen, og vi har overlappet hverandre ved behov. Gjennom hele prosessen har vi hatt en tett dialog for å oppdatere hverandre og diskutere videre fokus og fremgangsmåte.

Fra oppstarten av de lokale pilotprosjektene, har vi har brukt mye tid på tilstedeværelse i hverdagen på sentrene. Vi har f.eks. "bare" vært til stede, deltatt på diverse møter og vært sammen med teamet i deres arbeid med de domfelte. Deltakende observasjon har vært helt sentralt med tanke på at det i aksjonsforskning er viktig for å se hendelser mest mulig fra deltakernes perspektiv. Det er også en god måte å få innsikt i de forhold der det handles rutinemessig og for å få et innblikk i handling og samhandling. Finstad (2000) påpeker at forskere, særlig i feltarbeid som deltakende observasjon, per definisjon er *fremmede*; dette pga. sin profesjonelle interesse for å studere et spesielt miljø. Forskerne kan bli sett på som alt fra en spion til nærmest en maskot, men idealet "(...) er å få innpass i så stor grad at miljøet ikke tenker for mye på at forskeren er til stede som forsker (dvs. en person man må oppføre seg taktisk overfor), samtidig som forskeren føler seg hjemme nok til at det ikke blir alt for personlig slitsomt (dvs. blir avvist og tilsidesatt)" (Finstad 2000, s. 343). Holme og Solvang (1996, s. 108) sier en forsker uansett "(...) påvirker og blir påvirket av sine omgivelser. I kraft av ens eksistens vil en påvirke det sosiale fenomenet en skal undersøke. Dette sosiale miljøet ville ikke være det samme uten at en selv er med".

I vår tilstedeværelse i teamet har vi opplevd å bli nesten som "en av dem", og som noen det har vært viktig å fortelle noe betydningsfullt til (Skatvedt 2006). Vi opplever at teammedlemmene og andre respondenter har presentert en ekte hverdag for oss. De har åpent fortalt om sine erfaringer gjennom hele prosessevalueringen. Selvsagt har vi vært bevisst problemstillingen at "[D]en informasjonen informanten er villig til å gi, er knyttet til hvordan hun eller han oppfatter forskeren" (Thagaard 1998, s.17).

Gjennom å delta på ulike aktiviteter på senteret, har vi også deltatt på møter med de lokale styringsgruppene, fulgt rettssaker hvor det var påstand om domfellelse til ND og vært i rettsmøter vedrørende brudd og faseoverganger. I disse settingene har vår deltakelse vært svært begrenset og båret preg av åpen observasjon, som betyr at aktørene er kjent med at en er observatør (Holme & Solvang 1996). I tillegg var den ene av oss med teamet på studietur i Skottland. Denne turen hadde

ikke feltarbeid som sin primære hensikt, men å lære om den skotske Drug Court modellen.

”Sammenliknet med hverdagslige samtaler, kjennetegnes forskningsintervjuet av en metodisk bevissthet rundt spørreformen, fokusering på dynamikken i interaksjonen mellom intervjueren og den intervjuede, og en kritisk innstilling til det som blir sagt” Kvale (2001, s. 31). I et feltarbeid kan det være vanskelig å skille mellom samtaler og intervju (Bryman 2001, Fog 2005). Dette har vi merket ved at noen samtaler har hatt et mer formelt preg og slik sett befunnet seg i grensegangen til intervju. Vår dialog med respondentene har imidlertid vært dominert av mer eller mindre uformelle og formelle samtaler. I tillegg til utallige uformelle og formelle samtaler underveis, har vi foretatt semistrukturelle intervjuer av teammedlemmene, dvs. at intervjuene har tatt utgangspunkt i en på forhånd oppsatt intervjuguide. Alle intervjuene med teammedlemmene ble tapet. Vi har også hatt semistrukturelle intervjuer enten på telefon eller ved direkte møter med de fleste i de lokale styringsgruppene og arbeidsgruppene samt de fleste arbeidsgiverne både i Oslo og Bergen. Disse intervjuene ble ikke tapet. I felten fikk vi også kontakt med dommere og representanter fra påtalemyndigheten, og vi har også hatt intervjuer/formelle samtaler med noen av dem. Alle de ulike gruppene har bidratt med verdifullt informasjonsmateriale for denne undersøkelsen⁶.

Vi var forberedt på å trå varsomt ute i felten, og vi har vært bevisste på mulige deltakere som ikke har ønsket å være med i undersøkelsen (Kvale 2001, Thagaard 2002). Vi har hele veien fokusert på at deltakelse er frivillig, og vi har ikke presset oss på. Likeledes har vi understreket for hver respondent at hvis man ikke ønsket å delta, ville ikke dette få noen konsekvenser. For de mer strukturerte intervjuene har vi bedt om underskrift på en samtykkeerklæring. Denne inneholder informasjon om prosessevalueringen, anonymisering og tilbaketrekking av samtykke. Vi har også foretatt en del telefonintervjuer hvor respondenten har gitt sitt samtykke muntlig. Disse respondentene fikk tilbud om å få samtykkeerklæringen skriftlig per fax eller post, slik at de kunne skrive under hvis de ville.

Av skriftlige kilder har vi særlig forholdt oss til forarbeidene og foreliggende data som dokumenter, brev og registreringsdata.

⁶ Fordi det oppsto god kontakt med noen av de domfelte, såkalte nøkkelinformanter, ble det også foretatt semistrukturelle intervjuer med dem. Data fra disse intervjuene er ikke tatt inn i denne rapporten av tidshensyn.

2.2 Analysen

Kvale (2001) bruker metaforene *gruvearbeideren* og *den reisende* for å illustrere to forskjellige innfallsvinkler til hvordan fremskaffe kunnskap. Som gruvearbeider leter forskeren etter noe som er. Gullklumpene er kunnskapen som det er forskerens oppgave å finne, og som formidles og fremstilles i en rendyrket form. Som en reisende beveger forskeren seg i et landskap hvor han/hun må ta mange veivalg. Ulike tolkninger ligger til grunn for det enkelte veivalg, og hvert veivalg blir avgjørende for hvilken kunnskap som produseres. Kvale (2001) påpeker at ulike forskere i det samme landskapet vil ta forskjellige veivalg og produsere forskjellige kunnskap.

Vår innfallsvinkel i denne studien har vært som *reisende*. Underveis har vi vært svært bevisste på at våre veivalg har vært avgjørende for hvilken kunnskap som har blitt produsert. Vi har opplevd det som en styrke å være to i arbeidet med å forsøke å ta de mest hensiktsmessige valgene; vi har hele veien diskutert tolkninger og forutsetningene for de ulike valg vi har tatt. Siden vi har tatt utgangspunkt i en aksjonsforskningsmodell, har også respondentene blitt aktivt trukket inn i tolkningsarbeidet og veivalgene (Malterud 2003). For eksempel har vi i jevnlig diskusjoner, i møter, e-postutveksling osv. spurt om vår forståelse av ulike tema samsvarer med teammedlemmenes forståelse. Vi har imidlertid vært helt tydelige på å fokusere på det som har skjedd underveis, og ikke på det som vi eller andre ønsket skulle ha skjedd. Dette opplever vi er blitt akseptert av deltakerne. På den måten kommer ikke bare suksesshistoriene frem, men også dilemmaer og uenigheter. Spesielt i forhold til aksjonsforskningsmodellen gir en slik tilnærming større troverdighet, fordi det innebærer å synliggjøre kritisk refleksjon i beskrivelsen og analysen (ibid). Dette vil, slik vi ser det, også styrke læringsoverføringen til andre områder.

Vi kan imidlertid ikke garantere for at vi har tolket vårt materiale i samsvar med den forståelsen de ulike deltakerne har ønsket å uttrykke (Fog 2005, Holme & Solvang 1996, Kvale 2001 og Thagaard 1998). Etter at et førsteutkast av rapporten forelå (minus konklusjon), ba vi teammedlemmene lese igjennom. Teammedlemmenes kommentarer og ønsker om endringer i rapporten har vi tatt til etterretning i den grad det var mulig. En del kommentarer og endringer har vi imidlertid ikke kunnet etterkomme av hensyn til vårt mandat. Noen teammedlemmer mente at prosessene de hadde vært igjennom burde kommet tydeligere frem, og at vinklingen i rapporten var for negativ. Slik vi har tolket problemstillingene etterspørres ikke prosessene som sådan, kanskje med unntak av problemstillingen som etterspør dilemmaene. Vi har valgt å belyse problemstillingene ut i fra det som etterspørres og begrunne hvorfor f.eks. organiseringen av ND er blitt som den har blitt. I begrunnelsene mener vi at en del prosesser er trukket frem. Vi kunne kanskje ha vært mer positive, og vi vil bare

understreke at teamene har gjort en svært god jobb, og at det er mye positivt som har skjedd. Vi har imidlertid vært opptatt av flaskehalsene. Ved at disse kommer frem, tror vi at de kan, eller til dels kan, justeres og gjøre arbeidshverdagen lettere for teamene.

Vi vil understreke at det som presenteres i denne rapporten til syvende og sist er vår tolkning gjort ut fra vårt ståsted med våre briller og perspektiv. Ut fra det datamaterialet som presenteres har vi tatt oss den frihet å trekke noen konklusjoner. Det kan kanskje virke noe overmodig og bastant, men vi velger å gjøre dette fordi vi gjennom datainnsamlingsfasen opplevde at det i de lokale pilotprosjektene søkes etter mange svar – og konklusjonen er et forsøk på å gi noen svar. Vi vil likevel oppfordre leseren til å gjøre sin egen tolkning av det datamaterialet som vi presenterer. De kan være like ”riktige” eller ”gale” som våre.

2.3 Utskriving

Vi har snakket med mange underveis i feltarbeidet. Vi har skrevet feltnotater, transkribert tapede intervjuer og nedskrevet de andre intervjuene og samtalene vi har hatt. Det er ut fra disse tekstene vi har hentet datamaterialet som presenteres i denne rapporten. Av anonymitetshensyn har vi valgt å ikke opplyse om en gjengivelsen er hentet fra et teammedlem, et styringsgrupped medlem eller noen andre. Gjengivelsene er hentet både fra feltnotatene og fra intervjuene. Intervjuene som ble tatt opp på bånd er bearbeidet for å ikke skille seg for mye ut fra det andre datamaterialet som er bearbeidet i form av gjendiktning når de ble nedskrevet. Bortsett fra noen sitater som er gjengitt i løpende tekst, står de aller fleste gjengivelsene ikke i anførselstegn fordi de ikke er direkte sitater av hva som ble sagt. Av og til har vi også koblet utsagn fra flere respondenter i en gjengivelse. Dette har vi gjort for å anonymisere og for å få frem nyanser i temaer vi bringer opp.

En av tilbakemeldingene vi fikk ved gjennomlesingen av rapporten er at begge teamene synes at rapporten var for stor. Ut fra denne tilbakemeldingen har vi redigert ned, og mener at det som nå står i rapporten er nødvendig for kunne besvare problemstillingene på en tilstrekkelig måte.

2.4 Internforskning

Vi har begge vært tilsatt i kriminalomsorgen under arbeidet med dette prosjektet. Slik sett kan denne studien karakteriseres som internforskning. Internforskningen har sine muligheter og begrensninger. Den blir beskyldt for ikke å kunne være objektiv, fordi utøver er satt til å tjene arbeidsgivers interesser. Vi har aldri tatt

mål av oss å være objektive. Vårt formål med denne aksjonsforskningsstudien er å bidra til at pilotprosjektet blir et best mulig prosjekt. Med de brillene vi har hatt på, ønsker vi å anspore til refleksjon som kan avstedkomme entusiasme så vel som kanskje litt smerte.

2.5 Hva er rapporten til, og hvem er den for?

Rapporten er skrevet *for* Justisdepartementet som oppdragsgiver. Samtidig er den skrevet *til* teamene og de lokale prosjektene som et ledd i en aksjonsforskningsprosess. Likeledes har vi hatt eventuelle nye team i tankene under skriveprosessen. Dette er en rapport som er skrevet ut fra hva som skjedde i det første året i etableringen av ND. Flere forhold som vi retter søkelyset mot i denne rapporten er det arbeidet videre med og funnet løsninger på i 2007. Rapporten er ikke tiltenkt å være det eneste grunnlagsmaterialet for å treffe videre beslutninger om ND's skjebne. Til denne beslutningen behøves ytterligere dokumentasjon av de to lokale prosjektene og en samlet vurdering av pilotprosjektet som sådan.

3.0 Prosjektkommunene

Det ble fra sentralt politisk hold bestemt at Oslo kommune skulle være prøvekommune, mens Bergen søkte selv. Det var et stort politisk engasjement i Bergen kommune for å få prosjektet, og de hadde et godt samarbeid med Kriminalomsorgen region vest. Bergen tingrett var imidlertid i høringsuttalelsen negativ til å få prosjektet lagt til byen pga. omorganiseringer. Pilotkommunene hadde altså forskjellig utgangspunkt. Mens Bergen kommune ville være vertskap, ble Oslo kommune pålagt denne oppgaven. Hvilke kommuner som skulle være med ble formelt offentliggjort på et ”kick off møte” 1. september 2005. Oslo kommune mener at de ikke fikk beskjed om deltakelse i dette prosjektet før den tid. I Bergen var man godt informert før oppstarten fordi de hadde en representant i den sentrale styringsgruppen. De hadde allerede startet arbeidet med å få prosjektet i gang før ”kick off møtet”.

I ettertid ser man at Oslo kommune burde vært involvert i prosessen på et tidligere tidspunkt. Da kunne prosjektet vært bedre forberedt, man kunne fått et bedre samarbeid, og prosessen med etableringen av prosjektet kunne gått lettere. Oslo kommune stilte i denne etableringsprosessen, som foregikk utover høsten 2005, en del spørsmål rundt retningslinjer, spesielt med henblikk på samarbeid mellom de ulike instansene og deres ansvarsområder og arbeidsoppgaver, målgruppe og senterets funksjon. Flere av respondentene i denne undersøkelsen opplevde disse spørsmålene som svært betimelige. Oslo kommune er lite interessert i å opprette særprosjekter, men vil at rusmiddelmissbrukerne skal forholde seg til det tilbudet som er. Likeledes ville kommunen at prosjektet skulle prioritere yngre rusmiddelmissbrukere fremfor eldre. Etter en del runder og diskusjoner har man i Oslo kommet frem til en utforming av ND-prosjektet som kommunen finner akseptabel.

Også i Bergen kommune syntes man at mye var uavklart i starten. Som i Oslo etterspurte de nærmere definisjoner av målgruppen (hvem skal dette være for) og hva senteret skulle være, og ikke minst hva innholdet i tiltaket skulle være. Likeledes ville man gjerne hatt en nærmere avklaring på hva målet skulle være i forhold til et vellykket prosjekt – bedret livssituasjon for den enkelte, den enkeltes opplevelse av bedre levekår eller en kriminalitetsfri tilværelse? De i kommunen var litt frustrerte i oppstartfasen over mange uklarheter, men opplevde imidlertid at mye falt på plass da de begynte å arbeide med prosjektet lokalt i arbeidsgruppen sammen med de andre samarbeidspartnerne. I Bergen kommune mener man at ND er viktig; man tilstreber å kunne tilby ulike tiltak for mennesker med rusmiddelproblemer og ND inngår som ett av tiltakene.

Man forholdt seg i denne prosessen til høringsutkastet til forskriftene. Flere av samarbeidspartnerne opplevde møtevirksomheten i forhold til å etablere et samarbeid som møter i "ingenmannsland" fordi så lite var klarlagt på forhånd. Utkastet til forskrifter var høsten 2005 ute på høring, og ble først vedtatt 16. desember samme år.

4.0 Tilsetninger og organisering av teamene

Koordinatorerne var de første som ble tilsatt i teamene (oktober/november 2005). Koordinatorerne er tilsatt i henholdsvis Kriminalomsorgen region vest (Bergen) og Kriminalomsorgen region øst (Oslo). Etter at koordinatorene var tilsatt, ble det i begge byene utarbeidet en felles utlysningstekst for de andre teammedlemmene for å synliggjøre det tverretatlige i prosjektet. Koordinatorerne var sentrale aktører både i utlysningen og tilsettingsprosessen av de andre teammedlemmene. Ved utvelgelsen og tilsetningen av de andre teammedlemmene, ble det for begge prosjektstedenes vedkommende lagt vekt på den helhetlige sammensetningen av teamet.

Kriminalomsorgens representant i teamet er for både Oslos og Bergens vedkommende tilsatt i friomsorgen, begge med erfaring fra friomsorgen. Den kommunale sosialtjenestens representant i Bergen er tilsatt ved Strax-huset, som er et lavterskeltilbud. I Oslo er denne representanten tilsatt i Rusmiddeletaten, nærmere bestemt ved MAR-Oslo som har behandlings- og oppfølgingsansvar for pasienter i medikamentassistert rehabilitering i Oslo kommune. Tre av disse fire nevnte har sosialfaglig bakgrunn, og alle har erfaring fra arbeid med rusmiddelmissbrukere. Foruten de to fra friomsorgen har også kommunens representant i Bergen erfaring fra straffegjennomføring. I Bergen er opplæringssektorens representant underlagt fylkeskommunen, mens i Oslo er denne tilsatt ved Grønland voksenopplæringscenter (GVO) som er underlagt kommunen. Begge er utdannet lærere med arbeidserfaring fra Aetat, men med forholdsvis liten erfaring fra arbeid med rusmiddelmissbrukere og ingen erfaring med straffegjennomføring. Vedrørende tilsetninger av representant fra spesialisthelsetjenesten har man i Bergen tilsatt en psykolog som er underlagt Kompetansesenteret ved Sandviken sykehus. I Oslo har man valgt å tilsette en sykepleier som er lagt innunder KRA (Klinikk for rus og avhengighet, Aker universitetssykehus)⁷ som har ansvaret for tverrfaglig spesialisert rusbehandling i Oslo og Follo. Ingen av spesialisthelsetjenestens representanter har erfaring fra straffegjennomføring, og mens psykologen har liten erfaring fra arbeid med rusmiddelmissbrukere, har sykepleieren mange års erfaring på dette feltet. I begge teamene (Oslo og Bergen) gir medlemmene uttrykk for at de er fornøyde med sammensetningen av sitt team.

Angående kjønnsfordelingen i teamene er det i Bergen to kvinner og tre menn, mens det i Oslo er tre kvinner og to menn. En tilnærmet lik kjønnsfordeling ble vektlagt i ansettelsesprosessen i begge prosjektene. Vi kan også nevne at aldersmessig er teamrepresentantene i Bergen jevnt over yngre enn de i Oslo.

⁷ Denne enheten fikk status som klinikk i 2007. Under feltarbeidet i 2006 var den en avdeling – ARA (avdeling for rus og avhengighet).

Utlysnings- og ansettelsesprosesser tar tid. I Bergen var teamet fulltallig i mars 2006, mens i Oslo var det siste teammedlemmet på plass først i juni 2006. Det ble påpekt i begge prosjektene at aller helst skulle teamene ha vært på plass før.

Flertallet i Justiskomiteen ønsket at en representant fra politiet skulle utgjøre en del av teamet. Under feltarbeidet var det flere som også etterspurte en representant fra NAV.

5.0 Oppstarten av ND-sentrene

I Bergen flyttet man inn i lokalene 1. februar, og den offisielle åpningen var 14. mars. I Oslo flyttet man inn i lokalene 1. april, mens senteret ble åpnet 6. juni.

Vedrørende organisering og drift av sentrene, har både Bergen og Oslo kommune lagt føringer. I Oslo ville kommunen at ND-senteret ikke skal utarbeide et tilbud som vil konkurrere med andre tilbud i kommunen. Senteret skal ikke være et værested for de domfelte, kommunen mener det finnes nok av slike tilbud for rusmiddelmissbrukere allerede. Likeledes skal ikke senteret tilby aktiviteter som tilbys rusmiddelmissbrukere andre steder i byen. Dette er ikke helt i tråd med intensjonene om at senteret skal være domfeltes faste møtested når ikke annet er avtalt, og at de domfelte gradvis skal overføres til ordinære tilbud utenfor senteret.

I Bergen har man etablert et ND-senter som følger beskrivelsene i forarbeidene. Senteret er et oppmøtested for de domfelte og det legges til rette for at de domfelte skal drive ulike aktiviteter der. Kommunen har i Bergen også lagt føringer for at eksisterende tilbudet skal benyttes. Ingen av sentrene tilbyr domfelte aktiviteter på kveldstid og/eller i helger.

Etter beslutning fra regionsadministrasjonen i kriminalomsorgen, er senteret i Bergen samlokalisert med "Fra fengsel til kommune" som er et samarbeidsprosjekt mellom kriminalomsorgen og kommunen. Teamet var svært skeptiske til denne samlokaliseringen i begynnelsen, fordi det ville bety en blanding av personer under straffegjennomføring og personer som er ferdige med å sone. Teamet mente at senteret skulle være et ND-senter, og at en samlokalisering ville føre til at de mistet en del av sin unikhet. Man har satt opp en dør og fått til dels atskilt lokalene, og i følge teammedlemmene fungerer nå samlokaliseringen bra.

5.1 Kompis

I etableringsprosessen har det vært flere forhold som har vært uavklarte slik som tilgangen til Kompis⁸. I og med at teamene skulle bruke personundersøkelser var det mest hensiktsmessig å benytte kriminalomsorgens datasystem, for der ligger malene for personundersøkelsene inne. Å tilpasse Kompis til ND var et arbeid som ble igangsatt tidlig på høsten 2005. Saken lå lenge i Justisdepartementet, hvor de store problemene har vært personvernet og utvidet konsesjon fra Datatilsynet. Dette var fordi tilsatte i andre etater enn kriminalomsorgen skal få tilgang til systemet. Det opplevdes som tungvint at kun de som var tilsatt i

⁸ Kriminalomsorgens registrerings- og saksbehandlingssystem.

kriminalomsorgen hadde tilgang og måtte ta arbeidet med å skrive inn personundersøkelser og journalføring. Dette skapte mye ekstraarbeid for koordinatorene. De var involvert i mye møtevirksomhet, mange telefoner og til tider korrespondanse som opplevdes meningsløs, og som skapte mye frustrasjon. Dette var spesielt merkbart i Bergen som lå lenger fremme i prosessen og som trengte dataverktøyet for å kunne jobbe på en tilfredsstillende måte. Først i midten av juni fikk alle teammedlemmene tilgang til Kompis og opplæring i bruk av dataverktøyet. Flere av teammedlemmene er også koblet til datasystemer som benyttes i de etatene de er tilsatt.

5.2 Retningslinjene

Hele høsten 2005 arbeidet man i Justisdepartementet for at retningslinjene skulle utarbeides sentralt. I januar 2006 ble det fra sentralt hold imidlertid bestemt at retningslinjene skulle utarbeides lokalt av det enkelte prosjekt i samsvar med god praksis. Prosjektene har hele veien ment de trenger retningslinjer i oppstartsfasen for å få klarhet lokalt. Arbeidet med retningslinjene har tatt tid; ikke bare mht. utformingen av dem, men også i forhold til høringsrunden lokalt hos berørte instanser i henholdsvis Oslo og Bergen. Etter høringsrunden ble de utarbeidede retningslinjene sendt til Justisdepartementet for godkjenning. I slutten av april 2007, flere måneder etter de ble innsendt, har teamene ennå ikke fått tilbakemelding fra Justisdepartementet.

5.3 Sikkerhet - HMS

I begge teamene er sikkerhet et tema som er og har vært diskutert. Det er i teamene enighet om at man ikke skal være alene med domfelte på senteret. Ut over dette hadde teamene i varierende grad utarbeidet sikkerhetsrutiner i 2006⁹. Noen syntes lite var gjort på dette feltet:

Vi har ikke hatt noen som helst slags formaliteter rundt at vi faktisk er en bedrift. Vi har ikke hatt noe sikkerhetsopplæring eller rutineopplæring, og det er vel kanskje ikke helt bra. Det har aldri vært noe som har gått ordentlig på sikkerheten. Det er jo noen viktige prinsipielle ting som kanskje har gått litt forbi. ... Jeg savner det for jeg tror ikke det er riktig at vi ikke har det. Hva hvis noe skulle skje? Som regel skjer det jo ingen ting. Men hva om noen skulle bli slått ned her? Eller at det skulle blitt brann eller noe? Hvem har ansvaret?

Også flere arbeidsgivere har funnet det formaliserte sikkerhetsopplegget og -opplæringen mangelfull. ND-sentrene er heller ikke blitt innlemmet i SIFO-opplæringen (sikkerhet i friomsorgen).

⁹ Sikkerhetsrutinene er i følge teamene blitt videreutviklet i 2007.

6.0 Økonomi

I sin rapport stadfestet arbeidsgruppen at ”[V]ed utprøving av DN vil det imidlertid være nødvendig å avsette egne midler, da organiseringen og programinnholdet vil kreve dette” (*Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*, s. 40).

Budsjettmessig er ND et slags ”spleiselag” mellom forskjellige departementer. Pengene har lange veier å gå fra de bevilges til de kommer frem til de rette instansene, og de involverte i prosjektet frykter for at det spises av budsjettet på veien gjennom systemene. Fra sentralt hold gis det signaler om at det i lengden ikke er holdbart å ha overføringene fra sentralt hold slik de er nå.

Ut i fra arbeidsgruppens formening om når prosjektet skulle iverksettes, ble det bevilget penger allerede i 2005. Noen instanser har fått overført penger fra 2005 til 2006. For 2006 har instansene i hvert av teamene fått følgende bevilgninger:

Kriminalomsorgen	1,9 mill
Spesialisthelsetjenesten	1,750 mill
Utdanning	1,2 mill*/1 mill
Kommune	750 tusen

*Etter de opplysningene vi har, har Hordaland fylkeskommune for Bergens del overført 200 000 fra 2005 til 2006, slik at utdanningssiden i Bergen totalt har 1,2 mill kroner.

Kriminalomsorgens bevilgning skal dekke lønn til koordinator og tilsatte fra friomsorgen. Kriminalomsorgens budsjett til ND-sentrene er planlagt økt i prosjektperioden i takt med stigende antall domfelte i programmet. Det mest av driftsutgiftene på senteret, slik som husleie, strøm osv. tilfaller regionene. I Bergen har de hatt et spleiselag på inventaret, mens i Oslo har kriminalomsorgen bekostet dette. I spesialisthelsetjenesten er 1 million satt av til å styrke det generelle behandlingstilbudet for rusmiddelmissbrukere i Bergen og Oslo. Denne millionen er ikke øremerket ND, men ND står oppført som eksempel på rusbehandling. ND-domfelte skal ikke prioriteres i behandlingsskøen, de tilhører allerede en gruppe som behandlingssmessig har prioritet (se kgl.res. nr 126 (D) 16.des. 2005, kap. 3.16). Denne ekstra millionen har prosjektet merket lite til, og teamene lurer på hvor pengene har tatt veien. Det er kommet bemerkninger på at disse pengene bør øremerkes, men det vil da være stor sannsynlighet for at dette blir sett på som at ND-deltakere får fordeler rent behandlingssmessig.

Budsjettet for 2006 ble ikke endelig avklart før sommeren 2006. Dette har skapt mye frustrasjon i teamene, spesielt i Bergen. I Bergen opplever man hele den økonomiske bevilgningssituasjonen i prosjektet som frustrerende fordi man ikke

vet hvor mye penger som kommer fra hver etat, hvor mye av disse pengene som er øremerket forskjellige formål og hvem som dekker hva. Prosjektet i Bergen er nok mer kostnadskrevende enn i Oslo fordi de i Bergen har aktiviteter på senteret (se kap.13), og de har gjort en del innkjøp som TV, gitarer, ulike hobbyartikler osv. til dette formålet. Dessuten har de sett det som nødvendig å kunne disponere bil, og har anskaffet to leiebiler til dette formålet.

I Bergen har man kommet frem til en ordning med en felles prosjektkonto, som er ment å dekke alle utgifter unntatt lønn og eventuelle utgifter til reisevirksomhet. Ikke alle etatene er villige til å legge alt det overskytende i potten og holder igjen noe. De mener at pengene som de har fått, skal gå til det primære formålet pengene er bevilget til. Teamet har satt opp et budsjett for hvordan de vil bruke pengene på prosjektkontoen, og budsjettet er godkjent av den lokale styringsgruppen.

I Oslo har man også tatt opp spørsmålet om å opprette en felles prosjektkonto. Dette er ikke gjort fordi enkelte instanser mener at dette ikke er forenelig med deres budsjettrutiner, som de er pålagt å følge. Andre instanser har uttalt at kriminalomsorgen burde ha utarbeidet og ført prosjektregnskapet, og at den lokale styringsgruppen i så fall følger dette opp. Ved å ikke ha et felles budsjett står de i fare for å ikke få ut alle de øremerkede midlene som de forskjellige instansene disponerer. Noen arbeidsgivere savner dessuten et tydeligere budsjett fra teamet slik at pengebruken kunne vært mer planlagt.

7.0 Arbeidsoppgaver, arbeidsfordeling og tilhørighet

Et av teammedlemmene oppsummerer oppstartsfasen som å ha ”brukt så mye tid på ting vi ikke er tilsatt for”. Flere teammedlemmer påpeker imidlertid at det å f.eks. gjøre innkjøp og innrede senteret har vært viktig for å skape et eierforhold til prosjektet og senteret og samhold i teamet. Dette ble spesielt påpekt i Bergen hvor teamet var fulltallige på et tidligere tidspunkt enn i Oslo. Osloteamet har også brukt en god del tid i startfasen på å fysisk etablere senteret. Teamet her har imidlertid vært avventende til å legge for stor vekt på eierskap og samhold før alle teammedlemmene var på plass. Sommerferieavviklingen startet rett etter at teamet var fulltallig, og teamet kom dermed ikke ordentlig i gang før høsten 2006. Flere i Oslo synes at det første halvåret var preget av mye venting for å få alle på plass. I Bergen har man opplevd at arbeidsoppgavene har stått i kø helt fra starten av. Det ble påpekt at man i begynnelsen kunne brukt litt mer tid til å bli bedre kjent med hverandres kunnskaper og erfaringer.

7.1 Vi gjør det samme

Arbeidsfordelingen har i oppstartsfasen og utover det første året vært preget av at alle teammedlemmene gjør mye av de samme oppgavene. Koordinatorene står naturlig nok i en særstilling og er ikke involvert i så mye av arbeidet med de siktede og domfelte som de andre teammedlemmene. De resterende fire i hvert team foretar alle personundersøkelser. Oppfølgingen av den enkelte domfelte er også fordelt mellom teammedlemmene slik at alle domfelte har en hovedkontakt i teamet som gjør journalføring og oppfølgingssamtaler, deltar på ansvarsgruppemøter, holder kontakt med institusjoner som domfelte er på osv. Denne arbeidsfordelingen er knyttet til at de er bare fem i teamet, og at de må dele på oppgavene for å få gjennomført dem. I tillegg fremstår denne arbeidsfordelingen som naturlig så lenge de har få domfelte i programmet¹⁰.

Flere av teammedlemmene ga uttrykk for at arbeidet de utførte ikke var slik de hadde forestilt seg det på forhånd. Samtidig poengterte respondentene det positive med lik arbeidsfordeling når arbeidsfeltet er nytt. Flere mente at de hadde mye å lære innenfor felt som rettssystemet, straffegjennomføring og/eller rusomsorg. Et av teammedlemmene sa det slik: ”Jeg har fått lært utrolig mye nytt!” Noen poengterte at dette gjør arbeidsoppgavene differensierte.

¹⁰ På Oslo-teamets studietur til ”the Drug Court in Fife” (rett nord for Edinburg) fortalte det skotske teamet at de også hadde hatt denne arbeidsfordelingen i begynnelsen av prosjektet.

De merkantile funksjonene er til en viss grad fordelt i teamene. For flere av teammedlemmene er det uvant å forholde seg til et system som stiller store krav til korrekt saksgang:

Det er vel kanskje mer som faller på alle oss som er her, fordi at det ikke finnes noe merkantil funksjon. Vi har på en måte fordelt det litt utover, og jeg sitter nå med merkantile oppgaver som jeg tidligere har vært vant til å bare levere fra meg. Jeg ser jo at vi blir fanget av sånn type (arbeid) som tilhører en del sånn merkantilt.

Teamene har vært nødt til å innarbeide rutiner på postgang, journalføring, fordeling av saker i Kompis etc. I følge flere av teammedlemmene går en for stor andel av deres stilling til å forholde seg til disse rutinene. Begge teamene har snakket om å tilsette en person, fortrinnsvis på deltid, som kan ta seg av de merkantile funksjonene. I Bergen har de satt av ressurser til å få en merkantil tilsatt i 50 prosent stilling¹¹.

7.2 Å arbeide likt og ivareta sin fagprofesjon

Selv om man gjør de samme oppgavene f.eks. i personundersøkellesarbeid, hvor den samme personen ringer sosialtjenesten og spesialisthelsetjenesten, konsulterer man ND-teamets spesialister på området hvis man har behov for råd. Likeledes tilstreber man at alle i teamet skal være samlet når man gjør endelige vurderinger f.eks. i en personundersøkelse. I denne vurderingen kommer de enkelte teammedlemmenes spisskompetanse tydelig frem.

Teamet i Bergen har nok en tydeligere arbeidsfordeling enn det man har i Oslo, og koordinator i Bergen har utarbeidet en arbeids- eller en rollefordelig i teamet. Denne fremstår som det nærmeste man kommer en stillingsbeskrivelse. Det er lettest å utarbeide stillingsbeskrivelsen for koordinatoren, for det er dennes oppgaver som er mest utfyllende beskrevet i forskriften (§ 8). Den differensierte arbeidsfordelingen kommer trolig av flere forhold. For det første har flere av teammedlemmene klart definerte oppgaver, slik som at den fra utdanningsetaten skal drive undervisning, og at den fra spesialisthelsetjenesten skal drive behandling. For det andre har Bergen kommet lenger i prosessen enn Oslo og har flere domfelte i programmet, hvor av noen også har vært der over lengre tid. For det tredje har Bergen en del domfelte som er mer stabilisert og derfor mottakelige for eksempelvis opplæring. For det fjerde gir aktivitetstilbudet på senteret teammedlemmene større rom for å kunne bruke sin spesialkunnskap. Dette er spesielt tydelig for de som har sosialfaglig kompetanse og/eller erfaring med rusmiddelmissbrukere. De kan i den sosiale omgangen med de domfelte bedre

¹¹ Per april 2007 er søknadsfristen for denne stillingen gått ut og det jobbes med tilsetningen.

forstå de domfelte ut i fra de domfeltes livsverden, gjøre tilrettelegginger, samt observere og tolke atferd på en annen måte enn de som ikke har denne kompetansen:

For eksempel kan det være en som syntes det er kjipt å ta bussen. Jeg kan tolke dette annerledes enn noen av de andre. Jeg vil nok se det i forhold til tungt rusmisbruk og hva det har gjort i forhold til sosial angst for eksempel. Andre vil kunne tolke det annerledes, men her er det viktig å møte de på deres språk og i deres verden.

I Oslo kommer spesialiseringen godt frem i den utadrettede virksomheten i form av kontakter, nettverkserfaring og kjennskap til instanser og tilbud som ligger utenfor senteret og som kan være aktuelle for den enkelte domfelte.

Det kan være vanskelig å balansere mellom å skulle ivareta sine oppgaver som fagperson og å være fleksibel og involvere seg i det arbeidet som tilfaller teamet som helhet. Noen opplever forventninger fra arbeidsgiver om å utføre arbeidsoppgaver som er klarere rettet mot ens fagkompetanse og det tilsetningsforholdet tilsier, mens andre etterlyser klarere signaler fra arbeidsgiver om hva ens mandat og funksjon er og at ens spisskompetanse skal være mer fremtredende. Det har også vært uenighet om hvorvidt fellesoppgaver som tilfaller teamet er forenelige med de arbeidsoppgavene man ut fra sin fagprofesjon skal gjøre. Likeledes har de ulike fagpersonene i teamet ut i fra sine profesjonelle ståsteder vært uenige om hva som er riktig og forsvarlig i en og samme sak.

I følge Goffman (1992, s. 71) må ethvert medlem av et team ”fremstå i forskjellig lys dersom den samlede effekt skal bli tilfredsstillende”. På samme måte som teamet er avhengig av det individuelle, må det også fremstå som en samlet enhet. Moore (2007), som har studert interaksjonen mellom teammedlemmer i flere Drug Courts i Canada, sier at en slik samlet enhet deler ett sett av kunnskap og mål. Poenget er at hvert teammedlem fremstår som både et individ og et medlem av teamet på samme tid; der individuelle faginteresser omformuleres til teamets interesser. I Bergen bruker de et bilde på dette – de sier at man ikke skal være en bulk, men en del av en sirkel.

7.3 Opplevelse av målsetting – misjon og visjon

Forskriftens § 1 beskriver formålet med prøveordningen Narkotikaprogram med domstolskontroll: ”... å forebygge ny kriminalitet og fremme domfeltes rehabilitering”. Formålet uttrykker tydelig at ND-straffen er begrunnet i individualprevensjonen, hvor man vil forhindre at den som straffes begår nye lovbrudd (Hauge 1996). Den individualpreventive virkningen ligger i at lovbrøyteren ved behandling eller rehabilitering skal avstå fra fremtidig

kriminalitet (se også Mathiesen 2007)¹². I samtaler om målsetting og måloppnåelse, var det formålet om forebygging av ny kriminalitet og rehabilitering respondentene først og fremst refererte til. Dette formålet oppfattes av de fleste litt fjernt og uhåndgripelig. Dette er forståelig, for et formål er, i motsetning til et mål, mer uoppnåelig og mindre konkret. Noen refererte imidlertid direkte til den individualpreventive virkningen og sa at: ”målet er både straff og behandling”.

Vedrørende formålet om at ND ”... skal også bidra til å forbedre de praktiske hjelpe- og behandlingstilbudene for rusmiddelmissbrukere som omfattes av ordningen” (forskriften § 1), var det flere som refererte til at det unike med ND-prosjektet er den tverrfaglige sammensetningen. Samtidig ble det uttrykt at denne organiseringen medfører en del forventninger, jf. formålsformuleringen ovenfor, og de hadde også forventninger til dette samarbeidet selv:

For at ND skal være en suksess bør vi først kunne vise til at det faktisk er bedre enn tilbudene til nå har vært.

Det var også respondenter som poengterte at hvis man lyktes med det tverrettlige samarbeidet i teamene, ville dette medføre synergieffekter i form av et generelt sett bedre samarbeid instansene imellom. På en slik måte vil ND-prosjektet kunne fungere som en døråpner. Samtidig ble det påpekt at dette samarbeidet er skjørt:

Man skal være klar over at dette er en medvindssammenslutning. Alt avhenger av at man klarer å samarbeide, og det faller sammen hvis det oppstår store uenigheter som ikke lar seg løse. En slik organisering tåler ikke mye. Blir det sprenget innenfra på grunn av for eksempel uenigheter, vil det være svært ødeleggende for mange år fremover. Dette vil kunne gjøre mye galt, og man må gjøre mye for at dette ikke skal skje.

Arbeidsgruppens rapport satt også opp noen mål for prosjektet som er ” (...) å få redusert de negative sidene ved deltakernes rusmiddelmissbruk, øke livskvaliteten og redusere kriminaliteten” (*Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*, s. 26). Noen respondenter refererte også til denne mer konkrete målsettingen og en av dem sier:

Livskvaliteten til den domfelte bør være bedre, og at han faktisk får håndtert rusbruket og sluttet med kriminalitet. Men det er viktig å være enige om at det

¹² Individualprevensjon kan også være avskrekking, dvs. at straffen oppleves så ubehagelig at man ikke vil begå nye lovbrudd, eller den kan være uskadeliggjøring ved at vedkommende fjernes fra samfunnet ved f.eks. fengsling.

ikke er noe fasitsvar på hva bedre livskvalitet er og hva det vil si å ha et bedre liv – dette blir jo individuelt.

Både prosjektets formål og mål forteller om teamenes *misjon* – hvorfor de er til og hva de skal gjøre. Misjonen virker godt innarbeidet i teamene. Foruten at den enkelte selv har hatt et ansvar for å sette seg inn i forarbeidene, har teamene valgt litt forskjellige strategier for å få en felles forståelse av misjonen. I Bergen har flere teammedlemmer sammen reist rundt og informert om ND-prosjektet, og foruten å informere har dette hatt som funksjon å skape en felles målforståelse. I Oslo har man brukt mye tid på felles diskusjoner. Problemet i begge teamene var imidlertid å *transformere den politisk gitte målsettingen til den primære faglige oppgaven*.

7.3.1 Hva er vi, hva skal vi være?

I følge Misund (2005) må politiske målsettinger konkretiseres på organisasjonsnivå slik at jobben som skal gjøres og oppgaven som skal løses, trer frem. Det er denne prosessen Larsen (2004) beskriver som å transformere den politiske oppgaven til den primære faglige oppgaven.

Larsen (2004) sier videre at betingelsene for en slik faglig transformeringsprosess er et institusjonelt felles fagsyn, som vil si en felles faglig forståelse av hva som muliggjør individuell endring og utvikling¹³. Det blir som en av respondentene uttrykte det: ”Det her har jeg tru på. Her er vi, det er oss, og vi skal dit!” Dette kan også formuleres som en *visjon*. En god visjon er konkret, oppnåelig og målbar¹⁴. ”ND skal gjøre en forskjell” er blitt uttalt å være ND sin visjon, men dette er mer et slagord enn en visjon. Etterlysningen av en visjon kan med respondentenes ord uttrykkes som følger:

Vi skulle hatt noe felles, en sånn verdiplattform. Her er vi og hvor går vi, å ha noe sånn litt mer målretta greier. Jeg føler at det har blitt litt mye sånn snakk. Vi har hatt, jeg vet ikke hvor mange timer totalt vi har hatt med snakk. Møter her og møter der om altså *alt*. Vi har snakka mye. Og det har vært mye bra, altså det er ikke det jeg sier. Det har vært interessante, innholdsrike samtaler om mange viktige ting. Men det har ikke ført til noe konkret.

Med utgangspunkt i en felles visjon er det mulig å sette opp realistiske og konkrete mål for hvordan teamet skal arbeide for å løse oppgaven, og hvordan de skal bruke det enkelte teammedlems kompetanse på en mest mulig hensiktsmessig

¹³ Se også Hjelmeland 2007.

¹⁴ Bruken av begrepene ’misjon’ og ’visjon’ i denne sammenhengen er hentet fra Francine Boucher og hennes foredrag i Åsgårdstrand 15. august 2006.

måte for å nå disse målene. Målene må selvsagt være justerbare, slik at de kan endres i takt med endringer som skjer i teamet og prosjektet.

Teamene er i en prosess, og når man arbeider i et pilotprosjekt vil ”ting bli til underveis”. Det var imidlertid en del respondenter som mente at det ble litt for mye av at ”veien blir til mens man går”, at ”vi fomler oss litt frem”, ”det blir litt tilfeldig”, ”vi tar de akutte tingene og snakker om de”. Flere etterlyste tydeligere prioriteringer, mer struktur og mer effektive og innarbeidede rutiner. Likeledes var det noen som savnet diskusjoner om hvordan man skal velge å jobbe opp mot den enkelte domfelte i programmet.

Vårt inntrykk er at Bergensteamet sliter noe mer med disse forholdene enn Osloteamet. Flere av teammedlemmene i Bergen betegnet selve teamet og at de ikke fikk satt av tid til å diskutere hva de skal gjøre og hvordan de skal gjøre det som en flaskehals:

Flaskehalsen, det er nok det her med å sette av tid og diskutere. Noen ganger så blir det veldig ofte at vi tar det litt sånn ”okey, ja da gjør jeg det, da gjør vi to det”. Det er litt for lite struktur. Det blir litt for tilfeldig.

Vi tror det er flere årsaker til dette. For det første hadde Osloteamet to fagdager hvor de fikk tid til å gjennomdrøfte en god del forhold opp mot hva de skal være og hva de skal gjøre. Dette medførte at det ble igangsatt en del prosesser og diskusjoner som til stadighet dukker opp, bearbeides og til dels ferdigstilles. For det andre har Bergen hele veien hatt flere domfelte inne i programmet enn det Oslo har hatt, og hverdagen tok nok Bergensteamet tidligere i etableringsprosessen enn Osloteamet. Dette har gjort at det er vanskelig å sette av tid til prinsipielle diskusjoner for Bergensteamet. For det tredje har styringsgruppen i Oslo vært svært tydelige på en del forhold, som har bidratt til at man har kommet nærmere en definisjon av den faglige oppgaven. Sist, men ikke minst, skal altså Bergen ha et aktivitets- og behandlingstilbud på senteret. Å gi et innholdsmessig tilbud medfører nok totalt sett en større arbeidsbelastning på teammedlemmene i Bergen enn i Oslo, og det å ha domfelte værende på senteret krever rutiner for hvordan man skal forholde seg til hverandre på senteret, hva som er tillatt og ikke tillatt, konfidensialitet, sikkerhet osv. Tilbudene skal utformes og gjennomføres, noe som er tidkrevende. Teammedlemmene i Bergen sier at de ikke får organisert seg på en effektiv måte slik at de rekker å gjennomføre alle arbeidsoppgavene de skal gjøre. Mye arbeid og frustrasjon rundt en del administrative forhold slik som samordningen av økonomi og tilgang til Kompis, har også tatt tid og energi. Dette mener de har gått utover planleggingen av innholdet. I tiden domfelte er på senteret har teamet bestemt at minst en av dem skal være sammen med de domfelte. De har vært inne på tanken om å tilsette en miljøterapeut til dette for å frigjøre tid for de andre teammedlemmene.

Selv om det er enighet mellom teammedlemmene i Bergen om at de skal tilby et innhold på senteret, er de ikke enige om hvor hovedfokuset på innholdet skal ligge i forhold til behandling eller miljøterapeutiske aktiviteter. Ett av teammedlemmene sa: ”Her står vi ganske spredt, men vi trenger å finne ut av hvem vi skal være”, mens andre sa:

Jeg tenker at vi har et felles mål og det er å hjelpe den domfelte ut av rus og kriminalitet og gi de et sted og gå fra et dårlig liv og ... i grunn veldig sånn generelt da. ... Men så er vi kanskje til tider litt uenig i forhold til virkemidlene, altså hvordan vi skal gjøre det.¹⁵

Osloteamet har etter det de har oppfattet som føringer fra styringsgruppen, og for så vidt også etter det de har diskutert seg frem til det under fagdagene i begynnelsen i juni 2006, bestemt seg for å ikke tilby aktiviteter på senteret. Etter erfarings-samlingen mellom de to teamene høsten 2006, var det riktignok mye diskusjon i Osloteamet om de hadde valgt riktig ved å ikke tilby aktiviteter på senteret. I et møte med den lokale styringsgruppen i januar 2007 fikk de bekreftet at det valget de hadde gjort var i tråd med styringsgruppens føringer. Etter en lang prosess virker det nå som om at alle medlemmene i så vel teamet som i styringsgruppen støtter at aktiviteter som ellers finnes rundt om i byen, ikke skal tilbys på senteret. I forhold til å få en felles forståelse hva ND skal være og hva teamet skal gjøre, ble det sagt følgende:

Vi har fått et sånt ganske ensartet forhold til hva dette her skal være, og jeg opplever at vi alle sammen har et eierforhold til det. Det var vel ikke helt sånn med en gang, naturlig nok, man kommer inn i noe helt nytt, men jeg synes nå vi er fem stykker her som har en ND-identitet – ND det er oss. Her jobber vi og dette driver vi med, og vi står rakrygget og forteller at dette her er vårt prosjekt, som vi vil få til. Jeg tror det kommer av at vi har brukt utrolig mye tid på å prate. Jeg har aldri vært noe sted hvor jeg har vært med på så mye prat i min egen stilling. Vi har snakket fag og vi har gått mange runder og det har vært mye frem og tilbake og det er mye vi ikke har avsluttet enda. Noen ganger så har det vel kanskje på en måte kunnet gi en opplevelse av at dette går innmari trått – diskuterer vi dette ennå? Vi har hatt diskusjoner som har vært ganske vesentlige, og jeg tror det har vært viktig for å komme frem til akkurat den der i hvert fall *relativt* samlede eierfølelsen til at dette her er vårt prosjekt. Det er ikke kriminalomsorgens prosjekt dette her, som noen andre har blitt plassert til å jobbe i altså. Dette er noe som vi har sammen.

¹⁵ Under gjennomlesingen av rapporten mente teamet i Bergen at dette var en litt foreldet problemstilling. Den beskriver hvordan situasjonen var høsten 2006. De mener de er kommet lenger i denne diskusjonen per april 2007.

7.4 Identitet og tilhørighet

I forhold til ND-straffens begrunnelse i individualprevensjonen, spurte vi respondentene om teammedlemmene var straffegjennomførere eller behandlere. Blant teammedlemmene medførte dette spørsmålet en del interessante resonnementer, f.eks.:

Jeg kan ikke si at jeg ser det ene fremfor det andre, jeg ser egentlig begge de to som like viktig og som like store. Du er avhengig av begge to for å få dette til å funke. Men *selvfølgelig*, altså det er jo *straffegjennomføring* som ligger der, det er på det grunnlaget de er her.

Noen av teammedlemmene identifiserer seg som både straffegjennomfører og behandler, noen mener de ikke er noen av delene, mens andre sier at de er behandlere eller at de er straffegjennomførere. For noen av teammedlemmene var svarene de ga på dette spørsmålet nært knyttet til hvilken instans de tilhører, men dette var ikke tilfellet for alle. Vi spurte også hva arbeidsgiverne mente – om deres arbeidstakere er straffegjennomførere eller behandlere. Det interessante her er at arbeidsgivernes svar ikke alltid samsvarte med teammedlemmenes svar. Mens noen arbeidsgivere mener at deres representant i teamet var straffegjennomfører, mener teammedlemmet selv at hun/han er behandler og vice versa. Å skulle balansere mellom å være straffegjennomfører og en som rehabiliterer, er en kjent problemstilling i kriminalomsorgen. Når de som skal ta del i straffegjennomføringen er tilsatt i andre instanser enn kriminalomsorgen, oppstår det en blanding av forskjellige felt, og det kan være vanskelig å finne sin egen posisjon i denne feltsammenblandingen (Nafstad 2006b, Ødegård 1996).

Det er stor forskjell på hvilken kontakt teammedlemmene har med sine arbeidsgivere. Noen har tett kontakt og opplever at arbeidsgiveren ønsker å være nær og orientert. For tett kontakt og oppfølging kan imidlertid også oppleves som kontroll. Flere er på jevnlig møter med sin arbeidsgiver, og de deltar på seminarer og kurs i regi av den instansen de er tilsatt ved. Noen synes at dette kanskje kunne bli litt i overkant da dette medfører at de er mye borte fra senteret, og at det går utover de arbeidsoppgavene de har der. Andre igjen har lite eller ingen kontakt med sin arbeidsgiver. De sier at arbeidsgiveren knapt vet hvem de er og har ingen formening om hva deres arbeid på ND-senteret går ut på. Flere av teammedlemmene fikk ny arbeidsgiver da de startet i jobben på ND-senteret. For noen gikk det en god stund før de visste hvem deres nærmeste overordnede eller kontaktperson var. Likeledes er det stor forskjell på hvor god kontakt teammedlemmene har med kollegiet i den etaten de er tilsatt i. Mens noen ikke har noen kontakt med dette kollegiet overhodet, er andre godt integrert:

X er min sjef, og x er sentral for meg, ikke fordi at jeg har mye kontakt med X og diskuterer ting, for det gjør jeg slettes ikke. Men fordi at jeg føler at X står bak meg. Så det er jeg veldig glad for.

Hyppig kontakt trenger ikke å være det samme som god kontakt. For de som opprettholdt den samme arbeidsgiveren da de begynte i ND-prosjektet, er det viktigste å vite at arbeidsgiveren er der og er orientert, og at arbeidsgiveren stiller opp når de har behov for det. Dette gjelder spesielt de som er tilsatt i kriminalomsorgen, noe som kanskje ikke er så rart i og med at de i stor grad fortsetter å arbeide i sitt eget system.

Noen av de som hadde fått nye arbeidsgivere la opp til en bevisst strategi for å etablere og opprettholde en kontakt fordi de har tenkt at det kan oppstå situasjoner hvor de kan "trengte oppbacking fra min egen leir". De som hadde lite eller ingen kontakt med arbeidsgiver, opplevde dette som vanskelig. De ønsker kontakt med sine arbeidsgivere, og de etterlyser engasjement og innsikt i hva ND er og hva de som teammedlemmer gjør, og de savner oppfølging og støtte. Fra arbeidsgiverhold ble det uttrykt:

Viktig at X har tilhørighet til oss og vårt arbeid. Hvis vi ikke får til det, mister vi det tverrfaglige som er hele poenget med prosjektet og at ND er tverretatlig. Slik det er i dag syntes vi veldig mye blir på kriminalomsorgens premisser. Det er jo naturlig siden dette først og fremst er straffegjennomføring, men her ligger en utfordring for at det tverrfaglige virkelig skal ha en funksjon, slik at det blir en reell tverretatlig sammensetning.

De aller fleste av respondentene vi har snakket med opplever ND som kriminalomsorgens prosjekt, og mange begrunnet dette med at ND er en straffereaksjon. Fra departementalt hold sies det at kriminalomsorgen har et driftansvar for ND. Kriminalomsorgen administrerer ikke ordningen, men er mer et vertskap og koordinerer arbeidet. Likevel var det flere arbeidsgivere som uttrykte at det var viktig å beholde teammedlemmene innenfor arbeidsgiverorganisasjonen slik at de ikke blir "blir sugd inn i kriminalomsorgens tenkning og ikke ser mulighetene som ligger i ens eget fagfelt". Teammedlemmer som hadde nye arbeidsgivere utenfor kriminalomsorgen og som ikke ble ivarettatt av sine nye arbeidsgivere, uttalte at de i økende grad fikk en tilhørighet i kriminalomsorgen. Langt fra alle opplever dette som negativt:

At prosjektet har en forankring i kriminalomsorgen er riktig. Det er tverretatlig, men det er ikke likeverd. Slik det er nå, er det en fornuftig balanse. De ulike etatene er aksjonærer med ulike andeler. Tiltaket er koblet til domstolen, og at det da forankres i kriminalomsorgen og at den etaten har en større aksjepost enn de andre, er naturlig. Helse og rus er tungt inne, noe som også er naturlig.

Flere respondenter synes det er bra at man ved å etablere ND har fått til et forpliktende etatssamarbeid og de er positive til å ta del i en straffereaksjon:

Det er positivt at vi er inne i straffegjennomføringen. Samarbeid mellom etatene er det beste og nødvendig. Vi var positiv til ND fra starten av. Staten står jo for det økonomiske så vi hadde ingen innvendinger. Flott tiltak dette her.

Siden begynnelsen av 1970-tallet har det vært en del motstand fra utenforstående faggrupper og etater mot å involvere seg i gjennomføringen av straffereaksjoner. Siden slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet er det imidlertid vokst frem en forståelse av kriminalitet som et problem man ikke klarer å bekjempe, men et problem som man må prøve å administrere og håndtere på best mulig måte for å gjøre samfunnet trygt å leve i (Foucault 2002, Garland 2001, Feeley & Simon 1994, 1992)¹⁶. Dette vises tydelig i hensikten med Drug Courts hvor man vil få rusmiddelmissbrukerne som begår kriminalitet inn i strukturerte opplegg og forpliktende behandlingsformer (*Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*). Flere respondenter snakket også om at realiteten i ND-prosjektet er å *redusere* kriminalitet og rusmisbruk, ikke å få deltakerne til å slutte med kriminalitet og rus. Med denne forståelsen av kriminalitetskontroll og -håndtering for et tryggere samfunn, synes det å ha vokst frem en forståelse, ikke minst politisk sett, for at også andre aktører enn rettssystemet må ta et ansvar for samfunnsvernet. Erkjennelsen av dette kan være en av årsakene til at andre instanser nå går inn i et tverrfaglig samarbeid med kriminalomsorgen og synes at et slikt samarbeid tilkommer deres virksomhet (Johnsen 2006).

Flere respondenter opplevde den tverrfaglige organiseringen som tungvint. Teammedlemmene kan ofte bruke lang tid med sine arbeidsgivere på å få ordnet rent praktiske forhold som reiseregninger, og de forskjellige teammedlemmene må forholde seg til ulike systemer og praksiser rundt reiseregninger, arbeidstid, avregning for avspasering etc. En del av respondentene mente at hele ND-prosjektet kunne legges under kriminalomsorgen nettopp fordi de ulike instansene har forskjellige systemer mht. reiseregninger, arbeidstid, økonomi etc. Hvis man hadde fått alt definert innunder kriminalomsorgen så ville alt bli mer lettvin, var ett av argumentene.

Når det gjelder tilhørighet er begrepsbruk et interessant moment. Under et intervju uttalte et av teammedlemmene: "Hele begrepsapparatet er knyttet til kriminalomsorgen". Ofte er det praktiske begrunnelser for at man velger å bruke kriminalomsorgens begrepsapparat, slik som f.eks. 'domfelte' i stedet for 'deltaker', 'klient', 'elev' e.l. Dette begrepet benyttes i alle forarbeidene og i

¹⁶ Her kan det være verdt å nevne Oslopolitiets slagord: "På jobb for en trygg hovedstad".

forskriften, og noen mener at ved å bruke dette begrepet vil man i større grad kunne møte mer velvilje i behandlingsapparatet fordi det signaliserer en viss tyngde. Det er imidlertid noen teammedlemmer som ikke er bekvemme med å bruke dette begrepet, og velger heller å bruke 'deltaker'¹⁷. Om bruk av fagspråk ble det uttalt følgende:

Jeg ser at språket blir vel naturlig, det kommer veldig naturlig inn, og hva som ligger i disse ulike begrepene. Jeg har nok ikke tenkt så veldig bevisst på det, for foreløpig har det vært litt sånn spennende og nytt. Men jeg vet ikke om jeg vil adoptere det helt. Men det er jo nyttig å kunne det.

Språk er vesentlig for hvordan vi tenker og forstår verden rundt oss. Hvilke ulike begreper man velger å bruke kan derfor ha betydning for meningsdannelsen.

7.5 Koordinator og lederfunksjon

Å bruke betegnelsen 'koordinator' på den administrative lederen av senteret, er et bevisst valg. Betegnelsen skal uttrykke at vedkommende ikke defineres som de lokale prosjektenes leder som sådan teammedlemmene skal ha ledere i de instansene de kommer fra. I Bergen ble koordinatoren tillagt et tydelig senterleder- og arbeidslederansvar av den lokale arbeidsgruppen (se kap. 8.1). Ansvarsfordelingen ble senere diskutert i styringsgruppen. Koordinatoren har tatt det tildelte ansvaret, og det er undertegnet avtaler mellom koordinatoren og flere av teammedlemmenes ledere om hvordan lederansvaret fordeles dem imellom. En av arbeidsgiverne sier at "X er den fungerende arbeidsgiver, jeg kun formelt". Både teammedlemmene, arbeidsgiverne og medlemmer i styringsgruppen i Bergen virker svært fornøyd med at koordinator fremstår som tydelig leder, og koordinatoren høster ros fra alle parter for dette.

I Oslo har både styringsgruppen, en del arbeidsgivere og enkelte av teammedlemmene etterlyst at koordinator tillegges mer ansvar. Styringsgruppen diskuterte på møtene i 2006 at prosjektet hadde vært tjent med en tydeliggjøring av et hierarki i teamet med en leder som hadde fått et klart definert mandat til å lede. Koordinatoren ble gjennom prosjektbeskrivelsen tildelt dette mandatet: "Koordinator fungerer som lokal tjenesteleder på senteret og har ansvar for avgjørelser knyttet til den daglige drift" (*Prosjektbeskrivelse Narkotikaprogram med domstolskontroll i Oslo 20.11. 2006*, s. 9).

I Oslo er det utarbeidet et forslag til arbeidsfordeling mellom arbeidsgiver og koordinator vedrørende personalet. Der stadfestes det at arbeidsgiver har det

¹⁷ I høringsuttalelsen til Domstolsadministrasjonen ble begrepsbruken nevnt, og denne instansen anbefaler at man benytter 'domfelte' i stedet for 'deltaker' med den begrunnelsen at 'domfelt' er et ordinært begrep i strafferetten for personer som er ilagt straff.

overordnede personalansvar for eget teammedlem, men at senteret må ha mulighet til å uttale seg vedrørende avgjørelser som medfører fravær fra senteret. Både koordinator selv og teammedlemmene er tydelige på at koordinator ikke er deres nærmeste overordnede:

Ja, her i det daglige, så forholder jeg meg til at X er prosjektkoordinator. Men når det gjelder ting som på en måte ikke angår den daglige drifta her, så er det jo Y som er min overordnede.

Koordinatorene både i Bergen og Oslo er jurister og har god kjennskap til kriminalomsorgen gjennom tidligere arbeidserfaring fra denne etaten. De arbeidet også som saksbehandlere på ND i sine respektive regioner før de ble tilsatt i koordinatorstillingen. Kjennskap til systemer, det være seg kriminalomsorg, politi eller domstol, ble trukket frem som viktig kunnskap å ha med seg i stillingen som koordinator. Ved at begge er jurister kan de også foreta oppfølgingen i rettsmøtene, ved at de selv prosederer i møter med dommeren når særvilkår skal endres. Hadde ikke koordinatorene hatt den juridiske kompetansen, måtte jurister fra regionsadministrasjonen ha ført sakene om særvilkårsendringer for retten. Rettssystemet er for flere av teammedlemmene nytt, og flere uttrykte at det var helt nødvendig å ha juridisk kompetanse i teamet. Ett av teammedlemmene sa: ”Jussen trengs oppi dette her”. Fra flere av respondentene ble det uttrykt at det er viktig at koordinatorstillingen er lagt til kriminalomsorgen for å markere koblingen til straffegjennomføringen.

7.6 Kompetanse i teamet

Flere respondenter påpekte at ruskompetanse er en sentral kompetanse i teamet. Den kommer til uttrykk både i teamets arbeid på senteret og i kjennskap til og oversikt over tilbud som finnes. Mer kunnskap om feltet etterlyses av de som har lite eller ingen kunnskap fra før, og også av de som har en del kunnskap:

Det er viktig å ha oversikt og jeg tror vi alle hadde hatt godt av å lære mer. Feltet utvikler seg fort, og man blir alltid på hælene på grunn av nye rusmidler, nye begreper og så videre. Det er litt dumt hvis vi prater med de domfelte og ikke skjønner begrepene eller har kjennskap til de stoffene dem bruker. Det er jo greit at vi alle vet om ulike symptomer og virkninger av stoffer og så videre. Jeg har ikke tenkt så mye på dette, men jeg tror egentlig det hadde vært lurt i startfasen at vi alle hadde hatt for eksempel en ukes russeminar.

Likeledes var kompetanse fra kriminalomsorgen og kjennskap til straffegjennomføringen en sentral kompetanse i gruppen, og de som ikke kjente dette feltet så godt, etterlyste mer informasjon og opplæring.

Etter den irske Drug Court modellen har man i Norge valgt å vektlegge undervisnings- og opplæringskompetanse i teamet. Begge teamene ser nytten av å ha pedagogisk kompetanse, ikke bare i forhold til undervisning og opplæring, men også i forhold til f.eks. miljøarbeid og annet tilretteleggingsarbeid.

Prosjektene har vektlagt behandlerkompetanse ulikt. I Bergen kan psykologen behandle, utrede og kartlegge programdeltakere på senteret. Fordi psykologen representerer spesialisthelsetjenesten har man fått til en avtale om at vedkommende kan henvise til behandling. Dette er tidsbesparende fordi de slipper å gå via lege. I Bergen er man generelt sett svært fornøyd med å kunne gi dette behandlingstilbudet på senteret og ser det som spesielt viktig å ha dette tilbudet av hensyn til ventetiden i helsesystemet, spesielt for domfelte som er i fase én. Tilbudet kan også virke mer attraktivt og troverdig ved at de kan tilby behandling med en gang. Det blir også påpekt at dette tilbudet gir status og tyngde utad.

I Oslo kan representanten fra spesialisthelsetjenesten tilby alternativ behandling i form av øreakupunktur. Dette er en utbredt behandling i det amerikanske Drug Court systemet.

Moore (2007) er opptatt av kunnskap som blir frigjort fra ekspertene, og som blir hele gruppen til del. Med referanse til Rose (1998) som er opptatt av koblingen mellom kunnskap og makt (se Foucault 1980), sier Moore at ekspertkunnskap ikke er knyttet til ekspertene. I en Drug Court setting blir kunnskap redefinert og profesjonsdisipliner visket ut (Latour 1987). Dette vil nok i økende grad skje i ND-teamet også, hvor kunnskap den enkelte innehar i kraft av sin utdanning og erfaring i økende grad vil deles med andre, som igjen vil kunne benytte denne kunnskapen:

Vi har alltid diskutert mye, og det er bra. Diskusjonene her er viktige, og alle er en del av dem. Jeg liker diskusjonene her i teamet. Alle har sine styrker og sin kompetanse som kommer til sin rett. Vi vil nok komme styrket ut av teamet i forhold til kunnskap. Her er alle villige til å gi og ta og samarbeide med hverandre.

7.7 Informasjonsarbeid og misjonering

Bergen og Oslo har valgt forskjellige strategier i forhold til å informere om og å gjøre prosjektet kjent. I Bergen betegner de dette som 'misjonering', og de startet med denne allerede før "kick-off møtet" 1. september 2005. Det ble drevet mye misjonering helt frem til jul i 2005, og den har fortsatt også etter den tid. Forskjellige etater og samarbeidspartnere er besøkt etter tur og orden, slik som strafferettsetaten, spesialisthelsetjenesten og rusomsorgen i kommunen, deretter sosialetaten og Aetat osv. Teamet har også blitt invitert til en god del konferanser,

seminarer og møter hvor de har holdt innlegg og fortalt om prosjektet. Hensikten med misjoneringen var ikke bare å gjøre prosjektet kjent, men også å få en oversikt over hvilke tilbud som finnes, og komme i kontakt med aktuelle samarbeidspartnere.

Det er interessant at Bergensteamet velger å benytte begrepet 'misjonering' som kan ha betydningen "omvendelsesarbeid". Nolan (2001) skriver i sin bok om "The American Drug Court Movement", at dette er en bevegelse som har en bevisst strategi overfor media og politikere som går ut på å skape entusiasme og erverve tilhengere, som et ledd i å legitimere sin virksomhet.

I Oslo har man hatt en mindre offensiv informasjonsstrategi. Man valgte å ikke gjøre for mye informasjonsarbeid i oppstartfasen for å unngå å få for mange saker før senteret var etablert og alle tilsatte var på plass. Utover høsten 2006 ble det mer informasjonsarbeid, og teammedlemmene ser at å drive informasjonsarbeid er en heldagsjobb i seg selv. De har i første rekke valgt å konsentrere seg om samarbeidspartnerne, og å gjøre ordningen kjent for politijuristene på de ulike politistasjonene i byen. Innad i påtalemyndigheten informeres det også, og man har valgt å begynne i det små og konsentrert seg om VIC-prosjektet (Very Important Criminal). Prosjektet konsentrerer seg om et begrenset antall lovbrutere, og det er lettere for politijuristene i VIC-prosjektet enn de på politistasjonene å finne ut hvordan ND fungerer. I oktober 2006 valgte man å informere mer offensivt overfor juristene på politistasjonene. Også innad i dommerstanden informeres det, men man ser at dommere i lagmannsretten ikke har noe videre kjennskap til ordningen.

Begge teamene har også utarbeidet informasjonsbrosjyrer om ND-prosjektet.

8.0 Arbeids-, styrings- og referansegrupper

8.1 De lokale arbeidsgruppene

I begge pilotprosjektene ble det i tråd med forarbeidene opprettet lokale arbeidsgrupper som under forprosjektet (høsten 2005 og litt utpå nyåret 2006) var tillagt oppgaven å legge til rette for narkotikaprogrammet. I følge forarbeidene skulle arbeidsgruppene være tverrfaglig sammensatt med representanter fra instansene som skulle ha teammedlemmer, politi/ påtalemyndighet, domstolene, forsvarere og brukergruppen. I Bergen fulgte man denne linjen og alle unntatt brukergruppen var representert i arbeidsgruppen. I Oslo la man seg på en annen linje og opprettet en arbeidsgruppe bestående av representanter fra de instansene som skulle ha teammedlemmer. Man opprettet imidlertid nesten parallelt med arbeidsgruppen en styringsgruppe som var bredt sammensatt i Oslo (se nedenfor).

Noen instanser kom sent med i arbeidsgruppen pga. at de fra sine instanser ikke fikk vite om at de skulle være med i prosjektet før ganske sent i prosessen. Dette opplevde de som uheldig. I følge flere respondenter i Bergen, ble mye av forvirringen og uklarhetene som eksisterte i mer eller mindre grad rundt prosjektet i de forskjellige instansene før oppstart, ryddet opp i etter hvert som arbeidsgruppen kom i gang med arbeidet. I Oslo kom man ikke ordentlig i gang med operasjonaliseringsprosessen før utpå nyåret 2006. Det ble nødvendig med flere runder mellom kommunen, regionsledelsen, Justisdepartementet og til dels i styringsgruppen for å få avklart en del prinsipielle forhold. Arbeidsgruppen arbeidet i all hovedsak med lokaler til senteret og utlysningene av stillingene til teamet. Arbeidsgruppene i Oslo og Bergen dro sammen med bl.a. medlemmer fra styringsgruppene på studietur og besøkte Drug Courts i henholdsvis Skottland og Irland. Deltakerne ble på disse turene bedre kjent med hverandre, og de fikk et bilde på hva Drug Court er andre steder.

8.2 De lokale styringsgruppene

I Oslo er arbeidsgruppen avviklet. Styringsgruppen er bredt sammensatt med to representanter fra regionen, én representant fra Oslo friomsorgskontor, to representanter fra Helse øst, to dommere fra Oslo tingrett, én representant fra påtalemyndigheten og tre representanter fra Oslo kommune, henholdsvis én fra Byrådsavdelingen for barn og unge og to fra Byrådsavdelingen for velferd og sosiale tjenester (til sammen elleve personer)¹⁸. I Bergen er kun instansene med teammedlemmer representert i styringsgruppen (til sammen fem personer). I tillegg kommer koordinatorene som fungerer som sekretærer for

¹⁸ De instansene som har to medlemmer i styringsgruppen, har etter hvert stort sett bare møtt med én.

styringsgruppene, men som ikke har beslutningsmyndighet. I Bergen er ikke arbeidsgruppen avviklet. Den skal kalles inn ved behov, når man skal behandle tema som angår alle. Konstitueringen av de lokale styringsgruppene skjedde lokalt.

Ot.prp. nr. 81 (2004-2005, s. 32) legger noen føringer for de lokale styringsgruppene, og sier at

”(...) den lokale styringsgruppen må bli et forum som kan brukes ved behov av teamet/teamkoordinatoren. Det er viktig at arbeidsgiverne til de ulike teamdeltakerne er representert her. Programmet innebærer krevende samarbeidsformer der koordinatoren ikke vil få faglig eller personalmessig myndighet over de ulike teamdeltakerne. Styringsgruppen må derfor ha representanter som har den nødvendige beslutningsmyndigheten.”

Det sies ingen ting om hva styringsgruppen skal være og hvilken funksjon den skal ha. Man kan kanskje tenke at dette sier seg selv – en styringsgruppe er en gruppe av mennesker som skal styre – men for styringsgruppemedlemmene og koordinatorene har det vært vanskeligere enn som så. Ved deltakelse på styringsgruppemøter og i samtaler med styringsgruppemedlemmer stilte respondentene spørsmål som: Hva skal være oppgavene i styringsgruppen? Hvilke saker skal tas opp i disse møtene? Hvor mye skal vi inn i enkeltsaker? De fant også en del svar: Å fatte vedtak, å styre, lede og finne riktige veier, å ta beslutninger om økonomi, å godkjenne arbeidsoppgaver, å vise retning, å finne avklaringer på det personalmessige og å forholde oss til det prinsipielle.

I Oslo har man utarbeidet følgende mandat for den lokale styringsgruppen:

”Den lokale styringsgruppen skal følge implementeringen og driften av prøveordningen i forsøksperioden. Styringsgruppen har innenfor gjeldende regelverk og styringsdokumenter instruksjonsmyndighet over teamet. Koordinator skal rapportere til styringsgruppen på den måten styringsgruppen beslutter. Styringsgruppen skal ta avgjørelser på områder som omhandler større strukturelle/organisatoriske veivalg for senteret. Videre skal styringsgruppen ta avgjørelse på den faglige retningen som senteret skal arbeide etter. Styringsgruppen skal også ta avgjørelsen hvis det er spørsmål som løftes opp i styringsgruppen til avklaring”
(*Prosjektbeskrivelse Narkotikaprogram med domstolskontroll i Oslo 20.11. 2006*, s. 9).

Til tross for dette dukker spørsmålene stadig opp: Hva skal ND være? Hva skal styringsgruppen være og hvilken funksjon skal den ha?

I Oslo har styringsgruppen utarbeidet en prosjektbeskrivelse. I prosessen med å utarbeide denne virket det som om prosjektets visjon kom tydeligere frem. Dokumentet gikk runde etter runde i styringsgruppen, men det avstedkom en rekke diskusjoner som flere av styringsgruppemedlemmene opplevde prinsipielle og gode. Prosjektbeskrivelsen er et styringsdokument som flere av styringsgruppemedlemmene syntes det var viktig å få på plass.

Etter hvert som tiden har gått har imidlertid styringsgruppene funnet sin form. Opplevelsen av hvor operative de er, er forskjellig fra styringsgruppemedlem til styringsgruppemedlem. At styringsgruppemedlemmene opplever et likeverd mellom instansene, synes å være et gjennomgående trekk. Møtehyppigheten er forskjellig i Bergen og Oslo. Styringsgruppen i Bergen avtalte fire møter i 2006. I tillegg får både styringsgruppe- og arbeidsgruppemedlemmene nyhetsbrev fra koordinatoren hver måned. Styringsgruppen i Oslo møtes grovt sett hver eller hver andre måned.

Flere respondenter opplever styringsgruppen som fjern og lite oppdatert på hva som skjer i prosjektet. Flere synes at representantene sitter for mange ledd over dem og etterlyser mer kontakt mellom styringsgruppen og teammedlemmene. Det er koordinatorene som er bindeleddet mellom styringsgruppen og teammedlemmene. Enkelte styringsgruppemedlemmer ser det ikke som sin oppgave å skulle ivareta interessene til teammedlemmene som tilhører sin instans. De sitter i styringsgruppen for å ivareta interessene til sin instans som sådan, eller interessene til dem som har mer overordnede posisjoner i instansen.

8.3 De lokale referansegruppene/ressursgruppene og veiledning

I tråd med føringene i Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) har styringsgruppene opprettet en referansegruppe for hvert team. Denne består av ressurspersoner som kan være faglige bidragsyttere og støttespillere til teamet. I Oslo har ressursgruppen følgende mandat: ”Ressursgruppen skal være rådgivende diskusjonspartner for teamet og ha møter med teamet ved behov” (*Prosjektbeskrivelse Narkotikaprogram med domstolskontroll i Oslo 20.11. 2006*, s. 9).

I Bergen har de hatt flere møter med referansegruppen, og de opplever disse møtene som svært positive. Der får de hjelp i de forskjellige sakene, og hjelp til hvordan de legger opp gjennomføringen. Spesielt opplevde de diskusjonene rundt hvordan de skal tilnærme seg og definere en målgruppe for dom til ND som nyttige. Teamet i Bergen har også en ekstern veileder.

8.4 Den sentral styringsgruppen

Den sentral styringsgruppen består av representanter fra departementene som er berørt av ordningen. De skal ivareta det påkrevde tette forvaltningssamarbeidet i prosjektet, og som følge av dette foreta en del faglige og økonomiske valg (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005)). Noen respondenter fant det forvirrende med både sentral og lokal styringsgruppe. Likeledes er det få som har innsikt i hva oppgavene til den sentrale styringsgruppen er.

Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) foreslår også at det skal opprettes en mer operativ koordineringsgruppe som skal stå for den praktiske oppfølgingen av programmet, sikre samarbeidet mellom de lokale prosjektene og være bindeledd mellom den sentrale styringsgruppen og de lokale prosjektene. En slik gruppe er ikke opprettet, og etter det respondentene sier hadde det kanskje vært behov for en slik gruppe.

9.0 Samtykke og taushetsplikt

9.1 Samtykke

Deltakelse i narkotikaprogrammet forutsetter et *reelt og informert samtykke*. Det vil si at den siktede frivillig skal gi sitt samtykke etter å ha fått grundig informasjon om hva en dom til narkotikaprogram innebærer, og etter å ha forstått denne informasjonen. Gjennom å undertegne samtykket opphever den siktede også taushetsplikten slik at teammedlemmene kan utveksle nødvendig informasjon som har som formål å fremme rehabilitering og kriminalitetsforebygging. Likeledes gir siktede samtykke til at teammedlemmene kan utveksle nødvendig informasjon med samarbeidende etater, slik som behandlingsinstitusjoner, fastlege, sosialkontor etc. Dette spesifiseres etter dom er falt og etter hva det er behov for. Som nevnt innledningsvis, kan den siktede trekke tilbake sitt samtykke når som helst¹⁹.

Siktedes samtykke og opphevelse av taushetsplikten er de punktene som innledningsvis i forarbeidene førte til diskusjoner rundt rettssikkerheten. Justisdepartementet ba også i høringsrunden spesielt om tilbakemelding på disse punktene (se Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) kap. 5.5). På grunnlag av arbeidsgruppens syn om at vellykkede behandlingsopplegg forutsetter at deltakerne selv ønsker avvenning og endring av egen livsførsel, var det blant høringsinstansene en generell enighet om at deltakelse i narkotikaprogrammet bør være frivillig. Flere understreker viktigheten av grundig informasjon før samtykket gis. Enkelte høringsinstanser (Oslo statsadvokatembete og KROM²⁰) mener imidlertid at samtykket ikke er reelt pga. det betydelige tvangsmiddelet – fengselsstraffen – som i de aller fleste tilfellene vil ligge som alternativ til narkotikaprogrammet. Dette momentet bemerkes også av Justiskomiteen i sin behandling av forslaget (Innst. O. nr. 120 (2004-2005)).

Vedrørende opphevelse av taushetsplikten kommenterte flere høringsinstanser at det er viktig at informasjonsutvekslingen blir behandlet på en forsvarlig måte. Departementet poengterer at det kan være vanskelig for siktede på forhånd å innse rekkevidden av det samtykket som han/hun gir. På den annen side er det viktig at de involverte instansene i programmet fritt kan utveksle informasjon om domfelte seg imellom. Datatilsynet understrekte at en slik informasjonsutveksling er en såpass inngripende forutsetning i domfeltes personvern at premissene om hvilke etater som involveres i informasjonsutvekslingen, bør presiseres for den domfelte

¹⁹ Det er her kanskje verd å nevne at det finnes Drug Courts f.eks. i USA som ikke forutsetter samtykke for å idømme narkotikaprogram. I disse Drug Courts kan narkotikaprogram idømmes ufrivillig (Nolan 2001).

²⁰ Norsk forening for kriminalreform.

før samtykket underskrives. I samtykkeerklæringen som teamene benytter er dette gjort ved at det står beskrevet hvem teammedlemmene er. I samtykket fremgår det imidlertid ikke hvilke instanser teammedlemmene tilhører. Datatilsynet sier også at hjemmelsgrunnlaget for informasjonsutvekslingen må være så klart som mulig pga. den store maktubalansen mellom det offentlige og domfelte som er i en sårbar og utsatt posisjon. Departementet mener at det i pilotprosjektet er tilstrekkelig med samtykke fra den enkelte siktede/domfelte for å oppheve den enkeltes taushetsplikt innenfor det regelverket som de ulike teammedlemmene forholder seg til. Datatilsynet kommenterer at utveksling av personopplysninger som en generell forutsetning kan komme i konflikt med taushetsbestemmelsenes intensjoner, og nødvendigheten av lovendringer bør vurderes dersom programmet blir en permanent ordning. Samtykkeerklæringen ble utformet i forbindelse med utarbeidelsen av forskriften. Den er utarbeidet på grunnlag av tilsvarende samtykkeerklæringer som benyttes f.eks. i forbindelse med behandling og ansvarsgrupper.

I forarbeidene beskrives og diskuteres opphevelse av taushetsplikten på et generelt grunnlag. Arbeidsgruppen mente at et avgitt samtykke vil omfatte både utredningsfasen og gjennomføringsfasen. Siktede og domfelte til ND forholder seg imidlertid til flere typer av samtykker: samtykke til gjennomføring av personundersøkelsen, samtykke til informasjonsinnhenting under personundersøkelsen og samtykke til å delta i programmet. Etter domfellelsen gir den domfelte i tillegg sitt samtykke til at teamet kan utveksle informasjon med ulike etater. Dette samtykket blir spesifisert for hver enkelt instans man skal samarbeide med, og hvilke opplysninger som skal utveksles. Teammedlemmene har kommentert at dette er mange samtykker å forholde seg til og holde rede på. I tillegg kommer også eget samtykke til å delta i resultatevalueringen av ND, som blir rutinemessig avgitt i forbindelse med første forskningsintervju.

9.1.1 Samtykke til gjennomføring av personundersøkelsen

Det første samtykket den siktede gir, er et samtykke til gjennomføring av personundersøkelsen. I dette samtykket opphever den siktede taushetsplikten mellom teammedlemmene. Teammedlemmene informerer den siktede om at de vil utveksle informasjon, og så langt er det ikke kommet noen innvendinger fra de siktede til dette.

Det er ingen som jeg har skrevet PU på som har reagert på det. De sier at selvfølgelig, sånn må det være for dere jobber jo tverretattlig.

Spørsmålet er bare om den siktede virkelig skjønner rekkevidden av samtykket til personundersøkelse og at taushetsplikten oppheves, jf. Datatilsynets innvendinger ovenfor.

En problemstilling som kan oppstå i forhold til å skulle gi et slikt samtykke er at vedkommende som skal undertegne er i aktiv rus og derfor ikke får med seg den informasjonen som gis.

Vi har jo hatt folk inne her hvor det samtykket egentlig ikke er så mye verdt, fordi at det nytter ikke å få en kontakt på normalt vis. Det har vært et par tilfeller hvor det i lengden har blitt så mange runder uten at vi har greid å oppnå en tilfredsstillende kontakt i forhold til noenlunde rusfrihet. Da nytter det ikke.

Dette er et dilemma som handler om å utelukke folk på grunnlag av å vise symptomer på rusproblemet som kvalifiserer de til programmet i utgangspunktet (se Lillevolden 2005). Denne problematikken vil vi komme nærmere tilbake til i kap. 10.1.

9.1.2 Samtykke til informasjonsinnhenting under personundersøkelsen

Det andre, eller de andre samtykkene som siktede skriver under på, er tillatelser til å innhente informasjon fra kilder som sosialkontor, familiemedlemmer osv. At opplysningene i en personundersøkelse er basert på flere kilder enn den siktede, er viktig av hensyn til personundersøkelsens troverdighet (Stey 2005).

Teammedlemmene opplever alltid å få tillatelser til å innhente opplysninger av andre. Den siktede har alt å tape i denne situasjonen – skriver han/hun ikke under, vil dette bli brukt mot den tiltalte. For hver og en man søker informasjon fra, underskriver den siktede et samtykke:

I forhold til PU-arbeid så er i alle fall jeg veldig klar på at når jeg innhenter samtykke i fra folk i forhold til innhenting av opplysninger, så er jeg er veldig opptatt av å forklare hva det vil si for personen. ”Du gir samtykke til at jeg kan ta kontakt med de kilder som du ønsker at jeg skal ta kontakt med ut i fra de temaene som det er viktig for meg å få vite noe om”. Jeg ser ikke hensikten i å styre og hente inn samtykker for å få så mange som mulig.

Dilemmaene teammedlemmene opplever i forhold til informasjonsinnhentingsarbeidet, er at de som kontaktes lurer på hvorfor teammedlemmet ringer og hva informasjonen skal brukes til:

Det er en utfordring å være i en situasjon hvor du innhenter opplysninger hos andre, samtidig som du ikke kan gi noe fra deg. Nå snakker jeg ikke om samarbeidspartnere, men alt fra venner og pårørende og de som på en måte siktede selv har oppgitt som viktige kontaktpersoner. De er jo ofte også nysgjerrige og spør. Da må jeg si at ”dessverre, jeg er her for å få svar, men ikke gi svar”.

9.1.3 Samtykke til å delta i programmet

Det tredje samtykket som den siktede skriver under på i løpet av gjennomføringen av personundersøkelsen, er det samtykket som er diskutert i forarbeidene. Her skriver den siktede under på at deltakelsen i programmet er frivillig og at teammedlemmene kan utveksle nødvendig informasjon seg imellom. Dette samtykket underskrives altså før dom til ND foreligger. Rent logisk forutsetter dette at siktede har tilstått de forholdene han/hun er siktet for, for i tilfeller der tiltalte nekter skyld vil det være vanskelig å innhente et samtykke til deltakelse i programmet. Dette ble også poengtert i Justiskomiteens behandling av lovendringen (Innst. O. nr. 120 (2004-2005)). Stafferabatter for tilståelser og samarbeid med politiet er nok en viktig grunn til at de siktede som teamene foretar personundersøkelser av, har tilstått de fleste av forholdene de er siktet for. En annen problemstilling er at den siktede tilstår forhold som han/hun ikke har gjort for å komme inn i et system hvor vedkommende ser en sjanse til å få behandling. Denne problemstillingen har vært diskutert i forarbeidene og det er bred enighet om at det ikke skal lønne seg å begå kriminalitet for å komme inn i behandling.

Vi spurte respondentene om de opplevde samtykket de siktede gir for gjennomføring av programmet som reelt:

Den fullstendige valgfrihet når det gjelder straffealternativer, vil man jo aldri få. Da må man ha med ingen straff i det hele tatt for at frivilligheten skal bli skikkelig. Jeg opplever veldig tydelig at de som har fått dom til oss, de ville ellers sittet i fengsel, og da har man en gruppe som i stedet for fengselsstraff, har mulighet til å velge dette. Og innenfor de rammene der, så er det valgfrihet. Vi har noen som har sagt nei til programmet, så for noen er nok valget reelt.

Teammedlemmene er klar over dilemmaet om et reelt samtykke, men det gjennomgående er at teammedlemmene forholder seg til samtykket som en valgfrihet innenfor gitte rammer. De er opptatt av at den siktede skal forstå at en dom til narkotikaprogram er et valg i forhold til å gjennomføre en fengselsstraff og synliggjøre at dom til ND ikke er en lettvent løsning, men en straffereaksjon som stiller strenge krav til de som får denne straffen:

Det er klart det er lokkende og fristende å være ute, men vi forsøker å få frem hvor krevende dette er og konsekvensene av et eventuelt brudd. At de må risikere at de må inn å sone igjen, og at det er veldig krevende og vanskelig, og at det ikke er en lett form for soning. Det er vanskeligere å sone ute enn å isolere seg i fengselet og sitte på en celle.

Teamene har erfart at noen siktede er villige til å undertegne hva som helst for å slippe fengselsstraff. Disse faller til dels fra når de får vite at gjennomføringen av en dom til ND tar lengre tid enn å gjennomføre en vanlig fengselsstraff:

Men de som samtykker for å slippe fengsel, de ryker i det vi sier det er to år...”faen gidder ikke å være der i to år”.

Gjennomgående opplever teamene stor usikkerhet hos de siktede om hva ND er for noe, og flere er av den grunn ikke sikre på om de vil delta i programmet eller ikke. Ofte har ikke forsvareren heller så mye innsikt i hva ND er og kan derfor heller ikke gi så mye informasjon til sine klienter. I Oslo har man valgt å bruke den første samtalen i personundersøkelsen kun til informasjon om programmet. De forteller hva ND er og gir siktede informasjonsmateriell:

Det som faktisk er viktig, det er å bruke den første samtalen til grundig informasjon om hva ND-senteret er både på godt og vondt. Og så får den siktede beskjed om at det her tar du med deg tilbake, tenk på det, gå i gjennom det. Og så kommer vi tilbake til deg i løpet av noen få dager og sjekker ut om du vil gjennomføre personundersøkelsen. Jeg synes at det er ryddig. ... Om de forstår det? Ja, du kan jo lure på det da. Det var en som sa det at ”Ja, du X, nå begynner det å synke inn”. Hver eneste gang vi går inn i samtale med siktede er det et dilemma dette med hvor mye får de med seg. Hvor mye husker de. Og hvor mye må man gjenta. Og det er noe med at ”Ja, ja, ja jeg har hørt det. Ja, ja, ja jeg vet det, du har sagt det”.

Selv om teamet har brukt mye tid på å gi informasjon og opplever at den siktede har forstått denne informasjonen, kan man ikke utelukke at siktede av og til kan føle seg presset til å avgi samtykke. Teammedlemmenes eventuelle signaler om at de har tro på vedkommende kan være avgjørende for om han/hun velger dom til ND, likeså at tiden går og teamet må ha en avgjørelse i forhold til det å kunne ferdigstille personundersøkelsen i tide. Likevel har flere av respondentene inntrykk av at forsvarerne oftest er de som presser mest:

Det var et eksempel nå i forrige uke. Vi hadde begynt på en ny PU hvor X trodde han bare kunne fortsette der han slapp og ordne litt da. Etter at jeg fortalte at det er *to år* og det vil ta lang tid og litt sånn, så sier X at ”når jeg tenker over det nå, så tror jeg faktisk bare jeg soner den måneden jeg har”. Nei vel, det er en ærlig sak og kjempefint og alt det her, ”for det var jo advokaten som ringte da vet du” sier han ”han [advokaten] vil jo bare få meg ut ikke sant!”. Så han [advokaten] sa det var ”bare å ta det narko-greiene også kommer du ut også bare møter du opp et par ganger også ordner det seg”. Det er veldig dumt hvis forsvarerne har et sånt bilde og presenterer det på den måten.

9.2 Taushetsplikt under straffgjennomføringen

Forholdet som ble mye diskutert i forarbeidene – taushetsplikt innad i teamet – opplever av teammedlemmene som uproblematisk:

Taushetsplikten har ikke vært noe problem. Taushetsplikten har ikke blitt *rigid* sånn som jeg har opplevd det, men taushetsplikten er viktig. Og det er klart man blir jo litt ekstra var på det, for man tenker hele tiden at det her er veldig sensitive ting.

Enkelte av teammedlemmene har opplevd at teamet får anmodning om personundersøkelser på personer de kjenner igjen fra før. I disse tilfellene opplever teammedlemmene at de klarer å finne ut hvilke opplysninger de kan dele med teamet og hvilke opplysninger de ikke kan dele. Teammedlemmer som samtidig er behandlere, er avhengig av tillit hos pasienten i form av å ivareta taushetsplikten. Ved siden av er man et teammedlem som skal tilføre informasjon til teamet. Dette blir vurdert etter skjønn. Hvor dette skjønnet går, ble diskutert blant teammedlemmene f.eks. i forhold til rus. Hvis en domfelt i en behandlingssituasjon forteller at han/hun har ruset seg, skal man gå videre til teamet med dette? Og er det sannsynlig at den domfelte vil fortelle dette i behandlingssituasjonen hvis vedkommende vet at dette vil bli videreformidlet og kanskje medføre sanksjoner?

Det er jo noe av utfordringen med dette, om det i det hele tatt er mulig å få til noen veldig god behandlingsrelasjon så lenge du sitter på de sanksjonene vi har. Og det synes jeg er for tidlig å si ennå. Så jeg er jo spent på det. Det kan hende at det ikke er hensiktsmessig at vi skal bruke behandlingssamtaler her i det hele tatt. At vi skal bruke det øvrige behandlingsapparatet og så kan vi holde oss mer til oppfølgingssamtaler. Samtidig så vil jo det bli mindre utfordrende sånn faglig sett, kanskje. For det er ikke så vanskelig å skjønne at det å skulle fortelle om alle sine rusnederlag når du vet at det kan medføre at du blir gjeninnsatt, det sitter langt inne, det. Og hvis du ikke kan si noe om det, så går det heller ikke an å jobbe med det.

Det finnes teammedlemmer som har tilgang til sin etats datasystemer der man kan få tilgang på taushetsbelagte klient- eller pasientopplysninger. Noen kan oppleve skjønnsvurderingen som så vanskelig at de kanskje velger å holde tilbake mye informasjon, også informasjon som kanskje kunne, og til og med burde, vært delt med teamet, mens andre kanskje ikke opplever skjønnsvurderingen som et problem. Universitetet i Bergen uttalte følgende om taushetsplikten i sin høringsuttalelse:

”I en behandlingssammenheng kan det imidlertid komme frem opplysninger om den enkeltes liv som det ikke er naturlig å dele med alle representantene i DN-teamet. Dette kan være opplysninger som er viktige i behandling av personenes psykiske problemer, men som ikke nødvendigvis har relevans i forhold til rehabilitering med hensyn til kriminalitet og de vilkår som er satt av DN-teamet. Det er nødvendig med en grundigere gjennomarbeiding av hvilken type informasjon som skal og

bør deles mellom samarbeidspartnerne, og hvilken type informasjon som fremdeles bør omfattes av taushetsplikt. Dette bør være utgangspunkt for informerte samtykkeerklæringer, som utformes for hver enkelt deltaker i programmet. Med dette unngår en at deltakerne gir "blanko fullmakt" til utveksling av all type informasjon mellom de samarbeidende instansene og de ulike nivåene i DN-teamet." (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005), s. 23-24).

I forhold til andre offentlige instanser er det relativt vid adgang til å utveksle informasjon, jf. forvaltningsloven § 13b (Se også KRUS' høringsuttalelse, Ot.prp. nr. 81 (2004-2005), s. 23). Politi og påtalemyndigheten er viktige samarbeidsinstanser for teamet både før og under domfellelsen. De politiinstansene som hittil har vært tyngst inne i ND prosjektet, VIC og Gjengangergruppen, vektlegger det gode samarbeidet med teamene. I enkelte tilfeller har dette samarbeidet gjort oppfølgingen av disse domfelte lettere for politiet, fordi teammedlemmene utleverer opplysninger som politiet pga. regler om taushetsplikt ikke får fra andre instanser. Også politiet er inneforstått med at taushetsplikten i enkelte tilfeller kanskje tøyes litt vel langt.

Politiet er jo den viktigste leverandøren til ND, og dette samarbeidet innebærer også utveksling av informasjon. For eksempel vil ND gi god informasjon til politiet om hvordan det går med de domfelte, og politiet vil kunne gi informasjon til teamet om at vedkommende for eksempel sliter og blir gang på gang observert i rusmiljøet. Samarbeidet mellom politiet og ND fungerer veldig bra, men dette går jo klart på bekostning av taushetsplikten. Taushetsplikten her er jo ikke opphørt, men i praksis er den det for at samarbeidet skal fungere. Dette er jo selvfølgelig ikke bra i forhold til at man *skal* overholde taushetsplikten, samtidig er det en forutsetning for at dette skal fungere at man deler informasjon. Politiet var kritiske til dette punktet, men var sånn "ja, ja, vi får se hvordan det går..."

Private institusjoner og instanser er underlagt en strengere taushetsplikt. KRUS stilte i sin høringsuttalelse spørsmål om man av hensyn til personvernet burde være tilbakeholden med å innhente samtykke om utveksling av opplysninger med disse. Begrunnelsen var at deltakeren allerede hadde samtykket til behandlingsopplegget og vil føle seg tvunget til å samtykke i å oppheve taushetsplikten for at programmet skal kunne gjennomføres på en best mulig måte. I samarbeid med f.eks. behandlingstilbud, som Osloteamet har hatt flest av, underskriver den domfelte et samtykke om informasjonsutveksling. Representanter fra teamet er medlemmer i eventuelle ansvarsgrupper som er opprettet for den domfelte, men teamet har lagt seg på den linjen at de ikke involverer seg i det behandlingmessige opplegget. Det de vil ha informasjon om er forhold som vedgår straffegjennomføringen, f.eks. brudd på vilkår ved behandlingstilbudet. I en startfase har ikke dette fungert helt problemfritt, mest sannsynlig ikke fordi behandlingstilbudet ikke vil bryte taushetsplikten,

men fordi det ikke har vært informert godt nok om hva det er nødvendig for teamet å få informasjon om.

Det som ble fremhevet, spesielt av Bergensteamet, som det de opplevde som det største dilemmaet rundt taushetsplikt, er kontakten med de pårørende:

Dette er vanskelig, særlig ved brudd og i perioder der den domfelte sliter veldig og uteblir og ruser seg. Pårørende kommer og ringer, og vi har taushetsplikt og må holde en proff linje samtidig som vi må være medmennesker. Vi kan ikke si noe, og vi gir dem på en måte en kald skulder og en ny skuffelse. Vi kan ikke svare det vi vet, men vi skjønner at de vil vite hva som foregår. Vi får jo ofte tillatelse fra den domfelte til å bruke et av familiemedlemmene i gjennomføringsprosessen for eksempel i forhold til nettverksbygging, men innebærer dette da negativ info som innstramming, eller er dette bare i form av et rent samarbeid?

10.0 Personundersøkelser

Før en dom til Narkotikaprogram med domstolskontroll skal det foreligge en personundersøkelse av siktede. Begjæringen om at teamet skal foreta en personundersøkelse kommer fra domstolen eller påtalemyndigheten, og blir oversendt sammen med dokumentene fra politi og påtalemyndighet. Oppgaven med å utføre en personundersøkelse kan uttrykkes på følgende måte:

Jeg tenker at når jeg sitter med en bunke dokumenter fra politi og påtalemyndighet, så har jeg fått den ene siden av saken. Og da er noe av vår oppgave å se på de andre sidene. Å få nyansert dette her og trekke noe ut av det i forhold til mennesket bak disse gjerningene, som kanskje både kan og vil velge en annen vei.

Formålet med en personundersøkelse er å skaffe opplysninger om den siktedes personlighet, livsforhold og fremtidsmuligheter til bruk for avgjørelse i saken (jf. *G – 13/2003 – 4 Retningslinjer for personundersøkelse i straffesaker*, punkt 2). Undersøkelsen skal inneholde faktiske opplysninger om siktede (f.eks. helse, rusmiddelbruk, økonomi, arbeid/skole), og hans/hennes livsforhold (f.eks. familie, bolig, nettverk) for at påtalemyndigheten og domstolene skal kunne danne seg et klarere bilde av hans/hennes personlighet og fremtidsmuligheter (f.eks. i forhold til rusmiddelbruk, bosituasjon, skole/arbeid, nettverk). I tillegg skal teamet vurdere om vedkommende tilhører målgruppen, er motivert og egnet for programmet. Teamet skal også foreslå særvilkår og innhold i programmet.

Det er kun godkjente skjema for personundersøkelser som skal benyttes (jf. *G – 13/2003 – 4 Retningslinjer for personundersøkelse i straffesaker*). Personundersøkelsen som brukes av ND-teamene er utviklet gjennom et samarbeid mellom koordinatorene og KITT²¹ og er godkjent av Justisdepartementet.

Selv om personundersøkelser var nytt for mange av teammedlemmene, har flere av dem erfaring med systematisk innhenting av mye av de samme opplysningene gjennom tidligere arbeidsforhold:

... en personundersøkelse er ikke noe nytt for meg, men det er bare formatet som er litt sånn som jeg måtte venne meg litt til. Men det er så begrenset hvor langt man kan gå inn i ting på en personundersøkelse.

²¹ Kriminalomsorgens IT tjeneste.

Teammedlemmene opplever sjelden at siktede nekter å svare på spørsmål eller å gi fra seg informasjon. Ofte er de siktede er svært villig til å snakke også om fortrolige forhold:

De vil gi fra seg informasjon, det er greit. De blir heller litt stresset av at de er usikre på om de har nok å by på av informasjon om seg selv. De virker stresset på at de er redd vi ikke er fornøyde med informasjonen vi får.

Dette kommer nok av den store maktubalansen i personundersøkelsessituasjonen. Siktede er opptatt av å gi et best mulig inntrykk, for han/hun vet at dette kan påvirke domsutfallet.

Teammedlemmene jobber to og to sammen på personundersøkelsene, og sammensetningen skjer vilkårlig. Teammedlemmene opplever det positivt å være to når de har samtaler med den siktede. Da er de to som har vært i den samme situasjonen, og som kan drøfte inntrykk og tolkninger. Tolkningene kan være forskjellige, og teammedlemmene sier at erfaring med målgruppen ofte er en fordel når man foretar personundersøkelsessamtaler. Å være to på hver personundersøkelse krever ressurser, og spesielt i Bergen mente de at tiden de brukte på personundersøkelser gikk på bekostning av tid de kunne brukt på det innholdsmessige tilbudet til de domfelte. De har derfor vurdert å bare være én på hver personundersøkelse.

Et tema som stadig gikk igjen var tidsbruken på personundersøkelsene, og teamene skriver mange personundersøkelser. I 2006 mottok teamet i Bergen 70 anmodninger om personundersøkelser, hvorav 35 var fullført ved årets slutt. I Oslo mottok teamet 36 henvendelser, og 29 var fullførte ved årsslutt (Årsrapport ND Bergen 2006, Årsrapport ND Oslo 2006). I Oslo har man uttalt at man trenger minst fem uker på å få utarbeidet en personundersøkelse. I Bergen sa man først fire uker, men har siden justert dette til seks. Det er spesielt tidkrevende å få svar på henvendelser, særlig de som omhandler svar på plass i behandlingsopplegg og økonomiske garantier fra sosialkontorene. Selv om det i Bergen er sendt ut en oppfordring til alle sosialsjefene om at henvendelser fra ND-saker skal prioriteres, opplever teamet at å arbeide opp mot sosialkontorene er tidkrevende. For påtalemyndigheten er tidsbruken i utarbeidelse av personundersøkelser et problem. Det tar for lang tid før personundersøkelsen er ferdigstilt i forhold til når saken er berammet. Spesielt gjelder dette siktede fra VIC- og Gjengangerprosjektet, der det er lagt opp til at reaksjonen skal komme raskt etter pågripelsen.

Det er forskjellig om de siktede som teamene skal gjøre personundersøkelser av, sitter i varetekt eller er ute. Et teammedlem sa at det er viktig å passe på at politiet ikke begrunner en varetekt med at ND jobber med en personundersøkelse; det er

ikke arbeid med personundersøkelser som skal ligge til grunn for en varetekt. De som sitter i varetekt kan teamene besøke i fengslene. Av og til gjør de personundersøkelser på personer som sitter fengslet et stykke unna byene. I slike tilfeller går det med en hel arbeidsdag til ett besøk. Dette kan også bli kostnadskrevende; teamet i Bergen har f.eks. hatt turer til Stavanger hvor de også har måttet overnatte. Det har vært diskusjoner om hvor mange samtaler de skal ha med siktede under arbeidet med en personundersøkelse. Dette må de selvsagt se an fra person til person, og hvor god tid de har på personundersøkelsen. I Oslo har teamet kommet frem til at de bør ha flere samtaler siden den første samtalen kun benyttes til informasjon:

Vi har ofte ganske få samtaler. Kanskje bare et par med den det gjelder. Hvis vi skal ta en egen samtale med bare å informere om programmet, så bør vi nok ha flere samtaler og ikke bare én etterpå. Det er en erfaring som jeg har gjort meg underveis, at inntrykket var totalt forskjellig første og andre gangen. De skjønner ikke helt hva som foregår, og de er litt nervøse og skal tøffe seg litt og sånn, og så er de mye mer avslappa og tenker mer nyansert senere.

For siktede som er ute, prøver teamene å gjøre avtaler om at siktede skal komme til senteret for å gjennomføre samtalen. Dette kan være vanskelig, fordi ikke alle svarer på henvendelser eller møter til avtalt tid. Møter ikke siktede, eller hvis han/hun gang etter gang møter ruset, må teamet avbryte personundersøkelsen. I slike situasjoner dokumenterer teamene hva som er gjort av forsøk på avtaleinngåelse, for det har forekommet at forsvarer har beskyldt teamet for å ikke ha gjort nok for å få tak i siktede.

Teamene skal i personundersøkelsen skissere særvilkår og innhold i narkotikaprogrammet. Tiltak som skisseres kan være institusjonsopphold, ruskontroll ved urinprøvetaking, faste oppmøter på ND-sentrene, etablering av ansvarsgrupper osv. Særlig i Oslo vil påtalemyndighet og dommere vite hva siktede skal dømmes til:

Innholdet de skal igjennom er viktig for oss å vite, også når programmet starter. Dette er det essensielle og helt sentrale. Og også det at de er funnet egnet eller uegnet, og at de skal få et egnet innhold som er litt mer konkret beskrevet enn det det har blitt til nå. Vi er avhengig av at de starter i programmet med en gang. Og da har vi tillitt til at ND gjør det de skal fremover. Men skal man vente lenge før de er inne i programmet har man allerede nye forhold på dem.

En gjennomgående tone i teamene er at personundersøkelsen fortrinnsvis bør gi en beskrivelse av hvilke tiltak som skal gjennomføres i fase én. Fase én brukes til å utarbeide et mer detaljert opplegg og sette opp en gjennomføringsplan. Dette synes i flere tilfeller ikke å være godt nok for påtalemyndigheten og retten, noe som til tider har skapt frustrasjon i teamet.

Teamene diskuterer hvor detaljert det er mulig å bli i en personundersøkelse. Vi har tidligere vært inne på at søknader om plass i behandlingsopplegg og økonomiske garantier fra sosialkontorene tar tid. Dette er fordi det i så og si alle rusbehandlingstilbud er kø, og det er svært vanskelig å få eksakte datoer for når siktede/domfelte kan få plass. Etter som tiden har gått er også teamene blitt mer selvstendige i forhold til retten. I begynnelsen var de opptatt av å lage personundersøkelsene slik som de trodde retten ville ha dem. Nå utarbeider de personundersøkelser og setter opp særvilkår slik de selv mener er best og kan stå for, og så får retten ta sine beslutninger ut i fra det. En av respondentene uttrykte bekymring for motsetningen i at teamet på sin side kan bringe saken for retten for innskjerping ved vilkårsbrudd, og i verste fall kan vilkårsbrudd medføre omgjøring av dommen til ubetinget fengsel; men hva når teamet ikke overholder vilkårene – kan den domfelte da bringe inn for retten at teamet ikke overholder vilkårene?

Teamene diskuterer personundersøkelsene på teammøtene. Så langt det er mulig forsikrer de seg om at de står samlet i vurderingene som blir gjort i en personundersøkelse før de sender den fra seg. Koordinatorene vil alltid ha et ord med i laget i sluttdiskusjonen og skal alltid signere personundersøkelsen.

En ferdigstilt personundersøkelse skal alltid leses opp for den siktede enten ved et personlig møte eller ved en telefonsamtale, før siktede undertegner om han/hun godkjenner innholdet i personundersøkelsen.

De må skrive under og godkjenne PU'n. Der kan de eventuelt krysse av på "jeg godtar ikke innholdet i denne PU'n". Jeg syntes ofte de mister konsentrasjonen i pressede situasjoner, for eksempel under undertegningen av PU'n.

Når teamet har konkludert med å anbefale siktede til narkotikaprogram, medfører dette ingen videre spørsmål eller reaksjoner, verken fra den siktede, forsvareren eller domstolen. Situasjonen kan være en annen når teamet konkluderer med at vedkommende *ikke* er egnet. Siden de vet at de kan få en del kritiske spørsmål når de trekker konklusjonen 'uegnet', f.eks. fra forsvarerne i retten, passer de på å begrunne konklusjonen godt. Ofte innebærer dette å trekke frem de mer negative sidene ved siktede. En av respondentene sa at det kan være en sterk opplevelse å få livet sitt utbrodert svart på hvitt. Det er ikke vanskelig å forstå at når man har utlevert seg selv og sin elendighet, samt godkjent at andre har utlevert en selv gjennom å gi samtykke til at personundersøker kan ta kontakt med familie og andre som kjenner en godt, blir skuffet og til og med sint når ND-teamet konkluderer med at vedkommende bør fengsles (eller gis samfunnsstraff) og ikke er egnet til å få et skreddersydd rehabiliteringsopplegg for sine rusproblemer. Teammedlemmer har grudd seg til å gi denne beskjeden i dagesvis, og noen har opplevd at en siktet slengte papirene i bordet og gikk når de ga vedkommende

beskjed om utfallet. Teammedlemmer har opplevd avslagssituasjoner som ubehagelige, og teamene har diskutert hva de skal gjøre når de i en personundersøkelse finner ut at de vil erklære personen uegnet for deltakelse i programmet. Teamene har kommet frem til at de i så fall vil stoppe arbeidet med personundersøkelsen så tidlig som mulig ”slik at de ikke roter i mer enn nødvendig av gamle og vonde minner”, som en respondent uttrykte det. Ved å avslutte arbeidet tidlig, unngår teamet også å gi falske forhåpninger om deltakelse. Teamene er også nøye med å gi vedkommende informasjon om hvorfor de avslutter arbeidet.

Et annet dilemma som ble nevnt, var at under en personundersøkelse begynner man å avdekke mye elendighet som et menneske står midt oppi, uten at man nødvendigvis kan hjelpe dette mennesket:

Det er et problem det at plutselig så *går vi inn i ting*, når det gjelder psykisk helse eller familie som sikkert veldig mange er veldig traumatiske på, også lar vi bare såret ligge åpent.

For helsearbeidere kan det forstås som en profesjonsetisk konflikt å f.eks. avdekke sykdommer og lidelser uten å ta ansvar for oppfølging og behandling av disse. Høyer og Dalgard (2002) diskuterer dette i forhold til rettspsykiatriske sakkyndige, som har paralleller til den situasjonen som personundersøkere kan komme opp i.

10.1 Egnethet

Det er kun i forhold til dom til promilleprogram og ND at personundersøker uttaler seg om egnethet for straffereaksjonen. For dom til forvaring f.eks., er også personundersøkelse eller rettspsykiatrisk undersøkelse påkrevd, men her er det helt klart at det er dommer som skal foreta vurderingen om gjentakelsesfaren (som er hovedvilkåret for forvaring) og om dom til forvaring skal gis. Fagfolk, enten personundersøker eller rettspsykiatrisk oppnevnte, skal ikke uttale seg om disse forholdene. Årsaken er at retten skal være suveren i disse vurderingene.

Stort sett følger retten teamets vurderinger om egnethet for programmet. Teamene forvalter dermed mye makt i forhold til å bestemme hvem som skal dømmes til ND. De har selv vært inne på at dette kanskje ikke er heldig med tanke på rettssikkerheten. Det ble også tatt opp i dommerstanden at det er politiet, ved å plukke ut hvem de tror passer på narkotikaprogram og sende anmodning om personundersøkelse på disse, og teamet ved egnethetsvurderingen, som gjør rettens jobb med å sortere hvem som er egnet og ikke egnet.

I Bergen ble 19 personer funnet egnet for dom til narkotikaprogram i 2006 (Årsrapport ND Bergen 2006). Alle disse medførte dom til ND. I Oslo ble 11 av 12 saker hvor teamet hadde funnet den siktede egnet for dom til ND, behandlet av retten i 2006 (Årsrapport ND Oslo 2006). I én av disse sakene ble en siktet som i utgangspunktet var funnet uegnet av teamet, dømt til narkotikaprogram. Forsvareren gjorde her en god jobb for sin klient ved å innhente opplysninger som motbeviste en del av grunnlaget som teamets konklusjon var bygd på. I rettssaken endret teamet sin vurdering ut i fra de nye opplysningene. At forsvarerne er oppmerksomme og orienterte om narkotikaprogrammet og kan stå på for sine klienter, ble av dommerne påpekt som viktig for rettssikkerheten. I én av de andre 11 sakene hvor teamet fant siktede egnet for narkotikaprogrammet, fulgte ikke retten teamets anmodning fordi dommeren anså det innholdsmessige opplegget for å være for vagt.

Grunnlaget for egnethetsvurderingen beskrives i Ot.prp. nr. 81 (2004-2005): ”Teamet må vurdere egnethet ut fra en faglig vurdering om hvem som kan gjøre seg nytte av programmet” (s. 20). I teamene har egnethetsvurderingene i løpet av prosjektets første virkeår avstedkommet mange grunnleggende spørsmål som:

Hva skal egentlig til for at en ikke er egnet for ND? Jeg vet ikke... Foreløpig har alle vi har tatt PU på vært egnet mener vi. For hva skal *egentlig* til for at vedkommende ikke er egnet?

Skal bedømmelsen av egnethet gå ut i fra at man tror at vedkommende skal klare å bli kriminalitetsfri?

Hvordan skal vi begrunne at noen ikke er egnet? Jeg vet ikke, her må vi få noen rammer.

Motivasjon er et tema som går igjen i disse diskusjonene. Bedømmelsen av motivasjon i forhold til hvilke endringer den siktede ønsker å oppnå under straffegjennomføringen, er et eget punkt i personundersøkelsen, og det er nevnt som et avgjørende moment i forhold til egnethetsvurderingen i forarbeidene (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005), s. 20). Å måle motivasjon er imidlertid vanskelig:

Å måle egnethet ut i fra objektive kriterier er vanskelig! Mye av dette går jo på motivasjon, eller *bør* i hvert fall gjøre det. Og den er jo langt vanskeligere å måle. Dette blir naturlig nok å prøve å gi et skinn av interesse for dette her, når de blir bedt om å fortelle om seg og sitt.

I rusomsorgen innenfor spesialisthelsetjenesten har man gått bort fra begrepet ’motivasjon’ fordi det finnes ingen vitenskapelig måte å måle det på. Innenfor dette systemet forholder man seg til hva pasientene sier. Ut i fra hva siktede sier,

har man i teamene til stadighet diskusjoner om vedkommende *virker* motivert eller ikke.

Forarbeidene sier også at å gi uttrykk for at man ønsker å delta i programmet skal være et viktig moment i egnethetsvurderingen. Foruten å undertegne på samtykkeerklæring om å delta i programmet, er egnethetsvurderingen påvirket av interessen de siktede viser underveis. Et moment i denne debatten var forskjellen på å gjøre personundersøkelser på de som sitter i varetekt og de som er ute:

De i varetekt holder seg nykter og det er lett å gjennomføre PU på dem. Er de ikke i varetekt, har de rustilgang og er ruset, og møter derfor kanskje ikke opp til tide. Betyr det at når de er ute i hverdagslivet så blir det lettere å finne dem uegnet? Det blir jo galt, fordi det kan ikke være slik at det lønner seg å holde folk i varetekt fordi da går PU-arbeidet greit og de virker mer interessert, og vi finner dem derfor mer egnet enn hvis de møter rusa dagen etter de skal. Jeg tror nok vi kanskje oftest vil finne de i varetekt egnet fremfor de som er ute, nettopp fordi de ute ruser seg og ikke møter opp. Men kanskje de som klarer PU'n mens de var ute i samfunnet, og ikke de som surfet gjennom PU'n fordi de satt i varetekt, faktisk er de sterkeste som vil klare programmet?

Det som drøftes i dette sitatet er et viktig poeng som Lillevolden (2005) tar opp i sin kritikk av ND. For de som er aktuelle for narkotikaprogrammet, er rusen hovedproblemet. Synliggjøres deres problem ved at de er ruset og ikke klarer å overholde avtaler, får de ikke hjelp; mest sannsynlig fengsles de i stedet.

Teamet har avslørt at en del siktede lyver for å fremstille seg i et så godt lys som mulig for å vise sin interesse. Vedkommende kan f.eks. holde tilbake informasjon om at han/hun tidligere har hatt institusjonsopphold, noe teamet lett kan finne ut av ved å kontakte sosialkontor etc. Dette kan medføre at teamene finner vedkommende uegnet:

For oss må det ligge en åpenhet og ærlighet i bunn her. Når dette ikke funker så kan vi vel anse dem som uegnet, altså at det motsatte av disse kriteriene gjør det umulig for oss å jobbe seriøst med en PU. Når man er uærlig så er man vel ikke egnet.

Åpenhet og ærlighet ble av teamene ansett som indisier på å vise samarbeidsevne. Å gi uttrykk for at man er villig til å samarbeide med teamet, er også blitt et moment i egnethetsvurderingen.

Innsikt i sin egen situasjon og å ha egne mål og ønsker for å delta i programmet, og gjerne komme med en slags bestilling, vurderes også i forhold til egnethet. Det kan imidlertid ligge en interessekonflikt mellom teamets faglige vurderinger av

hvilke tiltak som er best egnet for den siktede i forhold til vedkommendes egne ønsker.

”Hvis ikke du vil på institusjon, så regnes du ikke som interessert.” Den kjenner jeg at jeg stritter veldig i mot. Det kan jo hende at det ender opp med institusjon til slutt, men dette har noe med den siktedes behov å gjøre, hva er det han eller hun ønsker seg, hva er det han eller hun tenker?

Det kan være at den siktede godtar hva det måtte være av tiltak for å slippe fengsel og for å få hjelp for sitt rusproblem. I teamene ble det etterlyst en klarere etikk og et tydeligere menneskesyn i forhold til lydhørhet overfor brukernes behov og brukermedvirkning i den forstand å ha tro på at mennesket har ressurser til å finne egne løsninger.

Å fremskaffe innholdsmessig tilbud som både teamet har tro på, og som den siktede gir uttrykk for at han/hun har tro på, har blitt et sentralt tema i begge teamene i forhold til egnethetsvurderingen. Kjøproblematikk i behandlingssystemet i forhold til å få legemiddelassistert behandling (LAR), institusjonsplass, poliklinisk behandling osv., er en stor utfordring for teamene når de skal tilrettelegge for et innholdsmessig tilbud:

Det er kø og styr med det. Hvis vi finner det som er nødvendig for en person, men det ikke er plass, så kan det jo da resultere i at vi må konkludere med at han ikke er egnet for prosjektet. Da har vi ingen ting å tilby som vi tror på. Og ja, det er dumt.

Teamet skal forholde seg til pasientrettighetsloven, prioriteringsforskriftens regler og regler for LAR-behandling. Når teamene har fem til seks uker å fremskaffe tilbud på, og det tar nesten like lang tid for å få behandlet en søknad om behandlingsplass, og hvis man får tilsagn er det likevel ukesvise og månedsvise ventelister på behandling, så sier det seg selv at det å starte en innsøkningsprosess under en personundersøkelse er nesten nytteløst. Retten forholder seg til *når* tiltakene kan iverksettes ved idømmelse av narkotikaprogram, og forventer at når dommen er rettskraftig må det foreligge et opplegg. Å si at vedkommende får plass innen ventelistegarantien holder ikke – dessuten brytes den i de aller fleste tilfellene. ”Systemene stopper opp, ventetiden blir for lang”, ble det sagt fra ett av teammedlemmene.

For å kunne presentere konkrete særvilkår for straffegjennomføringen for retten, er de som blir funnet egnet for programmet derfor ofte personer som allerede før personundersøkelsen tar til er kommet i gang med innsøkningsprosesser på tiltak, det være seg LAR, behandlingsplass e.l., og hvor tiltaket kan iverksettes i overskuelig fremtid.

De som ikke er inne i søknadsprosedyrer til behandling, og som ikke har bolig, nettverk og/eller noe å bygge på, kan av teamene bli ansett for å være uegnet fordi teamene mener at det blir for mye jobb med dem. Ofte dreier dette seg om tungt belastede rusmiddelmissbrukere, som har vært rusmiddelmissbrukere i mange år, går på tunge stoffer og som har flere dommer bak seg for narkotikarelatert kriminalitet:

Vi må kanskje stikke fingeren i jorda og innse at vi kanskje ikke har et godt nok tilbud til X før X er på metadon. X er så tungt belastet at det kun er det som vil få X rusfri. Kanskje X er for tung i forhold til det vi kan klare å håndtere? Kanskje vil vi erfare at vi ikke kan være aktuelle for de tyngste misbrukerne?

Likeledes siler teamene ut siktede med alvorlige psykiske lidelser fordi teamene mener at de ikke kan ta seg av dem:

Vi har ikke kapasitet, innhold, psykiatrikompetanse og så videre. X har en forhistorie og enormt med diagnoser. Vi kan ikke håndtere X, det er for mye med X. Vi ser X trenger hjelp, men kan ikke gi X det som trengs.

Arbeidsgruppen foreslo å avvente med å ta inn rusmiddelmissbrukere med alvorlige psykiske lidelser til man hadde skaffet seg en del erfaring med programmet (*Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*). Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) åpnet imidlertid opp for å ta inn personer med psykiske lidelser inn i programmet. Det skal presiseres at det er siktede med *tunge* psykiske lidelser teamene mener er for tunge til at de klarer å håndtere. Følgende konklusjon ble gjort på grunnlag av de avveiningene teamene har gjort i forhold til egnethet:

Det dette munner ut i er jo at det er de folkene som har ting litt på plass som får hjelp, og også her er det de svakeste og mest psykisk syke som er tapere. De som ikke har noe, taper også her.

Dette er i tråd med den kritikken som er blitt fremsatt mot ND, at det er de som mest trenger hjelp som faller utenom (Lillevolden 2005). Et motargument til denne kritikken er at man ikke skal påføre folk som har hatt mange nederlag i form av å ikke klare å gjennomføre ulike behandlingsformer og/eller leve opp til forventninger som blir stilt til dem, nye nederlag:

Vi må være realistiske i utvelgelsen slik at de faktisk kan gjennomføre dette, samtidig som vi ikke gir dem falske forhåpninger om at de skal klare å komme ut av ruslivet. Her har vi et ansvar og vi må være flinkere i utvelgelsen i forhold til å ikke gi folk nok en nedtur.

Avgjørelsene med å finne de tunge rusmiddelmissbrukerne, de uten noe rundt seg og de alvorlig psykisk syke uegnet, er for så vidt i tråd med dette argumentet. Dette er også Oslo kommunes hovedargument for å rette programmet mot unge lovbrytere og rusmiddelmissbrukere.

Etter hvert som tiden har gått har teamene gjort seg en del erfaringer om hvem som bør få være med i programmet, og de opplever seg selv strengere nå enn de var i begynnelsen:

Flere og flere blir funnet uegnet etter hvert som tiden går. Dette har vel en sammenheng med at vi har fått mer erfaring som gjør at vi er strengere nå i forhold til egnethet.

Disse erfaringene har sammen med de mange rundene teamene har hatt med diskusjonene, vurderingene og avveiningene rundt å finne siktede egnede eller ikke egnede, medført at de er i ferd med å nærme seg en avgrensning av målgruppen for prosjektet.

11.0 Målgruppe

Foruten de kriteriene som er nevnt i forskriften om at for å bli dømt til ND må man være rusmiddelmissbruker og ha begått narkotikarelatert kriminalitet samt være bosatt i en av prøvekommunene, gir forarbeidene få begrensninger i forhold til målgruppen. I Ot.prp. nr 81 (2004-2005) påpekes det at prøveløslatte og personer som skal gjennomføre straff utenfor fengsel etter straffgjennomføringsloven § 16 er utelukket fra programmet i utprøvingsfasen. Videre sies det at "[D]epartementet forutsetter at straffens formål heller ikke må tale mot narkotikaprogrammet som reaksjon fordi den vil være en straff i frihet" (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) s. 20). Departementet innfører også en begrensning i forhold til vold og sier at "[D]et er nødvendig med restriktiv praksis for personer som har utøvd vold, spesielt vold i nære relasjoner" (loc.cit.). Selv om dette er en forholdsvis klar føring, har teamene diskutert spørsmål som hvor restriktive skal de være overfor voldsdømte, og om de bare kan returnere anmodninger om personundersøkelser når vedkommende har et voldsproblem. Diskusjonene har ført til noen svar som at de som har et voldsproblem der volden ikke nødvendigvis er relatert til rusmiddelmissbruket, er det lettere å avslå enn de som har en nær sammenheng mellom vold og rusmiddelmissbruk. Likeledes vil det være enklere å avslå de med vold i tiltalen enn de som har et voldsproblem, men hvor denne ikke kommer frem i tiltalen. Likevel ser teamene at de står overfor et dilemma i forhold til hvor lang kan de gå i å forhåndsdomme denne gruppen av siktede og finne dem uegnet fordi de ikke faller innunder målgruppen.

Foruten de nevnte avgrensningene av målgruppen, gis det i forarbeidene klart uttrykk for at det skal være stor fleksibilitet i forhold til hvem som skal være i målgruppen, både mht. type rusmiddelmissbruk, psykiske lidelser, alder og type lovbrudd (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005)). Ønsket om stor fleksibilitet i målgruppen begrunnes i at dette er et pilotprosjekt der hensikten nettopp er å prøve ut hvordan målgruppen bør avgrensnes (Kgl res. av 16. desember 2005). Videre sies det i den kongelige resolusjonen at "[D]et vil imidlertid være en viktig del av utprøvingen å ta stilling til den nærmere avgrensingen av målgruppen for programmet" (s. 6). Også fra den sentrale styringsgruppen ble det uttrykt at i og med at ND er et pilotprosjekt, burde man kanskje være forsiktig med å spisse målgruppen og heller prøve å gjøre seg erfaringer med ulike "grupperinger" av rusmiddelmissbrukere. Teamene ble bedt om å konkretisere målgruppen nærmere i de lokalt utarbeidede retningslinjene.

Diskusjonene rundt egnethet for programmet har medført en avgrensning av målgruppen. Både teammedlemmene og de som er rundt dem i styringsgrupper, arbeidsgivere osv., mener at prosjektets suksess i stor grad er avhengig av at de får en målgruppe som de klarer å oppnå resultater med. Dette er et moment som

kritiseres av Giertsen (2005) og Lillevolden (2005), det at målgruppen i pilotprosjektet velges med omhu for å få gode resultater, noe de begge mener er lite etisk.

I Bergen rekrutterte de mange domfelte fra Gjengangergruppen det første året, mens Oslo hovedsakelig rekrutterte fra VIC-prosjektet. At narkotikaprogrammet har møtt stor interesse fra disse gruppene i regi av politiet har, i alle fall for Oslo sin del, med informasjon å gjøre. Dessuten er Gjengangerne og VIC ”små prosjekter” hvor formålet er å følge med noen utvalgte som er de mest aktive i forhold til kriminalitet, eller som er på god vei til å bli aktive i forhold til både rus og kriminalitet. Det betyr at politiet også følger med på hvilke reaksjoner de får, og de følger med på straffegjennomføringen:

Vi er ikke ferdige med våre selv om de har fått en dom, det er ikke slik at vi glemmer dem. Vi må jo påvirke innenfor de rammene vi kan i politiet, og vi har prøvd med tvang og omsorg. Det er viktig at vi prøver å tenke rehabiliterende innenfor de rammene vi har. Vi ser det ND har fått til med X tross alt. Nå er han positiv til behandlingsinstitusjon, og kan man redde han, så er jo det bra.

Politiet er også interessert i å få gjengangerne ut av sitt system, og ser ND-prosjektet som en anledning til å prøve noe nytt for disse:

Vår overordnede målsetting er å få nedgang i kriminaliteten, tenke vidt på det, og det er ikke bare fengsel, men også alternativer som ND som må vurderes for å se hva som virker. Det er de motiverte vi bruker tid på i forhold til alternative soningsforhold, de andre bruker vi ikke mye tid på. ND er glimrende. Vi må finne straff som er mest mulig riktig i forhold til forebygging. ND er bra og det gir folk en sjanse²².

VIC-prosjektet i Oslo er blitt bedt om å være litt mer tilbakeholdne med å sende deltakere til narkotikaprogrammet. Dette er fordi Osloteamet, så vel som Bergensteamet, synes at de har for mange tunge deltakere i programmet. VIC har roet ned, men de vil ikke slutte å sende anmodninger om personundersøkelser. For å få deltakere som ikke er så tungt belastet, ønsker man seg i Oslo flere saker fra politistasjonene. Dette krever at stasjonene får mye informasjon om ND slik at politijuristene skal få tilstrekkelig kunnskap og bli kjent med straffereaksjonen.

Det er imidlertid fra sentralt hold, i tråd med de sentralpolitiske føringene for prosjektet, gitt klare føringer på at gruppen ”tunge rusmiddelmissbrukere” ikke skal utelukkes. I styringsgruppen i Oslo har man hatt mange og lange diskusjoner

²² VIC-prosjektet og Gjengangerprosjektet er som ND pilotprosjekter for utprøving av tiltak. Lykkes ND med VIC og Gjengangergruppens klientell, vil også dette kunne betraktes som en suksess for politiets prøveprosjekter og bidra til å legitimere disse.

om målgruppen og man er nå er samlet om å fortrinnsvis satse på de yngre. Helse øst f.eks., ønsker ikke så mange VIC-klienter fordi mange av dem har mange og lange behandlingsopphold bak seg og i så måte har de ”brukt opp systemet” og vil ikke bli prioritert inn i behandling lenger (se også Frantzen 2001). Satsningen på de yngre er også nedfelt i § 1 i de lokale retningslinjene for ND:

Lokale retningslinjer, Oslo:

”§ 1: Prøveordningens virkeområde

Målgruppen for programmet er rusmiddelmissbrukere med narkotika som hovedmissbruk. Alkoholmissbrukere og personer med alkohol som hovedproblem faller av denne grunn utenfor ordningen.

Videre er personer som har et narkotikaproblem, men som også har en betydelig tilleggsproblematikk ikke omfattet av ordningen. Eksempler på dette er siktede som i tillegg til narkotikaproblemet har store psykiske problemer eller har en utpreget voldsproblematikk.

Denne avgrensningen er en følge av at programmet skal bygges opp rundt tiltak og kompetanse på narkotikamisbruk.

For de yngre, som ikke har en mangeårig befestet misbrukshistorie, vil prosjektet bedre kunne ivareta den samordnede funksjon opp mot de tilbud som finnes i samfunnet, herunder skole, sosialetat, Aetat, ruspoliklinikker, m.m. Prosjektet er av den oppfatning at det er riktig å fokusere på disse, fremfor eldre, langtkommende rusmisbrukere, hvor det er stor fare for at programmet vil kunne påføre et nytt nederlag. For de eldste, langtkommende, rusmisbrukerne vil skadereduserende tiltak være bedre enn et program som forutsetter rusfrihet under stramme vilkår.

Kriminaliteten skal fremstå som et resultat av rusmiddelmissbruket. Personer som antas å ha en kriminell livsførsel uavhengig av rusmiddelmissbruket er ikke i målgruppen for programmet.

For å være aktuell deltaker i programmet må det fremkomme en motivasjon som fremstår sterk og varig og som gir grunn til å tro at personen vil gjennomføre programmet i sin helhet.”

I Bergen omtales målgruppen på følgende måte i retningslinjene:

Lokale retningslinjer, Bergen:

”Til § 2 prøveordningens virkeområde:

Målgruppen for programmet er rusmiddelmissbrukere med narkotika som hovedmissbruk. Alkoholmissbrukere og personer med alkohol som hovedproblem faller av denne grunn utenfor ordningen. Denne avgrensningen er en følge av at programmet skal bygges opp rundt tiltak og kompetanse på narkotikamisbruk.

Illegalt missbruk av alle former for narkotika kan kvalifisere for deltakelse, men det antas at missbrukere av heroin vil utgjøre hovedtyngden av programdeltakere.

For å være aktuell deltaker i programmet må det fremkomme en motivasjon som fremstår som sterk og varig og som gir grunn til å tro at personen vil gjennomføre programmet i sin helhet.

Deltakere i programmet må være bosatt i Bergen kommune. Med dette menes at bostedstilknytningen til Bergen må være så sterk at det er naturlig å si at vedkommende bor der. Folkeregisteradresse er ikke avgjørende. Rett til sosiale ytelser eller helseytelser i kommunen er et moment i vurderingen.”

Bergensteamet utdyper målgruppen videre i sin årsrapport for 2006:

”Vår erfaring til nå er at det må være et minimum av trygghet rundt boligsituasjonen tilstede. Vedkommende må ha en egeninnsikt i forhold til sitt rusproblem, samt ha noen mål og ønsker for en rehabilitering. I de tilfellene der det er mye psykiatri i tillegg til rusmiddelavhengigheten, tror vi at dom på ND ikke er et tilstrekkelig tilbud.”

I Bergen har de ikke nedfelt ønske om ikke så tunge rusmiddelmissbrukere i sin målgruppedefinisjon. De antar at heroinmissbrukere vil utgjøre hovedtyngden av programdeltakerne. Teamene har imidlertid gjort seg den erfaringen at yngre deltakere vil medføre flere amfetaminmissbrukere.

Det er også verd å merke seg at teamene vurderer bostedstilknytning forskjellig. Mens man i Oslo forholder seg til om siktede tilhører det offentlige hjelpeapparatet i Oslo, er det en naturlig tilknytning til byen som legges til grunn i Bergen. Etter hvert har teamene innsett at bostedstilknytning til byene er problematisk. Ved f.eks. et institusjonsopphold blir den folkeregistrerte adressen oppgitt å være institusjonen. Det er få institusjoner i Oslo og Bergen, slik at formelt sett flytter domfelte ut av byen. Likeledes kan det hende av f.eks. økonomiske eller nettverksmessige årsaker, at domfelte velger å bosette seg utenfor byene.

Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) sier også at domstolens praktisering av ordningen vil gi en nærmere avgrensning av målgruppen. Retningslinjer ble på et tidlig tidspunkt etterlyst av retten for å få en nærmere definisjon av hvem man så for seg i målgruppen.

De aller fleste anmodningene om personundersøkelse har vært initiert av påtalemyndigheten. Vil forsvarerne at teamene skal gjennomføre en personundersøkelse for dom til ND for sine klienter, vil påtalemyndigheten mest sannsynlig sende denne oppfordringen uansett om vedkommende faller innenfor målgruppen eller ei:

Vi i prosjektet har en oppfatning om målgruppa, men hva med forsvarerne? Disse styrer vi lite. Vi har en god dialog med politiet, og advokatene er på hugget. Flere av PUene er initiert av forsvarere.

Under høringsrunden uttrykte flere høringsinstanser bekymring over at slik narkotikaprogrammet var lagt opp, ville det favorisere menn. Dette ble spesielt sett opp mot at målgruppen skulle favorisere de tyngste rusmiddelmissbrukerne med gjentatt narkotikarelatert kriminalitet. Kvinner kan være like så tunge rusmiddelmissbrukere som menn, men de finansierer ofte sitt misbruk på en annen måte, f.eks. ved prostitusjon, og jevnt over straffes de ikke så ofte som menn. I 2006 var to av de 30 som ble tatt inn i programmet kvinner.

12.0 Det offisielle oppdraget

Når dom til ND er falt, skal oppdraget om å fullbyrde straffen, en såkalt *fullbyrdelsesordre*, sendes over fra påtalemyndigheten til ND-teamet. Spesielt med de første dommene kunne det gå opptil tre måneder fra dommen falt til teamene offisielt mottok oppdraget med å iverksette straffen. Dette skapte problemer for teamene:

Det tar for lang tid fra rettsaken til vi får oppdragene formelt. Så lenge vi ikke har fått oppdraget formelt kan vi ikke gjøre noe, men dersom vi ikke tar tak i den domfelte med en gang etter dommen og når vedkommende slippes ut av fengselet, er løpet kjørt. Den tiden den domfelte skal gå og vente, for eksempel i tre uker før ND kommer inn, er for lenge. Da vil vedkommende allerede være i gang med rus og vanlig levemønster.

Teamene skulle ønske de kunne fått oppdraget umiddelbart etter rettssaken. Fortgang i fullbyrdelsesordrene, i form av f.eks. foregrepet rettskraft, er et tema dommerne har reist overfor Statsadvokaten og Riksadvokaten, men de har fått til svar at det må ta litt tid før fullbyrdelsesordren effektueres pga. formaliteter som f.eks. ankefrister. Henvendelsen fra dommerne er også gått til Justisdepartementet, men fra dette hold er svaret at for å løse dette problemet må det en lovendring til, og lovendringer skal ut på høring. Hvis det skal skje en lovendring, må det gjelde for alle former for straff.

Dommerne har også påpekt at det må være en fortløpende iverksettelse av straffen overfor påtalemyndigheten, og tiden fra dommen faller til fullbyrdelsesordren foreligger for teamet er gått betraktelig ned. Dette er også et resultat av at teamene har purret og mast på å få fullbyrdelsesordrene, og påtalemyndigheten, i alle fall juristene i VIC og Gjengangergruppen, gjør det de kan for å effektuere dommen så snart som mulig.

Likevel kan det gå noen dager og uker før teamet får fullbyrdelsesordren. Teamene starter imidlertid å jobbe med de domfelte umiddelbart etter dom er falt for ikke å miste dem. I Bergen har man laget en avtale med fengselet om at de ikke løslater domfelte til ND uten å melde fra til teamet, slik at teamet kan reise ut til fengselet og hente dem. Teamet kan imidlertid ikke pålegge urinprøver av domfelte før de offisielt har fått oppdraget, men de kan ta urinprøver hvis domfelte sier seg villig til det. At teamet starter å arbeide med de domfelte umiddelbart etter at dom er falt, ser både politi, påtalemyndighet og dommerne på som nødvendig. Problemet oppstår når domfelte bryter vilkår og hvis teamet må sende bruddmelding på vedkommende før oppdraget er offisielt:

Vi sender bruddmelding på X selv om oppdraget ikke er vårt. Må vel det, politiet tok X, så de vet det jo.

13.0 Innhold

Utfordringen med å transformere den politiske målsettingen til den faglige oppgaven har vært særlig stor i forhold til å skulle finne et innhold i ND-straffen. Dette gjelder spesielt Bergensteamet som skal ha de domfelte på senteret i fase én før de i økende grad overføres til tilbud utenfor senteret. I opprettelsen av senteret har en del av teammedlemmene stilt spørsmålene: ”Hva innebærer et dagsenter, hva er innhold?” Enkelte av teammedlemmene savnet en gjennomgående diskusjon omkring disse spørsmålene hvor de kunne fått konkretisert en del viktige momenter:

Jeg har mistet litt nattesøvn på hva vi egentlig skal gjøre her på senteret, og jeg er litt bekymret. Vi alle har nok lurt oss selv en del med å bruke store fine ord om hva vi skal gjøre, behandling, opplæring, nettverk – ja, det er fine store begreper det! Men hva ligger *faktisk* i dette? Det er så lett og det høres så bra ut med nettverk, men jeg vet egentlig ikke hva det betyr og hva vi konkret skal legge i det. Vi skal avtale noe med samarbeidspartnere, men vi har ikke noe å tilby selv. Jeg også liker å si at dette ikke er noe problem, vi finner ut av det, hva den domfelte liker, også ringer vi rundt. Jeg vet ikke helt hva vi skal drive med her på senteret. Det tror jeg ingen av oss helt vet. Vi prøver noen ganger å tilnærme oss dette problemet – hva mener vi med det og det for eksempel – men vi ender alltid opp med ”det blir jo litt undervisning og sånn da”. Vi prater bare overhengende og ikke konkret. Jeg er litt redd for at vi ikke fokuserer på noen grunnpilarer her. Jeg er redd for at vi blir litt på hælene og blir handlingslammet når de dømte kommer. Dette er viktig, og det er nå vi bør jobbe med dette. Vi har brukt tiden og gjort mye bra her, men er vi klare til å ta imot domfelte? Jeg tror ikke det, jeg tror vi hadde blitt stresset.

Utsagnene som denne gjengivelsen består av, kom tidlig i prosessen, i april før domfelte kom til senteret. Da mente teamet at domfelte skulle ha tilnærmet hele dager på senteret, men pga. mange arbeidsoppgaver og knapphet på tid, er domfelte nå på senteret noen timer hver dag. Teamet har laget et ukeplan eller et ukeshall, som er en struktur på uka hvor det står når ulike arbeidsoppgaver skal gjennomføres, men de har hatt problemer med å følge denne strukturen.

Forarbeidene legger opp til at ND innholdsmessig skal ha et ”intensivt opplegg” som bl.a. innebærer faste og hyppige avtaler, kontinuitet og arbeid med integrering i samfunnet.

I løpet av det første året har Bergensteamet slitt med å finne nok aktiviteter å tilby på senteret for å fylle dagene. Domfelte har også ytret ønske om mer aktivitet på senteret.

Vi har ikke nok innhold. Vi ser det at de liker å sitte litt i stua her og det er fint miljøarbeid det også, snakke om hva som står i aviser, spille litt kort og ta en kaffe. De domfelte vi har her ønsker jo mer aktivitet slik at de er slitne når

kvelden kommer. Det er virkelig en utfordring å finne nok innhold til dagene. Per i dag så har vi litt for lite å *gi*.

I begge teamene er det forskjellige formeninger innad om hvor intensivt opplegget skal være, spesielt i oppstartsfasen i programmet. Noen vektlegger at domfelte må få tid på seg og bli trygge. Teammedlemmene ser at her vil erfaring med rusmiddelmissbrukere være viktig i forhold til å møte de domfelte på en rolig måte og gi dem tid til å etablere relasjoner ut i fra deres eget initiativ og tempo. Andre igjen mener at det er fullt mulig, og kanskje til og med viktig å komme i gang med strukturerte opplegg slik som f.eks. utredning, behandling og undervisning på et tidlig tidspunkt:

Vurderingen av *når* personer er klar for meg kan kanskje være litt forskjellig. Fordi jeg tror jeg vil ha en mye lavere terskel for å ta dem inn til en samtale enn det de andre i teamet vurderer. For det kan jo hende for eksempel at de vurderer dem for å være for sjuke til å gå til meg. ”Nei, de er altfor ditt eller de er alt for datt”, eller ”de klarer ikke å konsentrere seg om noen ting allikevel”. Men så tenker jeg kanskje at det er nettopp det de trenger? Sånn at jeg vil vel gjerne ha dem litt før jeg, tror jeg.

Teamene er klare på at det skal være kvalitet fremfor kvantitet i tilbudene som gis til domfelte, og dette følger signaler som er gitt både fra politisk hold og fra medspillere rundt dem, f.eks. referansegruppen.

Jeg tror mer utfordringen går på å finne adekvate tiltak, enn å finne tiltak til en hver pris. Og det som jeg er også veldig opptatt av, er at det ikke er slik at det er systemet som får dem til å snuble. At vi blir så redde for å ikke sysselsette dem at vi har avtaler i bøtter og spann som gjør at det faktisk er det som får de til å tryne. Fordi det er for mange krav som de ikke klarer å overkomme. Samtidig skal det ikke være sånn at de bare sitter her uten å gjøre noe. Det skal være noe med et *innhold*. At det er på en måte noe med en struktur, at det er et mål og en mening bak det. Det må på en måte være noe fornuftig, og det er jo vårt ansvar, at det er noe å gjøre. Det går liksom litt på å ha noe meningsfullt å gjøre *hver dag*.

I Bergen har man på senteret etter hvert fått et bredt tilbud av fritidsaktiviteter. Enkelte er redd for at den store satsningen på fritidsaktiviteter er et uttrykk for at de mangler andre tilbud, og at fritidsaktivitetene skal utgjøre hoveddelen av innholdet: ”Vi får ikke gjort noe *mer*, det *stopper opp* der”. Andre igjen mener at slike aktiviteter er viktige for å skape en tilhørighet og for å komme i gang med programmet (fase én).

For Oslo teamet er utfordringen å finne de riktige tiltakene blant de tilbudene som finnes ute i byen:

Stoffmisbrukere her i byen har jo på mange måter et ganske bra tilbud. Så spør det om det er de riktige tilbudene, om de kan nyttiggjøre seg disse tilbudene.

Et annet moment som er poengtert ganske kraftig i forarbeidene, er at innholdet i programmet skal tilpasses hver enkelt deltaker. Teamene er klare på at den enkelte deltaker selv skal være aktivt med å utarbeide det innholdsmessige opplegget for sin straffegjennomføring. Det er imidlertid flere av respondentene som mener at det er for mye tilfeldigheter rundt innholdet i den enkelte domfeltes straffegjennomføring:

Teamet må ha en rød tråd i forhold til hver enkelt domfelt og hans straffeinnhold. Men, hvor er den røde tråden? Det blir for mye tilfeldigheter og for lite struktur.

Til tross for søvnløse netter i forhold til hva innholdet skal være, og en del tilfeldigheter rundt det å planlegge og å sette opp et innhold for den enkelte domfelte, er de nå kommet et stykke på vei.

13.1 Tiltak på senteret

13.1.1 Behandling

I Bergen er utredning og behandling av senterets psykolog et vilkår som settes opp for flere av de domfelte. Det er ulikt om de domfelte velger å benytte seg av dette tilbudet eller ikke. Noen velger å følge allerede oppstartet behandling hos psykolog utenfor senteret.

Øreakupunktoren som tilbys domfelte i Oslo, var i 2006 ennå ikke kommet i gang. De formelle sidene er nå avklart, og flere siktede har i personundersøkelsesfasen ytret ønske om å få denne behandlingen.

13.1.2 Opplæring og Aetat

I Oslo skal det på senteret ikke drives undervisning som tilbys andre steder. For ordinær undervisning henvises de domfelte til tilbud ute, primært i regi av Grønland voksenopplæring. Undervisning tilpasset smågrupper eller enkeltindivider f.eks. i forhold til jobbsøking, arbeidslivskunnskap, enkel dataopplæring, personlig økonomi og helse, er tenkt at man kan tilby på senteret. Ellers vil man bistå den enkelte domfelte med å fylle ut diverse søknader og ”finne ut av den byråkratiske jungelen”. Ved behov vil man også kunne bistå med lese- og skrivetrening samt leksehjelp. I løpet av 2006 var det ingen domfelte som fikk undervisnings- eller opplæringstilbud på Oslosenteret. Fra utdanningsiden i

Oslo er det blitt gitt signaler om at utdanningskompetansen så langt er for lite brukt i prosjektet²³.

Noe utstrakt form for undervisning ble heller ikke igangsatt i Bergen i 2006. Etter hvert er de imidlertid kommet i gang med leksehjelp til domfelte som går på skole utenfor senteret. Likeledes gis det hjelp og opplæring til å skrive søknader etc., og man tenker at det f.eks. vil være behov for dataopplæring.

Begge de tilsatte i undervisningssektoren fikk godt utbytte av studieturen til henholdsvis Drug Courts i Dublin og Fife, og kom tilbake med ideer, undervisningsplaner og undervisningsmateriell som også kan benyttes her i Norge.

13.1.3 Samtaler og andre tiltak

I Oslo skiller de mellom oppfølgingssamtaler og bevisstgjøringssamtaler. Oppfølgingssamtalene skjer i all hovedsak mellom den domfelte og dens kontaktperson på senteret. Innholdet i disse samtalene varierer ut i fra behov, men dreier seg i all hovedsak om forløpet i straffegjennomføringen. Bevisstgjøringssamtaler dreier seg om rus og kriminalitet, og teamet vil ikke skille samtaler om rus og kriminalitet, de vil behandle dette under ett. Slike samtaler kan ha en kognitiv atferdsorientert tilnærming hvor man benytter metodikk som setter fokus på mestring, slik som FAK-modellen (Foranledning, Atferd, Konsekvens) som bl.a. benyttes i BaM (Bygging av Mestringstillit), og LØFT (Løsningsfokusert tilnærming) som er en samtaleteknikk. Slike samtaleteknikker benyttes også innenfor spesialisthelsetjenesten overfor rusmiddelmissbrukere.

Også i Bergen har man hyppige samtaler med den enkelte, og man skiller mellom formelle og uformelle samtaler. De uformelle knyttes ofte til miljøarbeid og har til hensikt å skape relasjoner mellom teammedlemmene og de domfelte (se nedenfor).

I tillegg arbeider teamene for å etablere rusfrie nettverk for domfelte, hvor man kan trekke inn f.eks. familie og rusfrie venner. De ser det også som viktig å stimulere til fritidstiltak og prøver å legge til rette for dette.

13.1.4 Miljøarbeid

I Bergen har man forskjellige typer av aktiviteter som kan gå innunder betegnelsen 'miljøarbeid'. Teamet har lagt vekt på at fellesarealet skal være et koselig sted å være, med tilgang på kaffe og litt mat. Hver onsdag spiser de

²³ I 2007 er man kommet mer i gang med undervisningsrettede tiltak på Oslosenteret.

domfelte som går på senteret og teammedlemmene lunsj sammen, og man har i denne forbindelse også et fellesmøte. Hver fredag er det tur, og i følge teamet er fredagsturen en populær aktivitet blant de domfelte. Turen er bevisst lagt i forbindelse med helg, fordi det da er vanskeligst å holde seg rusfri eller ha kontroll på rusinntaket. Fredagsturene kan være alt fra fisketur, spille bowling, fjelltur med grilling etc. Disse aktivitetene involverer hele gruppen av domfelte på senteret, og ved å gjøre slike aktiviteter sammen, er det ikke bare teammedlemmene som blir bedre kjent med de domfelte, de domfelte blir også kjent med hverandre. Fra referansegruppen ble det etterlyst at man kan spille mer på dette samholdet mellom programdeltakerne, f.eks. at de avtaler møter og gjør ulike aktiviteter sammen.

Et dilemma som har oppstått i Bergen er at når domfelte blir godt kjent med hverandre, så vil de også vite hva som er skjedd når en av dem ikke møter på senteret lenger. På grunn av taushetsplikten kan ikke teammedlemmene si noe til gruppen om hva som er skjedd og hvor det har blitt av domfelte. De domfelte skjønner at teamet har taushetsplikt, noe de også er glade for i forhold til personvernet, men ønsker å vite om vedkommende er ute av programmet eller ikke, slik at de vet om de skal forholde seg til vedkommende videre eller ikke. Er vedkommende ennå i programmet, kan de også bistå ved at de kanskje kan oppmuntre vedkommende til å fortsette i programmet hvis de møter på han/henne. Teamet har diskutert om de kanskje kan frigjøre noe av taushetsplikten på dette punktet og kanskje ta det inn som et punkt på skjemaet der den siktede frigjør teammedlemmene fra taushetsplikten eller i skjemaet "Krav til domfelte".

Teamet har også aktiviteter som involverer små grupper med domfelte. Teamet har kjøpt inn noen treningskort på et treningssenter, og hver tirsdag drar de som er interessert sammen med én fra teamet og trener. Det ble påpekt at "[T]rening er bra, særlig disse amfetamingutta trenger å bli utslitt, det vil gjøre det lettere for dem å holde seg rolige og rusfrie". De har også fått støtte fra behandlerhold om at fysisk aktivitet er bra i behandling og rusavvenning. Domfelte kan også drive ulike hobbyaktiviteter som f.eks. glassmaling, og det finnes gitarer, TV med DVD og ulike spill som de domfelte kan aktivisere seg med mens de er på senteret.

Foruten at slike aktiviteter kan bygge relasjoner, nevnte teamet at de kan gi mestringfølelse og dermed skape motivasjon. Den største miljøarbeidsmessige gevinsten i disse aktivitetene mener imidlertid teammedlemmene ligger i de uformelle samtalene som oppstår når man gjør ting sammen:

Jeg føler at du kan få mange gode samtaler og diskusjoner på sånne aktiviteter som det er greit å ta med seg. Kanskje det er lettere for de å åpne seg, du får en sånn en til en samtale når du er litt mer sånn uformell, når vi er ute og går. Noen ganger snakker vi bare om vær og vind, og andre ganger så snakker vi kanskje i

forhold til rus og rusbruk og hva de driver med hvis det faller seg naturlig. Slike ting kan oppstå hvis du har de litt på egenhånd.

I Oslo er det enkelte som savner å kunne drive miljøarbeid med domfelte. De ser selv at de har anledning til å drive miljøarbeid, men de er helt klare på at dette skal ha en hensikt ut over det å bare være sammen med vedkommende. Til å ha noen som de domfelte skal drive aktiviteter sammen med, vil de bruke støttekontakter etc. For domfelte som trenger et rusfritt værested hvor han/hun kan ha noe å gå til, etablere kontakter, gjøre forskjellige aktiviteter osv., må dette opprettes på steder utenfor senteret.

13.1.5 Ansvarsgruppemøter og struktur

Teammedlemmene deltar i ansvarsgrupper for domfelte som er inne i ulike behandlingssopplegg utenfor senter slik som institusjoner, LAR osv. Det er også kommet innspill fra referansegruppen i Bergen om at teamet kan opprette ansvarsgrupper for domfelte som ikke har dette. Ansvarsgruppen kan f.eks. samles når den domfelte i perioder kanskje sliter, for sammen å sette i verk tiltak som kan hjelpe den domfelte. En ansvarsgruppe kan også være nyttig å ha når teamet diskuterer å sende bruddmelding.

Begge teamene benytter almanakker og ukeplaner for de domfelte for å sette opp og strukturere avtalene til de domfelte. Ved å forholde seg til planene, vet den domfelte hva som skal skje hver dag.

13.2 Tiltak opp mot samarbeidende instanser

Hele ideen med å sette sammen tverrfaglige team er å lette samarbeidet i og mellom systemene. Som vi har vært inne på tidligere, har misjoneringen i Bergen foruten å informere om programmet, hatt til hensikt å skape velvilje for samarbeid hos ulike samarbeidsinstanser. I Oslo har man prioritert å invitere aktuelle samarbeidsinstanser til møte på senteret for å etablere et samarbeid. Instanser som har vært på besøk er bl.a. koordineringsenheten ved KRA²⁴ og WayBack²⁵. Teamene begynte tidlig å snakke om at de måtte arbeide opp mot det enkelte teammedlemmets kontaktnettverk. Likeledes har begge teamene hatt ”brainstorming” i forhold til hvilke tilbud de kan benytte seg av. Det er kommet

²⁴ Denne har bl.a. som oppgave å styre pasientstrømmen (etter henvisning, nivå og valg), og fremskaffe en egnet plass til døgnbehandling når pasientens rettigheter er vurdert, samt å ivareta ventelisteføring og ha oversikt over ventelister og ledig kapasitet ved tiltak i regi av Helse Øst (www.aus.no/avdelinger/klinikk_rus_og_avhengighet/koordineringsenheten).

²⁵ WayBack er en interesseorganisasjon for innsatte, som drives av tidligere innsatte for å ”hjelpe oss selv og andre til et liv uten kriminalitet og rus” (www.wayback.no/Service/Erklæring).

opp masse ideer, og det er tatt kontakt med noen, f.eks. Røde Kors, men det stopper litt opp i forhold til å effektivere ideene og etablere et samarbeid:

Jeg synes ikke at vi har fått prøvd de forskjellige tilbud som finnes ennå, for vi har foreløpig så få domfelte som dette er aktuelt for. Vi har tatt kontakt med noen som vi planla å kontakte.

13.2.1 Sosialkontor og Aetat/NAV

Teamene har erfart at uansett hvilke tiltak som skal iverksettes, så er sosialkontoret en nøkkelfaktor. Sosialkontoret er viktig også for å få støtte til livsopphold, reiseutgifter i forbindelse med oppmøte på senteret osv. Gode samarbeidslinjer med sosialkontorene er derfor nødvendig. I Bergen har man gitt kommunens representant anledning til å ta kontakt direkte med sosialsjefene. En utfordring den første tiden har vært at de fleste sosialkontor og saksbehandlere ikke har hatt kjennskap til narkotikaprogrammet, og man har vært nødt til å bruke tid på å informere om ND og hva det betyr for den enkelte sosialklient. Som regel opprettes denne kontakten i personundersøkelsesfasen. Begge team har etablert kontakt med Aetat gjennom teammedlemmet fra utdanningssektoren

13.2.2 Fritidsaktiviteter

I forarbeidene legges det vekt på at senteret skal ha åpent også på kveldstid og i helger. Det var helt fra starten av klart at ingen teammedlemmer skulle gå i turnus. For Oslo sin del vil man koble de domfelte opp mot ulike tiltak som finnes i byen. I 2006 var ikke dette aktuelt for noen av deltakerne i programmet. I Bergen har man derimot hatt diskusjoner om hvordan man skal fylle fritiden til de domfelte. Dette var spesielt aktuelt helt i oppstartsfasen av prosjektet, hvor de så for seg at domfelte skulle tilbringe mer tid på senteret enn de gjør i dag.

Jeg ser at vi har mye å gå på i forhold til det med fritids-, kvelds- og ettermiddagsaktiviteter, der har vi mye å gjøre. Vi har blant annet vært i kontakt med Røde Kors, men vi har ikke kommet så langt enda. Vi har vel ikke heller vært der at noen av de har hatt et ønske om det, men jeg tenker at med en gang noen melder at ”jeg har lyst til å ha fritidskontakt”, så må vi gå veien, også må vi se hvordan det blir. Likevel kunne vi vært i forkant, vi er litt tunge sånn, men akkurat nå så har ikke vi behov for det, så da blir det litt sånn.

Teamet har vært i kontakt med kommunen for å få støttekontakter som kan følge de domfelte opp på fritiden, men de har fått beskjed om å forholde seg til sosialtjenesten og de rutinene som gjelder for å få tildelt støttekontakter der. Teamet har også vært inne på å søke etter støttekontakter på egen hånd, men har

også her fått beskjed fra kommunen om at det kan de ikke gjøre – de må forholde seg til allerede etablerte ordninger i kommunen.

13.2.3 Bolig

Å skaffe de domfelte en tilfredsstillende bolig har vist seg å være en stor utfordring. Det er spesielt Bergensteamet som merker dette fordi de har flere domfelte som de skal organisere et opplegg for utenfor behandlingsinstitusjoner enn det Oslo har.

Bolig blir utrolig viktig i programmet og må fokuseres på! Det er mange vi tar PU på som i realiteten står på gata, eller bor hos en kjæreste som ruser seg og ikke får noen form for behandling. Da er det vanskelig å holde seg rusfri. Det er vel umulig å bli rusfri på hospits, der alle er rusa rundt deg. Jeg mener det er helt avgjørende å få ny bolig og komme vekk fra rusmiljøet for at man skal være trygg og få motivasjonen opprettholdt. Boligavdelingen i kommunen vil nok være vanskelig for oss, og vil nok fort bli et problem. Kanskje vi må se vekk fra kommunens boliger og prøve å komme inn på det private og få i gang et godt samarbeid der? Borettslag for eksempel?

I Bergen har man skissert flere løsninger på boligproblematikken, som å leie boliger på det private markedet eller av kommunen for å ha til disposisjon i en overgangsfase frem til domfelte får en permanent bolig. Slik som for støttekontakter, har teamet fått klar beskjed fra kommunen at de ikke skal foreta seg noe på egen hånd, men at ordinære prioriteringsforskrifter i kommunen skal gjelde.

13.2.4 Fastlege

Teamene har for enkelte domfelte koblet inn fastlegen så snart han/hun starter i programmet, hvis ikke denne kontakten er opprettet på forhånd. Fastlegen kan f.eks. bistå med utredning av både somatisk og psykisk helse, og henvise til ulike former for behandling slik som legemiddelassistert behandling, opphold på heldøgnsinstitusjon og poliklinisk behandling.

13.2.5 Eksempel

For å illustrere hvordan Bergensteamet jobber med de domfelte har vi valgt ut følgende beskrivelse fra datamaterialet:

X [domfelt] har møtt opp til alle avtaler vi har hatt og blitt mer og mer presis i forhold til møtetidspunktet. X har vært hos legen, fått i gang søknad om Subutex, og legen skulle gjøre en god del ting i forhold til det, eventuelt Metadon, altså få

X inn på LAR. Legen har nå ordnet henvisning i forhold til fysisk skade, og vi følger han opp på alt dette her. Det er sendt bekreftelse til sosialkontoret om reiseutgifter slik at han får busskort siden han trenger buss for å komme hit på senteret. Sosialkontoret skal vi ha avtale med nå snart i forhold til økonomi, leilighet og Subutex. X har også begynt i ”band” i forbindelse med en kirke oppi her, og har startet samtale med psykolog. Y [teammedlem] har startet kartlegging med han i forhold til undervisning. Når det gjelder å fylle ut søknad om bolig er det viktig at de domfelte gjør det selv slik at X er delaktig i egen endringsprosess.

13.2.6 Behandlingsplasser

Noen av våre respondenter mente at det ikke var tatt nok hensyn til køer innenfor behandlingssystemet i forarbeidene. IRIS²⁶ evaluering av den statige rusreformen for brukere i Oslo kommune viser at søkere fra Oslo har fått en merkbar lengre ventetid på inntak til behandlingstiltak etter rusreformen (Lie 2006)²⁷.

Det er en lang og *tungvint* vei frem til spesialisthelsetjenestens rusbehandlingstilbud. Det opplever jeg som den største flaskehalsen vår for å gjøre en god jobb. Der har jo vi også vår greie, ved at vi er ikke en gang innsøker. Vi sitter jo på så mye kompetanse her, men vi kan altså ikke sende en søknad om behandlingsplass. Jeg vet at det er innsiktsfulle motsigelser mot at vi skulle få det, det er jo fastlege som kan gjøre dette, og sosialtjenesten, fordi den skal ha et overordnet ansvar. Vi skal inn i det løpet som sosialtjenesten har lagt, og holde oss til den linjen som de ligger på. Så jeg ser jo i og for seg begrunnelsen.

I Bergen kan psykologen henvise, og teamet har da den fordelene at de slipper å gå den runden om fastlege eller vedkommendes sosialkontor som i Oslo. Teammedlemmene både i Oslo og i Bergen er helt klare på at køene skaper store problemer for prosjektet:

Jeg er så lei av å vente! Vi skal i alle fall gjøre det vi kan gjøre, og vi er jo blitt gode på å få dem inn i behandling da. Vi jobber vettet av oss på det synes jeg! Men jeg er lei av at ting stopper opp hos andre.

Jevnt over møter teamene interesse og velvilje fra andre instanser til å etablere et samarbeid. Så langt det er mulig opplever også teamene smidighet fra sine samarbeidspartnere for å få domfelte inn i ulike tiltak. Likeledes kan de ved gode kontakter få opplysninger om hvor de siktede eller domfelte befinner seg i køen og hvilke institusjoner som har minst kø:

²⁶ International Research Institute of Stavanger.

²⁷ For 2007 har Stortinget bevilget 40 millioner kroner for å redusere antallet på venteliste til tverrfaglig spesialisert rusbehandling i Helse Sør-Øst.

Jeg synes at vi har fått til en fleksibilitet opp mot behandlingsapparatet som er ganske bra. Vi har ikke direkte sneket i køen, men vi har fått til noen ordninger som gjør at vi har kunnet gått utenom unødige heftelser.

At køer i behandlingssystemet er et stort problem, er også påtalemyndigheten og politiet fullstendig klar over:

Den største innvending mot ND er nok at ND ikke får forrang på behandlingsplasser. De [domfelte] trenger nok behandling. Skulle gjerne hatt plass til dem, men ser at det kan gi feil signaler at straffedømte blir prioritert i køen. Det er vanskelig dette her, ingen har bedt om å bli rusmisbrukere eller bedt om å havne der de befinner seg. Det er helt sykt! Det burde vært automatikk i at disse fikk behandlingsplasser. De tror også de blir dømt til behandling, men de gjør jo ikke det. Behandling koster penger, men det gjør det også å ha disse gående ute og fortsette det livet de lever. Det er viktig å ikke bare tenke penger, vi må ikke glemme nytten av dette.

Tatt i betraktning de lange køene og problemene dette skaper for prosjektene, er det blitt diskutert på sentralt hold om det kan rettferdiggjøres at prosjektene selv kjøper behandlingsplasser eller leier boliger. En annen måte å løse køproblematikken på, er å idømme deldom.

13.3 Deldom

En deldom betyr i forhold til ND en fengselsstraff som består av en ubetinget og en betinget del. Det settes alltid en prøvetid, som for dom til ND oftest settes til to år. Denne kan forlenges inntil fem år. Dersom vilkårene brytes i løpet av prøvetiden, kan den gjenstående betingede delen endres til ubetinget fengsel. Politiet mente at deldommer kan være gode løsninger i forhold til ND-prosjektet, og teamene har sett for seg nytten av deldom også i forhold til metadonbehandling. Det vil i så fall innebære at vedkommende enten er innsøkt eller søkes inn i metadonbehandling under utarbeidelsen av personundersøkelsen. Man har da anledning til å trappe opp vedkommende på Metadon i fengselet, og likeledes stabilisere vedkommende før gjennomføringen av narkotikaprogrammet iverksettes. Hvis ikke vedkommende er i varetekt og kan overføres direkte til gjennomføring av den ubetingede straffen umiddelbart etter at dommen er rettskraftig, har teamet en utfordring med å overkomme soningskøen og få vedkommende inn til soning. For domfelte som soner deldom opprettholder teamet kontakten med vedkommende under hele fengselsoppholdet. De prøver å motivere vedkommende til å ta del i f.eks. rusprogram (RiF – Rus i Fengsel) slik at fengselsoppholdet også kan ha et hensiktsmessig innhold i forhold til narkotikaprogrammet.

En del domfelte har også blitt dømt til ND mens de gjennomførte en annen dom. For de kan man også benytte tiden i fengsel på samme måte som i en deldom.

Det har forekommet at løslatelsen fra fengselet har kommet så brått at avtalt samarbeid mellom ND-team og fengselet om løslatelsen ikke har kommet i gang før den domfelte er blitt løslatt. Det har også forekommet at domfelte er blitt løslatt fra fengsel før vedkommende har fått plass i behandlingsinstitusjon. Følgende eksempel på hvordan de jobber med domfelte i Oslo tar for seg dette:

13.3.1 Eksempel

X [domfelt] slipper ut av fengsel midt i oktober, men X har ikke behandlingsplass før i midten av desember. Vi har tatt kontakt med institusjonen og fått løfte om at X kan komme dit på dagbasis. Problemet er at X ikke har noen plass å bo, og vi [teammedlem og sosialkonsulent i fengselet] har prøvd å få han inn i et boligopplegg ikke langt fra institusjonen han skal på. Det er bare det at sosialkontoret ikke vil betale fordi den ikke ligger i Oslo. Det var da Y [teammedlem] utbrøt: ”H [institusjon] selvfølgelig!”, som er et motivasjonssted i Oslo for slike som X, som venter på plass. Det som er flott, er at dette stedet drives av rusmiddeletaten og dermed trenger ikke sosialkontoret å betale.

13.4 Samarbeid med behandlingsenheter

Å ha en klient eller pasient som er i narkotikaprogrammet, krever f.eks. at institusjonen ikke bare behandler og følger opp klienten, men også følger han/henne opp i forhold til den straffen som er ilagt. Dette betyr mye kontakt og informasjonsutveksling med ND-teamet. Vi har før drøftet taushetsplikten i forhold til denne informasjonsutvekslingen, og så vidt vært inne på at det som ser ut til å være vanskeligst i dette samarbeidet ikke er taushetsplikten, men god nok forståelse for hva ND er og innebærer for deres klient/pasient:

Jeg synes at samarbeidet med institusjonene er greit, men det er ikke sikkert at vi hele tiden har det rette inntrykket. Det er nok fremdeles en del jobb å gjøre i forhold til det. Det er ikke lenge siden vi fikk noen signaler fra X [behandlingssted] på at kanskje vi trenger å informere litt mer om hva vi er. Før i dag så fikk vi telefon fra Y [behandlingssted], hvor jeg også skjønnte det at vi har ikke nådd godt nok frem med informasjon. Vi må få dem til å overkomme skepsisen og se på oss som en ressurs spesielt i forhold til overgangen fra institusjon til opplegg ute.

Samarbeidet settes virkelig på prøve når den domfelte bryter regler på institusjonen og institusjonen vil bryte samarbeidet med vedkommende. Da må ND-teamet inn for å følge opp og prøve å finne nye tiltak for vedkommende. En annen problemstilling er at flere institusjoner deler inn behandlingsforløpet i ulike

sekvenser eller faser slik som ND-straffen også gjør. Spørsmålet for teamet er om faseforflytningen i narkotikaprogrammet skal følge tilsvarende endringer i behandlingsforløpet, eller om den skal skje uavhengig av disse.

13.5 De fire fasene og planverk

Etter mal fra Irland, skal gjennomføringen av ND skje gjennom fire faser. Forarbeidene er lite utfyllende på hva de forskjellige fasene skal inneholde, men vedlegg 6 i arbeidsgruppens rapport (*Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*) gir en beskrivelse av arbeidsoppgavene til teammedlemmene og målene i de ulike fasene i den irske modellen av Drug Court. Begge teamene sier at innholdet i fasene må tilrettelegges etter den enkeltes behov. Utover dette er spørsmålene mange: ”Sånn konkret, hva skal de ulike fasene bestå av?”, ”Er det noen rammer på hva hver fase skal inneholde, eller er det helt personavhengig i forhold til den domfelte?”

Basert på forarbeidene har man i Bergen satt opp følgende stikkord for de fire fasene (se også vedlegg om retningslinjer for ND Bergen):

- 1) Iverksettelsesfasen:
Avrusning/behandling, hyppig ruskontroll, grunnlaget legges for å fortsette programmet uten bruk av rusmidler.
- 2) Stabiliseringsfasen:
Rusfrihet/ruskontroll, bolig, sysselsettingstiltak, mindre hyppig ruskontroll.
- 3) Ansvarsfasen:
Rusfrihet/ruskontroll, bolig, utdanning eller arbeid, nettverk.
- 4) Videreføringsfasen:
Forberedelse til avslutning av programmet, etablering av kontakter for oppfølging/ettervern.

I 2006 hadde man bare erfaringer med faseoverganger fra Bergen. Der var det to domfelte som av retten ble funnet å oppfylle kravene om overflytting fra fase én til fase to (Årsrapport ND Bergen 2006). I rettsmøtet hvor faseforflytningen skjer, settes nye særvilkår for den fasen den domfelte forflyttes over i. Særvilkårene for fase én og to kan se slik ut for en domfelt:

Tabell 2: Særvilkårfastsettelse ved faseendring, eksempel fra Bergen

Fase én	Fase to
1. Faste avtaler og aktiviteter for å oppnå en normalisert døgnrytme og dager med meningsfullt innhold.	1. Faste avtaler på ND-senteret for å opprettholde stabilitet.
2. Ruskontroll ved	2. Arbeide sammen med X inntil tre dager per uke.
	3. Urinprøvekontroll.

urinprøvetaking. 3. Poliklinisk behandling hos psykolog. 4. Oppfølging vedrørende stabilitet og rusmestring. 5. Innlede samarbeid med Aetat med tanke på kartlegging/sysselsetting. 6. Gripe fatt i gjeldsproblematikk.	4. Jobbe med gjeldsproblematikk. 5. Jobbe videre i forhold til NAV. 6. Fortsette samtaler med psykolog.
---	---

Teamene ser for seg at den siste tiden i en fase vil bli benyttet til å planlegge innholdet for neste fase. Teamene forutsetter at de domfelte er aktive i denne planleggingen og deltar i utformingen av vilkår for den neste fasen.

13.5.1 Planverk

I *Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll* står det at programinnholdet skal nedfelles i en *gjennomføringsplan* (§ 7).

Gjennomføringsplanen må bearbeides gjennom hele straffegjennomføringstiltaket i og med at det skjer endringer i fastsettelsen av vilkår underveis. I følge forarbeidene gir gjennomføringsplanen futsigbarhet og tydelighet for hva som er vilkårene for de domfelte, og hva som kan medføre sanksjoner (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005)).

Medio november 2006 hadde ingen av teamene kommet i gang med å utarbeide gjennomføringsplaner. Malen for denne planen ble heller ikke lagt inn i Kompis før dette tidspunktet. Teamene har diskutert hva som er poenget med en slik plan så lenge den domfelte er på institusjon. § 7 i forskriften sier også at teamene skal søke å samordne gjennomføringsplanen med individuell plan (IP) dersom en slik foreligger. Teamene ser klare paralleller mellom en gjennomføringsplan og en individuell plan:

Individuell plan er som en paraplyplan. En felles plan som innebærer ulike delplaner fra for eksempel opplæringsplan og behandlingsplan osv. Stort sett er det sosialetaten som står i bresjen for en slik plan, men også vi kan gjøre det eller påvirke at det gjøres. Hvorvidt vi skal lage en individuell plan vet jeg ikke, det er jo en slags plan som tar med seg alle planene som er, altså alle de ulike delplanene til de ulike etatene. Men egentlig så fokuserer jo vi i ND på alt det som en individuell plan innebærer, siden vi er og tenker så tverrfaglig, altså helhet, bare at vi ikke kaller det for individuell plan.

I 2006 hadde to av de domfelte en individuell plan.

14.0 Kontrolltiltak, sanksjoner og brudd

14.1 Rus – urinprøver

Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll krever jevnlig urinprøver av de domfelte (§ 7). Forarbeidene sier ikke mer om urinprøvekontrollen enn at de skal være jevnlig og obligatoriske (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005)). Det avstedkom en rekke spørsmål om urinprøver i oppstartsfasen av pilotprosjektet:

Hvem skal dekke urinprøvene økonomisk? Hvilken kvote skal urinprøvene gå av? Skal man bruke hurtigtester eller sende inn til Folkehelseinstituttet? Er hurtigtester holdbare i retten? Hvor utbredt vil urinprøvetakingen bli? Hvor ofte skal det tas urinprøver av hver enkelt domfelt? Må vi ha spesialtilpassede urinprøvetakingsrom? Hvilke skjema skal benyttes?

At så lite var avklart rundt dette spørsmålet på forhånd ble særlig av Bergensteamet som ventet domfelte allerede i mars, opplevd som frustrerende. De var jevnlig i dialog med Justisdepartementet, og det ble også sendt et brev hvor de ba om en del avklaringer.

Teammedlemmene satt med ulike erfaringer fra urinprøvetaking ved prosjektstart. Noen teammedlemmer hadde vært med på å ta urinprøver før, andre ikke. Noen teammedlemmer sa at de grudde seg til denne delen av jobben, og andre påpekte at de ved urinprøvetaking fikk en rolleblanding mellom behandler og kontrollør som ikke var særlig fordelaktig.

Teamene har løst urinprøvetakingen forskjellig. Bergensteamet tar urinprøvene selv på et vanlig toalett. De dekker utgiftene til prøvetakingsutstyr av eget budsjett, og urinprøvene går av den nasjonale kvoten hos Folkehelseinstituttet. I Bergen tok det imidlertid tid før urinprøveutstyret var på plass og før de fikk prøvd dette ut. I Oslo har de valgt å benytte seg av MAR-Oslos opplegg rundt urinprøvetaking. Der er det helsepersonell fra et privat firma som både tar og analyserer urinprøvene. Ved henvisning fra lege er det trygdetjenesten/sosialtjenesten som betaler for dette. Svarene fra dette firmaet kommer forholdsvis raskt, slik at teammedlemmene kan formidle resultatene til deltakerne i programmet allerede ved neste oppmøte. Hurtige svar på urinprøver kan også benyttes i behandlingsøyemed:

Urinprøvene fungerer greit, fordi vi får såpass kjapt svar. Da kan vi bruke det mye mer i behandlingsøyemed for den urinprøven som blir tatt den ene gangen X er her, den har du svar på neste gang. Da har du et utgangspunkt å jobbe videre med.

Det varierer hvor ofte det tas urinprøver av domfelte i fase én.

14.1.1 Sanksjoner som følge av positive urinprøver

På den ene siden kan rusmiddelmissbruk defineres som et helseproblem, og rusmiddelmissbrukere kan etter vurdering av lege få pasientrettigheter. Positive urinprøver kan ut fra denne behandlingstilnærmingen ses på som et uttrykk for og en stadfestelse av en sykdom. På den andre siden påviser urinprøvene stoffer som er illegale. Ved å innta narkotiske stoffer begår man lovbrudd, og ut fra en ren juridisk tilnærming til problemet skal positive urinprøver politianmeldes. ND er definert innenfor straffegjennomføringen og i utgangspunktet skal en ren juridisk tilnærming råde. Samtidig ser man innenfor kriminalomsorgen at skal straffegjennomføring ha et rehabiliterende tilsnitt overfor rusmiddelmissbrukere, kan man ikke legge seg på den rene juridiske linjen. Dette er det forståelse for både hos politi og påtalemyndighet. Som straffegjennomføringsinstans har ND gjennom det tverrfaglig sammensatte teamet knyttet seg tett opp mot andre instanser som helse og kommune, hvor en mer behandlingmessig tilnærming til urinprøver råder. Det er i dette landskapet - som litt omskrevet fra Frantzen (2001) - kan oppfattes som ”syk, men synder” - teamene manøvrerer når de skal finne ut hva de skal gjøre når de domfelte avgir positive urinprøver.

I Oslo ble problemstillingen om positive urinprøver brakt på banen av styringsgruppen i forbindelse med utarbeidelsen av retningslinjene. Formålet var å få diskutert igjennom problemstillingen slik at man oppnår en gjennomtenkt og akseptert praksis. På denne måten kan man styre unna ubehagelige situasjoner som kan oppstå. I styringsgruppen ble dette en diskusjon mellom representanter fra påtalemyndigheten, dommerstanden, helsetjenesten, kommunen og kriminalomsorgen. Diskusjonen avstedkom en del spørsmål som f.eks. hvor mye skal påtalemyndigheten og dommerne få vite. Noen mente at de fire dommerne i tingretten som har sakene om faseendringer og brudd, burde få vite om resultatene av urinprøvene. Retten ville være overbærende med bruk av stoff i fase én, men i de senere fasene hvor man etter hvert forventer stoffrihet, ville man legge seg på en mer restriktiv linje. Styringsgruppen kom frem til at man skulle legge seg på den linjen som friomsorgen har i forhold til positive urinprøver, hvor det er tett kontakt mellom påtalemyndighet og kriminalomsorg mht. når man skal melde brudd.

Styringsgruppens diskusjon ble tatt inn i teamet hvor det ble reagert umiddelbart. Sett opp mot den gruppen av domfelte som var i narkotikaprogrammet på dette tidspunktet, kunne noen av teammedlemmene faglig sett ikke gå med på at noen av dem ble fengslet for å avlegge positive urinprøver. Andre igjen kunne ikke leve med at det ikke avstedkom noen som helst reaksjon. Etter å ha diskutert seg

gjennom denne problemstillingen, en diskusjon som også involverte flere arbeidsgivere, har teamet kommet frem til en løsning:

Diskusjonen om reaksjon på brudd kommer helt sikker opp igjen. Den er jo i og for seg oppe hele tiden, og den var et ordentlig stygt problem her hvor noen måtte foreta en kursendring, men de kunne stå for den. Men vi vet jo ikke helt hva vi kommer til å få av styringssignaler utenfra, særlig domstolsmessig, på den kursen vi har valgt som retning. Og får vi en skikkelig smekk på fingrene der, så vil jo det være nye diskusjoner som kan bli veldig vanskelige for oss. Gir vi domstolene grunnlag for å mene mer, så kan det være at de *gjør* det, at de vil komme med korrigeringer til måten vi jobber på. Det jeg er mest redd for er innstramminger – at retten skal reagere strengere på brudd.

Begge teamene har lagt seg på en linje hvor de benytter egne sanksjonsmetoder, som muntlige og skriftlige advarsler og innskjerpet urinprøvekontroll:

Slik som advarselsbrev har ikke jeg noe tro på behandlingsmessig i det hele tatt. Det er vi ferdig med for lengst, men som vi *gjør* fordi at rettsvesenet eller kriminalomsorgen sier vi skal gjøre det. Det er klart alt for mye av det er ikke bra i behandlingsøyemed.

Begge teamene vurderer ut i fra hver domfelt når de skal sanksjonere. Uansett vil det hele veien være en balansegang mellom at det går bedre med noen enn aldri før, samtidig som de ruser seg. I forhold til disse domfelte kommer spørsmålene om hvor lenge teamene kan holde på vedkommende og ”når er nok, nok”, opp før eller senere:

Når X skal bli tatt inn til samtale for advarsel, må vi ta etter hvert. X gjør jo alt annet bra, og har ok utvikling i forhold til rus, det blir mindre og mindre, så da ser vi det an. Før eller siden må vi ta tak i det. I fase én er det litt rom for rus, men hvor går grensa for når vi skal gi advarsel?

I Bergen har de også hatt diskusjonen om at dette kan slå urettferdig ut, at en domfelt kanskje avgir syv positive urinprøver før det medfører noen reaksjon, mens andre får reaksjon etter tre positive urinprøver. Mange forhold spiller inn her som f.eks. om man ser noen progresjon, hvilken fase vedkommende er i, hvilke stoffer som påvises og om det er nye stoffer som påvises. I Oslo ble diskusjonen om positive urinprøver koblet til spørsmålet om rusfrihet:

Det står i forskriften at de må være rusfrie i en periode, men hva er en periode? Og hva er rusfrihet? Det må vurderes individuelt i hvert enkelt tilfelle. For meg så er det helt innlysende. Vi har to muligheter. Det ene har med målgruppa å gjøre, hvem vi tar inn. Vi kan ikke ta inn dem vi har gjort til nå, hvis vi skal forlange fullstendig rusfrihet av alle. Det andre er å skille mellom ulike stoffer, men jeg ser at det er vanskelig innenfor kriminalomsorgen. Jeg håper og tror at vi kan

komme frem til noen formuleringer om bedring av rusmestring og bedre ruskontroll, at det blir mer skjønsmessige vurderinger om de faktisk har oppnådd noe. Man kan for eksempel si at vedkommende har bedre ruskontroll fordi han nå klarer å ta seg inn på egen hånd etter rusepisoder, hvor han ikke trenger avrusing. Eller man har perioder som er lengre, for eksempel fra daglig rusing til dager mellom hver gang der det er mindre inntak. Du kan sette opp sånne parametere for å konkretisere hva som menes med rusmestring.

Interessant i denne diskusjonen er bruk av begrepet 'kriminalitet', hvor det virker som man i behandlingskulturen ikke innlemmer bruk av narkotika i diskusjoner om dette tema. Da teammedlemmer ble konfrontert med dette sa de gjerne at "joda, bruk av narkotika er jo kriminelt, men ..." Likevel opplever ikke vi noen form for "leirdannelser", hvor de fra behandlingsapparatet legger seg på en mindre restriktiv linje enn de fra straffegjennomføringen. Det kunne like så godt være de fra behandlingssiden som sa at "nei, men dette her, kan vi fortsette med X da?", hvorpå de fra straffegjennomføringssiden mente at de ikke synes de skal gi slipp på vedkommende.

14.1.2 Å møte ruset på senteret

Det er ikke presisert i forarbeidene eller forskriften at ND-sentrene skal være rusfrie. Bergensteamet bestemte tidlig at senteret skulle være rusfritt, og hvis domfelte møtte ruset på senteret skulle de ta de til siden på et eget rom og snakke med dem, for så å avvise dem. Dette har vært vanskelig å følge opp. For det første er det av og til vanskelig å avgjøre om vedkommende er ruset eller ikke, spesielt for de med liten erfaring fra å arbeide med rusmiddelmissbrukere. For det andre er det i fase én de domfelte har tettest tilknytning til senteret, og teamet sier, i tråd med forarbeider og forskrift, at dette er en stabiliseringsfase hvor man må forvente at de domfelte tidvis er ruset. Grad av ruspåvirkning spiller selvsagt inn.

14.2 Oppmøtekontroll

Alle domfelte i ND har avtaler om å møte opp til aktiviteter og/eller samtaler på ND-sentrene. Å overholde slike avtaler blir av teamene sett på som viktig. Bergensteamet er klare på at de må slå hardere ned på uteblivelser enn rusing i fase én:

X vet han skal ringe hit hvis han uteblir. Han unnviker oss også ved å ikke ta telefonen, og dette ble han tatt på sist. Det er viktig å ta tak i han nå, slik at han ikke fortsetter å utebli uten kontakt med oss sånn når det passer han. Vi bør innkalle til formelt møte og gi han advarsel på uteblivelse.

Møter ikke domfelte opp, prøver teamet å ta kontakt. Ved vedvarende uteblivelser kan de også prøve å oppsøke vedkommende.

14.3 Bruddmeldinger og bruddsaker

Det er ofte en samlet vurdering av å ha avgitt flere positive urinprøver, ikke møtt på senteret og å ha møtt i ruspåvirket tilstand som avgjør at ”nå er nok, nok”, og teamet beslutter å sende bruddmelding til retten på grunnlag av brudd på særvilkår:

Vi har nå sendt inn bruddmelding på X fordi han ofte uteblir til oppmøte og ofte ruser seg. X har i forkant fått skriftlig advarsel, men fordi han ikke har skjerpet seg, endte dette med bruddmelding.

Også andre særvilkår kan brytes, og teamene har kommet i situasjoner hvor de ikke er sikre på om det skal sendes bruddmelding eller ikke. Ofte har dette med formuleringene av særvilkårene å gjøre. Hvis man f.eks. har skrevet at vedkommende skal oppholde seg på en bestemt institusjon, men så flytter vedkommende til en annen institusjon, skal man da melde dette som et brudd? Likeledes hvis man skriver at vedkommende skal ha opphold på et botreningscenter, men så vil ikke vedkommende dette likevel og vil heller bo hjemme, skal dette bringes inn for retten? Dette kan løses ved runde utforminger av særvilkår, og her opplever vi rettsinstansene forskjellig. Tingretten i Bergen vil gjerne ha runde formuleringer og minst mulig bruddsaker av ressurs hensyn. Oslo tingrett ønsker en tettere oppfølging og vil gjerne ha mer spesifikke vilkår med beskjed om når disse endres.

Respondenter fra flere hold påpekte at det var viktig at det kom rask reaksjon på bruddmeldingene. Dette krever at bruddsaken kommer raskt opp for retten, og at sanksjonene iverksettes umiddelbart. Utfordringen her er ofte å få fatt i domfelte:

Politiet må håndtere ting raskt. Slik som vi har eksempel på til nå, at enkelte har vært ute i flere måneder før rettsmøte, og at de så lenge har unndratt seg straff, er ikke bra. Det spørs om politiet har gjort en god nok jobb frem til nå altså. De har nok vært litt sløve i forhold til pågrepelse, det er dumt for det gir ikke bra signaler at de domfelte er på frifot etter brudd! Det er ikke bra for legitimiteten for ND, verken med tanke på samfunnets oppfatning og holdningene i politiet.

For å kunne pågripe domfelte må politiet ha en pågripelsesordre. Politiet savner imidlertid en hjemmel i lovverket som sier at politiet kan pågripe domfelte etter begjæring om brudd fra kriminalomsorgen.

Det andre momentet i forhold til rask reaksjon, å effektivere sanksjonen umiddelbart, er også problematisk. For det første savner teamene et større repertoar av sanksjoner, slik at man kunne fått et større handlingsrom ved brudd. I 2006 ilet retten sanksjonene forlengelse av prøveperioden eller omgjøring av deler eller hele prøvetiden til ubetinget fengsel. Delvis omgjøring kan være en løsning for å få domfelte ”nykter” når plass på akuttinstitusjon ikke er å oppdrive før langt frem i tid. Innsettelse i fengsel fordrer imidlertid fengselsplass, hvor det også er kø. Gjennom avtaler blir domfelte til ND prioritert i soningskøen:

Vi sniker i egen kø for å få folk fengslet. Dette må vi gjøre for at dette skal ha noe trøkk! Hadde vi hatt ventetid her, ville ikke dette ha funket.

Blant respondentene var det stort sett bred enighet om at forsvarerne bør delta i bruddsaker, spesielt der det er snakk om omgjøring til innsettelse i fengsel. Dette var også et spørsmål som kom opp i høringsrunden, men hvor Justisdepartementet inntok den holdningen at man ville se dette an under gjennomføringen av prosjektet (Ot.prp. nr. 81 (2004-2005)). Enkelte mener at departementet her inntok en for passiv holdning. Fra forsvarerhold ble det nevnt at i enkelte tilfeller blir teammedlemmene så godt kjent med den domfelte, at det også av denne grunn bør det være en forsvarer til stede for å nyansere bildet. En respondent uttalte at forsvarerne er ”garantister for at ting går bra”.

Politi og påtalemyndigheten mente også at etterforsker eller politijurist burde vært til stede når retten behandler bruddsaker. Påtalemyndigheten skal godkjenne dommen og vil gjerne ha et ord med i laget når beslutninger skal tas. De vil også gjerne ha mulighet til å anke hvis de er uenige i hva kriminalomsorgen begjærer eller rettens beslutning.

14.3.1 Nye lovbrudd

I Bergen har man som hovedregel at man ikke tar domfelte inn i programmet igjen etter nye lovbrudd, men man tar individuelle hensyn. I Oslo har teamet ikke inntatt noe prinsipielt standpunkt, men foretar individuelle vurderinger. Både politiet i Bergen og Oslo (dvs. Gjengangergruppen og VIC-prosjektet) mener at domfelte som begår ny kriminalitet under gjennomføringen av programmet, ikke automatisk bør utelukkes av programmet:

Det er jo bare å innse at de ikke slutter å begå kriminalitet. Vi er jo så klart villige til å gi dem flere sjanser. Herregud! Det er jo ikke slik at de blir frelst og ikke vil gjøre noe galt igjen.

Samtidig er både Gjengangergruppen og VIC-prosjektet klare på at ny kriminalitet skal medføre bruddmelding til retten. Samtidig har vi fått signaler om at politiet

har hold litt lav profil overfor domfelte til ND for ikke å ødelegge for mye i prosjektets oppstartsfasen. Prinsipielt mener politiet at nye kriminelle lovbrudd under straffegjennomføringen av narkotikaprogrammet skal føre til en strafferettslig reaksjon, f.eks. omgjøring av deler av den betingede fengselsstraffen til ubetinget fengselsstraff. Ved nye kriminelle forhold er det påtalemyndigheten som bringer saken inn for retten og ikke ND-teamet, men påtalemyndigheten og teamet har en tett dialog i denne prosessen:

Samarbeidet med politiet kommer seg hele veien, og jeg opplever det at vi er sammen om å finne løsninger. I forhold til X var det politiet som var først på banen og sa: ”Er det noen andre muligheter? Vi har ikke lyst til å ha X på gata, kan vi tenke andre muligheter?”

15.0 Å kombinere straff og behandling

Den sterke sammenblandingen av straff og behandling i Narkotikaprogram med domstolskontroll er sterkt kritisert av bl.a. Lillevolden (2005) og Nafstad (2006a, 2006b). De er begge klare på at narkotikaproblemet ikke kan løses ved straff, men gjennom sosial aksept og sosiale tiltak. All hjelp og behandling må likeledes være basert på frivillighet. Å operere med fengselet som ”riset bak speilet” mener de heller har en negativ enn en positiv virkning på de som idømmes programmet. Mange av både Lillevolden og Nafstads poenger kan oppsummeres i følgende utdrag:

Du har liksom den ene hånda som stryker deg, og den andre som slår deg. I det tenker jeg at det er noe prinsipielt uheldig. Vi har å gjøre med folk som har et helt livsløp med nederlag og i utgangspunktet har opplevd ting som du og jeg skal være glade vi ikke har vært med på som straff, mishandling, og manglende omsorg. Dette kan de nær sagt alt om. Det de trenger er ofte å kunne ha helt klart for seg hvem som representerer hva. Så ND kan for noen bare være en forlengelse av usikkerhet og å bli påført ting. Jeg har ikke laget meg noe endelig svar på det selv enda. Jeg ser jo at jeg har involvert meg i saker hvor domfelte her har fått en form for tillit til meg, og det er folk som har utmerka seg ved å ikke ha tillit til *noen* innenfor systemet før. Og så lenge alt går bra, så har jeg jo den tilliten, men jeg ser jo at den dagen kan komme hvor jeg må stå der og ha et slags ris bak speilet og si at ”hvis du fortsetter som du gjør nå, så må jo vi ta dette tilbake til retten”. Da er jo jeg en slags straffeperson selv om ikke jeg utøver det så er det i hvert fall jeg som sier at ”nå er det sånn det skal være”. Det betyr at jeg faktisk har makt til å sette folk i fengsel.

Samtidig synes vi å ane at behandlingssystemet er mer positive til tvang i behandlingen enn før:

Vi må være ydmyke, all behandling gir ikke gode nok resultater. Tvang kan gjøre nytten for noen, behandlingsapparatet klarer ikke å gjøre jobben alene. Samfunnet har behov for at vi samarbeider. Hvis tiltaket skaper en bedre gjennomføring for den enkelte, er det dette som må veie tyngst.

Innenfor ”The Drug Court Movement” i USA fornektes straff - behandlingsdebatten totalt, og man sier at straff – behandling er falske dikotomier. I følge Nolan (2001) kan man innenfor denne bevegelsen ikke få uttrykt sterkt nok at å være terapeutisk ikke er ensbetydende med å være ”soft on crime”. I sin bok refererer Nolan (2001, s. 51-52) til ”Judge Kitty” som sier: ”Punishment and therapy can be collaborative rather than contradictory goals. The traditional dichotomy between these two does not and does not need to exist”. Bevegelsen sier ettertrykkelig at de anser stoffavhengighet for å være en sykdom, men at dette ikke betyr at staten ikke skal ha en kontrollerende rolle i forhold til

narkotikaomsetting og bruk. Målsettingen med Drug Courts er å kurere stoffavhengighet²⁸.

Innenfor kriminalomsorgen har man hatt denne debatten i flere år, og mange innenfor dette systemet kan kanskje oppleve å være litt ferdig med den. What Works-bevegelsens overbevisning om at noe virker for noen i noen sammenhenger, har nok bidratt til dette (se f.eks. Strand 2006). Vi opplevde derfor at tilsatte i kriminalomsorgen kunne mene at de var kommet lenger på dette punktet enn andre som problematiserte ND ut i fra sammenblandingen av straff og behandling. Samtidig opplevde vi en levende debatt om dette tema, spesielt i Oslo, hvor flere av de involverte i ND-prosjektet drodlet rundt denne problemstillingen og sa, som i sitatet ovenfor, at de "ikke har landet helt ennå". Flere respondenter ser problematikken, samtidig som de også ser en del positive elementer i forhold til å kombinere straffesystemet og behandlingssystemet:

Det unike med dette er at, hvis jeg skulle jobba i noe tilsvarende i X [tidligere arbeidsplass], så ville vi ikke hatt noen innflytelse på dette med kriminalitet. Det ville vært veldig vanskelig for oss å få til ting fordi "nei, det går ikke fordi at her er det en dom å sone og det er kommende rettssaker". Da hadde vi bare blitt gående på utsiden og ikke kunnet få i gang noe tiltak nettopp fordi at det ikke hadde vært noe samarbeid. Og det er jo kriminalomsorgen som har føringa på prosjektet, så da blir det lettere å tilpasse sånne ting.

Likeledes var det respondenter som var helt klare på at enkelte tiltak de hadde møtt på i kriminalomsorgen var vel så gode som behandlingssoppleggene helsetjenesten kunne tilby. Enkelte så også nytten av å kunne benytte det beste av de ulike involverte systemene:

Da er det sånn som jeg ønsker, at det har noe for seg ved at vi kan bruke det beste av begge systemer. Med X [domfelt] er saken blir tatt tilbake til domstolen med visse mellomrom. Vi søker X inn i behandling, men vi vet ikke hvor lang tid det tar. I beste fall kan det ta to måneder, og derfor ber vi om to måneders fengsling. Hvis X ikke er kommet inn i behandling da, vet vi etter to måneder litt mer om hvor lang tid det vil ta, og da ber vi om så lang fengsling. Slik kan vi få sammenkjørt de to tingene der, og det er kjempebra. Det er noen ting i både behandlingssystemet og rettssystemet som er litt sånn seindrektig, og som kan være til hinder for god behandling. Hvis du bare får de negative tingene av begge, så går det ikke. De positive tingene må være i overvekt for at du skal kunne gå god for det.

²⁸ Man skal være klar over at disse utsagnene er svært politiske i forhold til å legitimere ordningen med Drug Courts og skaffe tilhengere både i de konservative og de liberale leire i amerikansk politikk.

Noen respondenter sa også at straffeelementet ikke er unikt med ND, riset bak speilet ligger der også i mange andre behandlingsformer. Dette kan være plass i metadontiltak eller i behandlingsinstitusjon hvor man mister henteordningen eller behandlingsplassen hvis man ikke følger regelverket som er satt opp. Den store forskjellen mellom slike tiltak og ND er imidlertid at følgen av å bryte vilkår i ND kan medføre at vedkommende mister friheten ved å bli fengslet.

15.1 Å begrunne straffen med behandling

Dette er en velkjent individualpreventiv begrunnelse for straff. Den er blitt kritisert fordi relativt små lovbrudd kan medføre lange straffer for de som trenger lang behandlingstid (se f.eks. Bødal 1969). Flere respondenter har ytret at for flere av de domfelte som er inne i programmet nå, er det nødvendig med lang behandlingstid. Ennå er man ikke kommet så langt i prosessen for noen domfelte at det har vært nødvendig å be retten om mer tid, men det kan komme:

Der er jo lagt opp til at vi skal nå frem da. Men når vi senere skal gå i retten og si det at ”her er vi ikke helt i mål, vi trenger ett år til. Han har ikke gjort noe galt, men det er det at han har ikke klart å komme helt frem til der han burde være.” Da er vi i en argumentasjon som legger rene sånne behandlingsmessige vurderinger til grunn for en forlengelse av en straff, og det blir veldig spennende.

16.0 Konklusjon

16.1 Organisering, rolle- og kunnskapsfordeling

16.1.1 Organisering

ND-sentrene i Bergen og Oslo er organisert forskjellig. I Bergen har man etablert et Drug Court Centre etter modell fra Irland og Skottland, der domfelte oppholder seg på senteret noen timer om dagen. Det er aktiviteter på senteret, vel og merke aktiviteter som ikke tilbys andre steder i byen. I Oslo skal senteret ikke være et oppmøte- og værested, og man tilbyr heller ikke her aktiviteter som det er mulig å finne andre steder i byen.

Å etablere sentrene sammen har vært viktig for å skape et samhold mellom teammedlemmene innad i de to teamene. En forutsetning er at alle er på plass. Vi tror det hadde vært fordelaktig for de lokale prosjektene å bruke god tid i startfasen til å transformere prosjektets misjon – hvorfor vi er til – til å fastsette en konkret, oppnåelig og målbar visjon – hva skal vi gjøre. I dette ligger å transformere den politiske oppgaven til den primære faglige oppgaven, og en prinsipiell viktig diskusjon i denne forbindelse er å avklare et institusjonelt felles fagsyn av hva som muliggjør individuell endring og utvikling. Ved å sette opp realistiske og konkrete mål for hvordan teamet skal arbeide for å løse den faglige oppgaven, og hvordan de skal bruke det enkelte teammedlems kompetanse på en mest mulig hensiktsmessig måte for å nå disse målene, kunne man fått tydeligere prioriteringer, mer struktur og forhåpentligvis også mer effektive og innarbeidede rutiner. Man kunne unngått mye av at ”ting blir til underveis”, selv om man i et slikt banebrytende pilotprosjekt ikke vil kunne unnsnippe dette momentet fullstendig. Diskusjoner rundt hvordan den faglige oppgaven løses må videreføres og reformuleres, og det må settes opp nye mål for den faglige virksomheten.

Vårt inntrykk er at Oslo i løpet av 2006 kom lenger med å transformere den politiske målsettingen til den primære faglige oppgaven enn Bergen. Osloteamet satte av tid til to fagdager hvor mange prinsipielle spørsmål ble diskutert. I tillegg har de har hatt mange prinsipielle fagdiskusjoner underveis. På sikt har nok det å sette av tid til fagdager vært tidsbesparende. Likeledes synes det som Osloteamet i sine diskusjoner finner frem til løsninger som teamet kan leve med. I Bergen synes mange diskusjoner å stoppe opp, for så å komme opp igjen og igjen. Likeledes har frustrasjoner rundt en del forhold som økonomi og Kompis tatt en del av fokuset bort fra de primære faglige oppgavene til tider. Noen av teammedlemmene karakteriserte teamet selv som en flaskehals fordi de aldri fikk tid til å ta diskusjonene skikkelig. I Oslo har man også hatt en tydelig styringsgruppe som har gitt føringer for hvilken retning prosjektet skal ha.

I prosjektet ligger det store forventninger til det tverretatlige og tverrfaglige samarbeidet (jf. prosjektets målsetting om et forpliktende samarbeid). Det ligger også forventninger om synergieffekter i form av et generelt sett bedre samarbeid mellom kriminalomsorgen og de ulike involverte instansene. Det tverretatlige samarbeidet som nå etableres gjennom ND-prosjektet er skjært, og hvis det skjærer seg kan det være ødeleggende i mange år fremover. Flere instanser opplever imidlertid det forpliktende samarbeidet ND representerer som positivt. De har ingen betenkeligheter med å gå inn i et samarbeid med kriminalomsorgen hvor kriminalomsorgen legger mye av premissene, og de er positive til å skulle ta del i straffegjennomføringen. Dette er mest sannsynlig et resultat av en holdningsendring som sier at samfunnets trygghet gjennom kriminalitetskontroll ikke bare er Justissektorens oppgave, men en oppgave som tilfaller flere offentlige instanser. Likevel mener vi at det er viktig at ND ikke bare er kriminalomsorgens prosjekt; de andre som er med må få en følelse av å ta del i og ha eierskap i prosjektet. Det er derfor vesentlig at de ulike instansene engasjerer seg i ND-prosjektet, og ikke minst at de får sine arbeidstakere til å oppleve at de er arbeidstakere i en organisasjon også utenom ND-teamet. Dette er spesielt viktig i oppstartsfasen i prosjektet der teammedlemmene jobber ganske likt og ikke får utnyttet sin spisskompetanse fullt ut. Uten oppfølging av arbeidsgiverne kan teammedlemmene i økende grad føle tilhørighet i kriminalomsorgen, og det verdifulle i det tverrfaglige kan delvis forsvinne. Det mest hensiktsmessige synes å være at teammedlemmene opplever en ND-identitet samtidig som de også opplever en tilhørighet hos en arbeidsgiver og et kollegium i instansen de er tilsatt i.

Man skal også være oppmerksom på at ved å benytte kriminalomsorgens og rettsvesenets terminologi, står man i fare for at de sosialfaglige, helsefaglige og pedagogiske fagterminologiene forsvinner. Meningsdannelsen kan da bli farget av hvordan kriminalomsorgen og rettsvesenet tolker og forstår fenomener som rusmisbruk og straff. Mer vitenskapelig kan man si at de forskjellige fagdiskursene assimileres inn i kriminalomsorgsdiskursen, som derigjennom får økt definisjonsmakt over prosjektet.

I prosjektet er det opprettet en rekke grupper som både har en rådgivende og styrende funksjon. De tre lokale gruppene (arbeidsgruppe, styringsgruppe, referansegruppe/ressursgruppe) er organisert forskjellig i Oslo og Bergen. Arbeidsgruppen som hadde som oppgave å tilrettelegge for narkotikaprogrammet lokalt, var i Bergen bredt sammensatt. Selv om de bare hadde utkast til forskrifter og ingen retningslinjer, klarte de å operasjonalisere intensjoner til handling. Denne gruppen er ennå operativ. Styringsgruppen i Bergen består av arbeidsgiverinstansene. I Oslo satte man sammen en arbeidsgruppe som stort sett besto av arbeidsgiverne, og som etter forprosjektet ble avvirket. Samtidig med opprettelsen av arbeidsgruppen i Oslo opprettet man en bredt sammensatt

styringsgruppe bestående av representanter fra de involverte instansene i teamet, samt dommere og påtalemyndighet. Diskusjonene innledningsvis mellom Justisdepartementet, kommune og regionsledelse som delvis involverte styringsgruppen, gjorde at prosjektet ikke fikk den oppstarten man hadde ønsket. De fleste forholdene som var oppe til diskusjon i oppstartsfasen er nå ryddet av veien. Utarbeidelsen av prosjektbeskrivelsen har nok vært viktig i denne sammenheng. De enkelte medlemmene i styringsgruppen både i Oslo og Bergen har en opplevelse av likeverd i prosjektet, som er svært positivt tatt det tverrfaglige etatssamarbeidet i betraktning.

Det er mange grupper med ulike funksjoner som er opprettet i pilotprosjektet. I tillegg sier forarbeidene at det skal opprettes en koordineringsgruppe bl.a. for å være et bindeledd mellom den sentrale styringsgruppen og de lokale prosjektene. Selv om det hevdes å være behov for en slik gruppe, er den ikke opprettet. Hadde den blitt opprettet, ville det nok avstedkommet enda mer byråkrati og kanskje enda mer uklarhet rundt funksjonen til de forskjellige gruppene.

Flaskehalser vedrørende oppstart og organisering:

- At en så sentral aktør som Oslo kommune ikke ble tatt inn tidlig i planleggingsprosessen, og det ikke forelå endelige forskrifter da man skulle etablere det tverretatlige samarbeidet høsten 2005.
- At tilsettingsprosessen tok så lang tid. I Bergen var ikke alle teammedlemmene på plass før to måneder etter oppstart, mens i Oslo var ikke alle på plass før seks måneder etter oppstart.
- At retningslinjene ikke var på plass da de lokale prosjektene skulle etableres, og at de ennå ikke har fått tilbakemelding på godkjenning av retningslinjene fra Justisdepartementet.
- At det tok over et halvt år å få tilgang til Kompis for alle teammedlemmene. Dette forvansket oppstarten, spesielt i Bergen som fikk mye å gjøre i forbindelse med å utarbeide personundersøkelser i oppstartsfasen.
- At man ikke kjente til bevilgningene for 2006 før halve året var gått. Blir ND en permanent ordning, må man finne en annen løsning på budsjetttrutinene. En modell kan være å overføre all budsjettering til kriminalomsorgen, men da forsvinner idéen bak ND som et tverretatlig samarbeidsprosjekt. Prosjektkontoer som styres av styringsgruppen, kan være en løsning hvis den er forenelig med de ulike involverte instansenes budsjetttrutiner.

16.1.2 Rolle- og kunnskapsfordeling

I det første året har teammedlemmene stort sett utført de samme arbeidsoppgavene. Selv om arbeidet ikke har stått i forhold til alle teammedlemmenes forventninger, har fordelen med dette vært at teammedlemmene blir kjent med de forskjellige systemene som utgjør ND, det være seg rusomsorg, kriminalomsorg og rettsvesen. Ved en tilnærmet lik arbeidsfordeling er det imidlertid en fare for at teammedlemmene blir mindre tydelige som fagpersoner. De kan oppleve å ikke få brukt sin spisskompetanse fullt ut, og at de jobber som hvilken som helst annen person i kriminalomsorgen. Ved at andre går inn og utfører arbeidsoppgaver som i utgangspunktet tilfaller en annen, står man også i fare for å nedvurdere den enkeltes kompetanse på sitt felt. Utfordringene blir å kultivere den enkelte fagperson slik at han/hun kan fremstå i lys av sin profesjon ut i fra de etiske standarder, holdninger og målsetninger profesjonsutøvelsen forutsetter. Samtidig som teammedlemmet fremstår som et individ, skal det også være medlem av en samlet helhet – et team – som deler ett sett av kunnskap og mål. I teamet vil profesjongrensene til en viss grad viskes ut, og kunnskapen de forskjellige teammedlemmene besitter vil i økende grad deles av teamet, slik at teamet forvalter en helt unik ND-kunnskap. Denne kunnskapen vil kunne bli mektig både i retts- og behandlingsapparatet.

Koordinatorfunksjonen understreker den tverretatlige organiseringen av prosjektet. Tillegges koordinatoren et for stort leder- og arbeidsgiveransvar, øker risikoen for at prosjektet i større grad assimileres inn i kriminalomsorgen og noen av intensjonene med det tverretatlige og tverrfaglige forsvinner. Koordinatorene er begge jurister, og den juridiske kompetansen er uunnværlig i teamene sett i forhold til straffegjennomføringen og den tette koblingen til domstolene. At det er koordinatorene som sitter på denne kompetansen, gir en tyngde i teamet. At det er koordinatoren som fører saker for retten under straffegjennomføringen, gir likeledes en signaleffekt til de domfelte. Skulle andre involveres i disse prosessene, ville man fjerne en del av de juridiske prosessene fra teamet og domstolen, og man ville beveget seg enda lenger fra den opprinnelige Drug Court-modellen.

Foruten den juridiske kompetansen, er ruskompetanse en sentral og påkrevd kompetanse i teamet. Likeledes kjennskap til og kunnskap om kriminalomsorgen. Den pedagogiske kompetansen er også en viktig og nødvendig kompetanse å ha i teamet.

16.2 Hvem idømmes ND og forløpet i straffegjennomføringen

16.2.1 Hvem får dom til ND

I utgangspunktet var målgruppen definert som tunge rusmiddelmissbrukere, men det er lagt til de lokale prosjektene å definere målgruppen nærmere. Samtidig kan ikke teamene foreta alt for store begrensninger fordi ND er et pilotprosjekt hvor det skal gjøres en del erfaringer med ulike grupper rusmiddelmissbrukere som idømmes ND. I de lokale prosjektene har spørsmålet om bedømmelse av egnethet avstedkommet mange spørsmål og noen svar. Et samlet team skal stå bak egnethetsvurderingen. *Motivasjon* er et sentralt moment, og vurderingen av motivasjonen er basert på hvorvidt den siktede virker motivert ut i fra det han/hun sier. Å skulle finne en siktet uegnet på grunnlag av at teamet ikke synes vedkommende virker tilstrekkelig motivert, ville mest sannsynlig bli vanskelig fordi det blir for lite konkret. *Ønske* om å delta i narkotikaprogrammet blir ikke bare vurdert etter samtykket om frivillig deltakelse, men også ut i fra den interessen den siktede viser underveis i personundersøkelsen. Man står her i fare for å favorisere dem i varetekt, fordi de som er ute ofte er i aktiv rus og klarer ikke å overholde avtaler og møte til personundersøkelsessamtaler til avtalt tid. Samtidig kan ikke gjennomføring av en personundersøkelse være et grunnlag for varetektsfengsling. Å utestenge potensielle kandidater til ND fordi de viser symptomer på den sykdommen som ND har som målsetting å avhjelpe, er blitt kritisert.

Samarbeidsvilje er også et kriterium som vurderes i forhold til egnethet. Det er forståelig at teamet mener at åpenhet, ærlighet og samarbeidsvilje er vesentlige momenter i egnethetsvurderingen. Samtidig er det i denne sammenhengen viktig å respektere at et menneske i en personundersøkelsesfase kanskje ikke føler for å utlevere seg selv og sine nederlag i alt for stor grad overfor fremmede personundersøkere. *Innsikt i egen situasjon og egne mål og ønsker* vurderes også. Det kan oppstå situasjoner der teamet og den siktede har forskjellige vurderinger av hvilke tiltak som er best egnet for den siktede. Samtidig er brukermedvirkning i dette spørsmålet helt vesentlig. Teammedlemmene må være seg bevisst maktubalansen i relasjonen siktet – personundersøker. Siktete kan av denne grunn for eksempel godta teamets forslag uansett hva det måtte være.

Teamene har i løpet av 2006 kommet frem til at ND ikke kan være et tilbud for de tyngste rusmiddelmissbrukerne og de med alvorlige psykiske lidelser. Dette er kritisert for at de aller svakeste igjen faller utenfor, og at man velger ut dem man kan lykkes med for at prosjektet skal bli en suksess. Samtidig har flere av de aller svakeste blitt påført mange nederlag ved å ikke klare å gjennomføre behandling og rehabilitering. En dom til ND vil derfor mest sannsynlig kunne bli et nytt nederlag for disse. Både behandlings- og straffeapparatet har i forhold til sine

rehabiliterende tiltak et ansvar for å ikke påføre utsatte mennesker nye nederlag. Dette er et viktig etisk poeng i denne debatten.

Begge teamene synes imidlertid at de i 2006 har hatt mange tunge domfelte i programmet, dvs. domfelte med omfattende kriminalitet og rusproblemer. Dette kommer hovedsakelig av at rekrutteringen til ND har skjedd gjennom VIC-prosjektet i Oslo og Gjengangergruppen i Bergen. Disse er interesserte i å få sine klienter ut av sine lister, og de følger dem opp også under straffegjennomføringen. Godt samarbeid med politiet er nevnt av begge teamene som verdifullt, og teamene har et godt samarbeid med tilsatte i VIC og Gjengangergruppen. Et slikt godt samarbeid, som vel og merke må baseres på en overholdelse av taushetsplikten for begge parter (se nedenfor), er det kanskje ikke mulig å oppnå med tilsatte på politistasjonene fordi de der har mer press på seg i forhold til effektivitet, og de slipper sakene så fort de kommer til doms. Den velviljen og tilretteleggingen i forhold til f.eks. vilkårsbrudd som teamene møter for domfelte som tilhører VIC-prosjektet og Gjengangergruppen, er det ikke sikkert de vil møte for domfelte som tas hånd om av politistasjonene.

Oslo kommune har helt fra starten av presset på for at ND skal være et tilbud for yngre rusmiddelmissbrukere som ennå ikke har kommet så langt i sin misbruker- og kriminelle karriere. I Oslo teamets retningslinjer stadfestes satsingen på yngre rusmiddelmissbrukere, og de sier at ND-prosjektet er bedre i stand til å ivareta en tverrfaglig samlet funksjon opp mot tilbudet som finnes i samfunnet for denne gruppen. Det som taler imot å satse på yngre rusmiddelmissbrukere er at teamene vil få flere amfetaminmissbrukere som på mange måter er vanskeligere å behandle og rehabilitere enn opiatmissbrukere; man kan f.eks. ikke gi amfetaminmissbrukere metadonbehandling. I Bergensprosjektets retningslinjer antas det at hovedtyngden av programdeltakerne vil ha et heroinmissbruk. I ND-Bergen sin årsrapport for 2006 utdypes målgruppen noe, og man sier at for domfellelse til ND må det være et visst minimum av trygghet rundt boligsituasjonen.

Forarbeidene begrenser målgruppen i forhold til bostedstilhørighet. For enkelte domfelte kan det være hensiktsmessig å flytte ut av byen bl.a. fordi at det der kan være lettere å få bolig. Spørsmålet blir om vedkommende fremdeles faller inn under prosjektet når han/hun velger å flytte ut av byen under straffegjennomføringen. Dette bør avklares.

Forarbeidene forutsatte at rettspraksis etter hvert ville bidra til å definere målgruppen. Så langt har dette ikke skjedd fordi retten i all hovedsak følger teamets anbefalinger. Ut i fra praksis så langt, er det rimelig å anta at både påtalemyndigheten og retten vil følge prosjektenes definisjoner av målgruppen. Spørsmålet er om forsvarerne vil ta så mye hensyn til målgruppen når de ber påtalemyndigheten sende anmodning om personundersøkelser for sine klienter.

Av til sammen 64 fullførte personundersøkelser ble 30 personer dømt til ND i 2006. Dette domsantallet var også det man estimerte på forhånd. Fordelingen er ikke jevn; mens Bergen hadde 19 dommer, hadde Oslo 11. Sett i forhold til det første virkeåret, har de høringsinstansene som mente at narkotikaprogrammet favoriserte menn, fått rett. Bare to av de 30 domfelte var kvinner. Spørsmålet er om dette vil endres hvis man får omdefinert målgruppen.

16.2.2 Forløpet i straffegjennomføringen

Grunnlaget for straffegjennomføringsforløpet legges i personundersøkelsen. Tidsbruken i personundersøkelsen er en flaskehals for påtalemyndigheten. Teamene mener at de overfor retten ved idømmelse av ND, skal skissere særvilkår som beskriver det innholdsmessige opplegget i fase én. Retten vil ofte ha et mer detaljert opplegg, noe som er vanskelig fordi man f.eks. ikke vet når ledig behandlingss plass foreligger.

Vedrørende *intensivitet* og den *individuelle tilretteleggingen av innholdet* synes det som teamene, spesielt Bergensteamet, ville profitert på en diskusjon hvor man definerte den primære faglige oppgaven gjennom å avklare et institusjonelt felles fagsyn.

I 2006 ble undervisningsvirksomheten som tilbys på senteret ikke benyttet i Oslo. Det var heller ikke mye undervisning i Bergen. Skal dette tilbudet komme til sin fulle rett, må nok målgruppen dreies en del bort fra de tyngste rusmiddelmissbrukerne. Bevisstgjøringssamtaler med bruk av kognitive atferdsorienterte metodiske tilnærminger, kan også forstås som behandling når de inngår i en behandlingsorientert tilnærming. Slik sett kan noen av disse samtalene på Oslosenteret karakteriseres som behandling. Med aktiviteter på senteret og utstrakt bruk av miljøarbeid, oppnår man i Bergen en gruppedynamikk som man kanskje kan benytte seg av i større grad enn det man gjorde i 2006. Det fellesskapet som dannes mellom de domfelte i Bergen ved at de må møte på senteret, vil ikke de domfelte i Oslo kunne få. De må oppsøke steder utenfor senteret. Å skulle komme inn i et nytt miljø og etablere kontakter kan være vanskelig for enkelte domfelte selv med hjelp fra teamet. Vedrørende ansvarsgrupper, kan det være nyttig å opprette ansvarsgrupper rundt domfelte som ikke har dette fra før. Da kan teamet benytte denne i vanskelige diskusjoner og avgjørelser vedrørende den domfelte, slik som bruddsituasjoner. Politiet kan f.eks. inngå i en slik ansvarsgruppe.

Å initiere og etablere kontakt med andre instanser er en viktig arbeidsoppgave for teamene. Denne kontaktetableringen har til hensikt å informere og få kjennskap til ulike instanser og organisasjoner for å kunne benytte disse i det innholdsmessige

opplegget rundt de domfelte. I tillegg kan man etablere kontakt med nøkkelpersoner og nøkkelenheter som kan lette arbeidet opp mot systemene. Angående åpningstid, har ingen av sentrene åpnet på kveldstid og/eller i helger. I forarbeidene er det lagt opp til dette, men det er ikke spesifisert om det er teammedlemmene som skal bemanne senteret på kveld-/helgetid, eller om det er tenkt at man skal tilsette eller leie inn personer til dette formålet. Verken i budsjetteringer eller i utlysningene etter teammedlemmer er det tatt hensyn til dette. Dette punktet bør klargjøres i forkant av opprettelser av eventuelle nye ND-sentre.

Å fremskaffe behandlingsplasser har vært vanskelig (se nedenfor). En måte som har fungert bra i forhold til køproblematikken, er å idømme deldom hvor den domfelte gjennomfører deler av straffen i fengsel i påvente av behandling. Deldommer fordrer imidlertid et tett samarbeid mellom det aktuelle fengselet og ND-teamet, slik at opplegget i regi av ND-teamet er klart når domfelte løslates fra fengselet. Hvis ikke dette foreligger, kan det bli problematisk for teamet å overholde vilkår som er satt for fase én i narkotikaprogrammet. I samarbeidet med behandlingsinstitusjonene er det viktig med god informasjon, slik at behandlingsinstitusjonen anser ND-teamet for å være en ressurs.

I 2006 har det bare vært domfelte i fase én og to. Begge teamene synes det er vanskelig å sette opp et generelt og konkret innhold for hver enkelt fase i og med at faseinnholdet først og fremst skal være et resultat av en individuell tilrettelegging. Teamene kom ikke i gang med å utarbeide gjennomføringsplaner før malen for slike planer ble lagt inn i Kompis mot slutten av året.

Det mest utbredte kontrolltiltaket i narkotikaprogrammet er urinprøvetaking. Foruten at det kreves jevnlig prøver av domfelte, sier forarbeidene lite om f.eks. bevilgninger til dette formålet. I Bergen skapte dette problemer, som imidlertid har løst seg etter hvert. For etableringen av eventuelle nye ND-team bør dette avklares på forhånd.

16.3 Dilemmaer

16.3.1 Prioritering av plasser

I løpet av året har det vist seg at kanskje den største flaskehalsen av alle, er køproblematikken – særlig i forhold til behandlingsapparatet for rusbehandling og bolig. Domfelte til ND skal ikke prioriteres ut i fra den begrunnelsen at det vil gi feil signaler hvis straffedømte skal få forrang i behandlingssystemene. En prioritering av ND-dømte ville uttrykt at det lønner seg å begå kriminalitet for å få behandlingsplass. Teammedlemmene forstår at deres deltakere ikke kan prioriteres, samtidig som de ser at køene skaper store problemer for prosjektet. På

grunn av kø i behandlingssystemet, har man i personundersøkelsesfasen ofte ikke tilstrekkelig med tid til å starte en innsøkningsprosess. I verste fall må man konkludere med at vedkommende ikke er egnet til programmet fordi behandlingsplass ikke kan skaffes til veie.

For å kunne forholde seg til køproblematikken på en smidig måte, har teammedlemmene forsøkt å bearbeide systemene i sine egne etater. På denne måten har man klart å etablere ordninger som forenkler arbeidet opp mot denne problematikken. Det er også etablert ordninger hvor man får fordeler i sine systemer, som i Bergen hvor sosialsjefene har fått beskjed om å prioritere ND, og hvor teamet har en direkte linje til sosialsjefene. I Bergen har man også løst litt av denne problematikken ved at psykologen har fått henvisningsrett. I Oslo har man fått i stand en ordning med regionsadministrasjonen, slik at domfelte til ND går foran i soningskøen. Samtidig er det gjort forsøk på å finne løsninger på egen hånd i forhold til køproblematikken, som Bergensteamet gjorde da de ville tilsette støttekontakter på egen hånd og luftet muligheten for å leie egne boliger. Dette ble imidlertid stoppet med klar beskjed om at teamet må forholde seg til etablerte systemer.

Spørsmålet er om disse fordelene og smidige løsningene medfører at domfelte i narkotikaprogrammet oppnår en fordel i forhold til andre som søker behandling eller bolig eller skal inn å sone. Svaret er nok ja, men samtidig er noen av disse løsningene helt nødvendige for at ND skal fungere. Vi tenker da på forrang i soningskøen ved delvis omgjøring av ND-dom til ubetinget fengsel. Likeledes synes det nødvendig med fleksibilitet opp mot behandlingssystemet, spesielt så lenge programmet tar imot deltakere hvor institusjonsplass er ønskelig og ansett som nødvendig. I verste fall kan køer i behandlingssystemet skape så store problemer at ND som straffereaksjon mister tiltro hos politi, påtalemyndighet og dommere, med den konsekvens at disse instansene ikke ser hensikten med å innstille eller dømme til narkotikaprogram. Et forhold som bør diskuteres på sentralt hold, er hvorvidt det å kjøpe inn egne tjenester er å anse som prioritering av ND-deltakere.

16.3.2 Straff – behandling

Et sentralt element i kritikken mot ND er at behandlingen som skjer mens man gjennomfører denne straffen, ikke er basert på frivillighet. Under hele straffegjennomføringen vil fengselsstraffen ligge som ”riset bak speilet”. Utgangspunktet for Drug Court er en fornektelse av dikotomien straff – behandling. I Norge ligger det ikke en fornektelse av straff – behandlingdikotomien til grunn for innføringen av ND, men heller en pragmatisk innfallsvinkel som sier at for noen kan det fungere å kombinere straff og behandling. Denne pragmatiske holdningen synes vi også å spore i

behandlingsapparatet. Ved innføring av ND kan man unngå at straffen blir et ødeleggende element i behandlingen, f.eks. at man må avbryte behandlingen fordi man skal gjennomføre en fengselsstraff. Ved en dom til ND kan behandlingen fortsette. Denne pragmatiske holdningen gir imidlertid ingen grunn til å gi slipp på den mer prinsipielle og etiske debatten rundt straff – behandling. Den er viktig for å ha bevissthet om og refleksjon over det man foretar seg i ND-sammenheng. Ett eksempel på dette er å være oppmerksom på at ved å forlenge dommen til ND med den begrunnelse at man trenger mer tid til behandling, står man i fare for å idømme uforholdsmessige lange straffer. Den prinsipielle og etiske debatten var til stede i begge teamene, spesielt i Osloteamet hvor den var engasjerende og hvor den til stadighet ble utviklet med nye problemstillinger (se nedenfor). Vedrørende behandling på senteret, er det et dilemma at man ved brudd må avbryte et igangsatt behandlingsopplegg. Dette er uheldig ut i fra et behandlingsperspektiv. Behandlingsopplegg hos andre instanser, f.eks. metadonbehandling, samtaler hos en psykolog utenfor teamet eller for den del øreakupunktur, kan opprettholdes selv om straffegjennomføringen kommer til brudd.

En annen vinkling i straff – behandlingsdebatten er når teamet velger å avbryte en personundersøkelse eller finner en siktet uegnet. Da har man kanskje avdekket et hjelpebehov, men ved at vedkommende blir funnet uegnet til programmet, tar man ikke ansvar for oppfølging og behandling. Man kan kanskje si at ND er en straff, og slik sett kommer man ikke i det dilemma helsearbeidere står i. Uansett er det nok en riktig vurdering teammedlemmene gjør ved at de prøver å avbryte personundersøkelser der de ser at de vil finne vedkommende uegnet så tidlig som mulig, før for mange sår åpnes og forventninger skapes.

Urinprøver

Oslo og Bergen har løst urinprøvetakingen forskjellig. Mens man i Bergen tar urinprøvene selv, gjøres dette av et privat firma i Oslo. På denne måten unngår teammedlemmene i Oslo rolleblanding mellom behandler og kontrollør, som enkelte, både tilsatte og domfelte, kan oppleve vanskelig. Urinprøver behøver ikke bare ha et kontrollaspekt; de kan også benyttes i behandlingsøyemed hvor man ved hurtige svar kan se endringer i rusmiddelbruken. Slike endringer kan diskuteres med domfelte når han/hun har oppfølgingssamtale.

I Oslo har man hatt en grundig diskusjon om hvordan man skal manøvrere i landskapet mellom straff og behandling vedrørende urinprøver. Gjennom debatten klarte teamet å finne en løsning som alle kan leve med. Debatten er et meget godt eksempel på hvordan transformere den politiske målsettingen til den primære faglige oppgaven gjennom å diskutere seg frem til et felles fagsyn. Løsningen handler om å balansere en progresjon i forhold til nedgang av stoffbruk opp mot et strafferettslig smertepunkt. Likeledes handler det om å etablere en praksis som er

synlig, dvs. at man ikke prøver å dekke over problemet. Teamet er sikre på at diskusjonen kommer opp igjen, og det kan hende domstolen etter hvert ikke vil akseptere det fagsynet teammedlemmene har kommet frem til. I så fall må fagsynet revurderes, og da spørs det om alle teammedlemmene kan leve med resultatet av det.

Det er lite trolig at de sanksjonsmetodene teamene opererer med, slik som muntlige og skriftlige advarsler og skjerpet urinprøvekontroll, har noen vesentlig virkning på den enkelte deltaker i programmet rent behandlingmessig. Disse er mest brukt for å understreke at vedkommende er i en straffereaksjon hvor man må gi sanksjoner som følge av gjentatte brudd.

Begrepet 'rusfrihet' er problematisk i forhold til faseendringer. Man refererer ofte til rusfrihet for å oppnå overgang fra fase én til to, men for flere av de domfelte som var inne i programmet i 2006, er 'ruskontroll' et mer realistisk mål. Vi opplever diskusjonen om positive urinprøver og om begrepet 'rusfrihet' som møte mellom en behandlingkultur og en straffekultur, der begrepet 'kriminalitet' ble tillagt ulik mening alt ettersom man i bruken av begrepet også mente rusmiddelmissbruk.

16.3.3 Rettssikkerheten

Samtykke

En siktet som teamet skal utføre en personundersøkelse på, underskriver på flere samtykker – gjennomføring av personundersøkelsen, innhenting av opplysninger fra andre kilder, deltakelse i programmet og utveksling av informasjon med andre instanser under straffegjennomføringen – hvorav flere medfører opphevelse av taushetsplikten. Dette *er* mange samtykker. Spørsmålet er om siktede/domfelte klarer å holde rede på alle samtykkene og om de forstår hva de ulike samtykkene innebærer. Det er også et spørsmål om de forstår rekkevidden av de ulike samtykkene som gis, særlig i forhold til informasjonsutveksling mellom teammedlemmene i personundersøkelsesfasen og under straffegjennomføringen. Selv om personundersøker benytter hele det første møtet med siktede til å informere om narkotikaprogrammet og prøver å holde antall samtykkeerklæringer på et minimum, er det forståelig at det er vanskelig å få med seg informasjonen og forstå hva som blir sagt. Dette kan forvanskes ytterligere ved at siktede er i aktiv rus, og i noen tilfeller må teamet avbryte samarbeidet fordi den siktede er så ruset at de ikke finner det forsvarlig å fortsette. Om mulig bør man ha flere møter med siktede slik at informasjonen kan repeteres. Samtidig kan den siktede ved flere møter få gitt et bedre inntrykk av seg selv, i og med at han/hun kan være litt nervøs og stresset under det første møtet. Stressmomentet kan også være til stede under underskrivelsen av personundersøkelsen, og her er det viktig at den siktede

får god tid på seg, og at man forsikrer seg om at han/hun forstår hva som står i personundersøkelsen. Det hadde nok vært en fordel å få redusert antall samtykker.

Vedrørende valgfriheten i samtykket til deltakelse i narkotikaprogrammet, er teammedlemmene opptatt av å fortelle de siktede at en dom til ND kan være mer krevende å gjennomføre enn ubetinget fengsel og at gjennomføringstiden er lengre. Dette er et viktig moment å informere om, slik at den siktede er orientert om hva en dom til ND innebærer i forhold til fengselsstraff, som mest trolig er det andre alternativet. Likeledes bør ikke siktede på noen som helst måte presses til å velge narkotikaprogram, verken av forsvarere eller andre.

Taushetsplikt

Taushetsplikten innad i teamet oppleves av teammedlemmene som lite problematisk. Vi ser imidlertid at det kan oppstå problemer i forhold til taushetsplikt der hvor man både er behandler og teammedlem. Skjønnsvurderingen mellom taushetsplikt mht. tillit og behandling på den ene siden og straffegjennomføring og sanksjoner på den andre siden, er komplisert. Den kan kompliseres ytterligere hvis man f.eks. er tilknyttet sin etats datasystemer der man kan få tilgang på taushetsbelagte klient- eller pasientopplysninger. Et moment som må vurderes i denne sammenhengen, er at maktubalansen som eksisterer mellom behandler og den behandlede forsterkes når behandleren kommer i en dobbeltrolle ved også å skulle ta del i straffegjennomføringen. I de tilfellene der relasjonen mellom en domfelt og et teammedlem er definert som behandling, bør det vurderes om det er nødvendig med en grundigere gjennomarbeiding av hvilken type informasjon som skal og bør deles, og hvilken type informasjon som fremdeles bør omfattes av taushetsplikten. Hvilken informasjon som er taushetsbelagt og hvilken som ikke er det, må tydeliggjøres for den domfelte som går inn i en behandlingsrelasjon med et teammedlem.

Angående informasjonsutveksling med andre offentlige instanser er denne ganske vid, men både politi og påtalemyndigheten er inneforstått med at taushetsplikten i noen tilfeller tøyes vel langt. Teamene må likeledes vurdere den informasjonen som gis til politiet. I forhold til de private instansene som teamene samarbeider med, opplever ikke teamene noe problem i forhold til taushetsplikten, selv om private institusjoner er underlagt strengere taushetsplikt enn det offentlige. Det er heller manglende informasjon som ikke trenger å være underlagt taushetsplikten, som medfører kommunikasjonssvikt med f.eks. behandlingsinstitusjoner. Den strenge taushetsplikten hos behandlingsinstitusjonene kan også være en grunn til ikke å involvere seg i institusjonens behandling av den domfelte.

Taushetsplikt overfor pårørende ble oppgitt å være det største dilemmaet, spesielt i forhold til negative hendelser som brudd og uteblivelse. En måte å løse litt av dette dilemmaet på, er å be den domfelte om tillatelse til å informere pårørende i

slike situasjoner. Likeledes kan man be om denne tillatelsen for å få anledning til å informere andre domfelte vedkommende har blitt godt kjent med gjennom gjennomføring av narkotikaprogrammet, om hva som har skjedd med vedkommende når dette etterspørres. Dette vil imidlertid mest sannsynlig medføre at domfelte vil få enda flere samtykker å forholde seg til.

Overholdelse av særvilkår fra teamet

Når domfelte ikke overholder særvilkårene i programmet medfører dette brudd, som meldes til retten, og som i verste fall kan medføre omgjøring til ubetinget fengsel. Men hva skjer hvis teamet ikke klarer å overholde vilkårene? Kan den domfelte bringe inn for retten at teamet ikke overholder vilkårene, og hva vil et eventuelt utfall bli? Dette er et viktig spørsmål vedrørende de domfeltes rettssikkerhet og som bør vurderes.

Egnethetsvurderingen - målgruppen

Teamet skal i personundersøkelsen uttale seg om egnethet. Dette er begrunnet i at det skal ligge faglige vurderinger til grunn for deltakelse i programmet. Teamet forvalter med dette mye makt. I forhold til domfelte kommer denne makten til uttrykk ved at siktede kan bli stresset av at de ikke har nok å by på av seg selv. Overfor retten kommer makten til uttrykk ved at dommeren stort sett følger teamets innstilling. Rent rettsikkerhetsmessig er det å innvende at ikke alle som ønsker å delta i narkotikaprogrammet får fremmet dette ønsket for domstolen. Det er et viktig rettssikkerhetsmessig prinsipp at retten, som en uavhengig instans, treffer sine egne beslutninger. Dette viktige rettssikkerhetsmessige prinsippet ville blitt bedre ivaretatt hvis det opprinnelige forslaget om at dommeren skulle ha en rolle som i Drug Court og være en del av teamet hadde blitt fulgt.

Forsvareren

I rettsmøter under straffegjennomføringer er det ikke lagt opp til at domfelte skal ha forsvarer. De fleste respondentene etterlyste forsvarere i domstolens behandling av bruddsaker, spesielt i de sakene der resultatet kan bli omgjøring til ubetinget fengsel. Etter å ha vært observatører i flere bruddsaker, er også vår holdning at forsvarerne bør være til stede. Domfelte møter i disse sakene f.eks. ruset, og kan av denne og andre grunner, ha problemer med å forstå hva som foregår. En forsvarer vil kunne gi råd til vedkommende og være en påpasser for at teamet har gjort sin del av jobben.

Fullbyrdelsesordren

En av flaskehalsene i prosjektet har vært at det tar for lang tid fra dommen er avsagt til teamet offisielt mottar oppdraget om å iverksette straffen. Hvis ikke teamet iverksetter tiltak rundt den domfelte umiddelbart etter at dommen er avsagt, er det stor fare for at vedkommende havner i aktiv rus og sitt vanlige levemønster. Når fullbyrdelsesordren endelig foreligger, kan det være at

vedkommende ikke evner å starte i programmet. Her synes rettsikkerhetsforanstaltningen om at det skal gå tid fra dom foreligger til straffen iverksettes, å fungere mot sin hensikt. Dette kan ikke være formålstjenelig og en lovendring bør vurderes.

16.4 Modell for andre straffegjennomføringsformer

Det er for tidlig å si om erfaringene fra Narkotikaprogram med domstolskontroll skulle tilsi at ND kan være en modell for andre straffegjennomføringsformer. Tverrfaglig og tverretatlig samarbeid er imidlertid forhold som etterlyses i de fleste instanser, så også innenfor kriminalomsorgen. Ved innføringen av ND har man løst ett av problemene som tilsatte i kriminalomsorgen opplever som hinder for godt tverretatlig samarbeid, nemlig taushetsplikten, ved å oppheve denne mellom teammedlemmene. En videre bruk av opphevelse av taushetsplikten i andre straffegjennomføringsformer må imidlertid nøye vurderes opp mot personvern og rettssikkerhet. Problemer i de ulike systemene slik som f.eks. kjøproblematikk, skaper imidlertid ikke bare problemer i de forskjellige systemene, men også for ND så lenge tiltakene for de domfelte skal baseres på eksisterende tilbud. På sikt kan man kanskje si noe om et tverretatlig samarbeid som ND kan avhjelpe i denne problematikken, enten ved å lette arbeidet inn i systemene og/eller ved at man i ND skaper tilbud i egen regi, som f.eks. i Bergen hvor man har aktivitet og behandling på senteret, eller klarer å kombinere egne og eksterne tilbud på en konstruktiv måte. Uansett vil man med ND befinne seg i et felt som kombinerer straff og behandling, og problemstillingene innenfor denne dikotomien vil man aldri kunne unndra seg.

I USA har man opprettet ulike straffereaksjoner etter modellen fra Drug Court, bl.a. Juvenile Drug Court og Family Reunification Drug Court. Alle disse er opprettet i etter modellen ”therapeutic jurisprudence” eller terapeutisk justis der rettsapparatet påvirkes og utformes av en terapeutisk tankegang. Selv om vi her i Norge holder dommeren i en uavhengig posisjon i ND, tror vi som Giertsen (2005) at terapeutisk justis vil få økt innflytelse på vårt rettssystem, og at ND bare er en begynnelse. Vår antakelse er også begrunnet i at vi nå befinner oss i en tid hvor vi leter etter alternative straffereaksjoner til fengsel. Den nye kriminalomsorgsmeldingen som kommer i 2008, blir spennende i så måte. Utfordringen, slik som vi ser det, er at disse straffereaksjonene blir brukt i stedet for fengsel og ikke kommer i tillegg til fengsel, slik at det totale omfanget i bruken av straff øker.

17.0 Fra resultatevalueringen: Beskrivelse ved inntak av de første 20 domfelte²⁹

Av de første 20 domfelte er 9 i Oslo, og 11 i Bergen. Den ene kvinnen er i Bergen. Gjennomsnittlig alder er 32 år. Det gikk i gjennomsnitt tre måneder mellom inntak og intervju som følge at intervjuene kom litt sent i gang. Det er ikke funnet vesentlige forskjeller mellom de domfelte i Oslo og de i Bergen.

Sivilstand og bolig

Bare 3 har vært gift, 2 av dem er skilt, og 1 er separert. De øvrige 17 har aldri vært gift. 6 har barn; til sammen har de 9 barn. Ingen har daglig omsorg for disse. Vanligste bosituasjon siste tre år har for 6 vært institusjon (fengsel eller behandlingsinstitusjon), 4 bor alene, 5 sammen med partner hvorav 1 også med barn, 2 hos foreldre, mens 2 er uten stabil bosituasjon. 4 av partnerne har også stoffproblemer, 2 alkoholproblemer.

Rusmisbruk

Alle angir å ha brukt flere rusmidler/medikamenter per dag, det gjelder også de fire siste månedene.

Hovedmisbruk oppgis for 9 å være heroin, for samme antall amfetamin og for 1 cannabis.

Omfanget av misbruk går også frem av tabell 1. Det viser at det rusmessig er en tungt belastet gruppe. Dette gjelder også ved sammenligning med klientene i kost-nytteundersøkelsen til SIRUS (Melberg, Lauritsen & Ravndal 2003).

Tabell 1: Andel av de første 20 domfelte til ND som har brukt ulike substanser i minst ett år og gjennomsnittlig debutalder

Substans	Prosent	Debutalder ³⁰ (gjennomsnitt)
Alkohol til beruselse	85	13
Sniffestoffer	25	13
Cannabis	95	14
Amfetamin	95	17
Dempende medisiner	90	17
Smertestillende	65	19
Hallusinogener	75	20
Kokain	80	21
Heroin	80	22

²⁹ Av Knut Boe Kielland.

³⁰ Noen få klienter har høy debutalder for heroin og kokain. Dette drar gjennomsnittet opp, slik at median debutalder er to år lavere når det gjelder disse to stoffene.

14 av 20 (70 %) oppga at de hadde brukt sprøyter; av disse hadde 12 gjort det siste halvår og bare 6 siste måned. 7 debuterte med sprøyte før fylte 20, de øvrige mellom 20 og 30 år. De fleste oppga ikke å ha brukt sprøyter fast siste halvår, 8 hadde ikke gjort det i det hele tatt denne perioden. Ingen oppga sprøytebruk daglig siste måned³¹. 8 (40%) har hatt overdose av stoff, én har hatt delirium tremens tre ganger.

Kriminalitet

De aller fleste har sonet mye. Gjennomsnittlig soningstid for hele gruppen er i underkant av fem år. 7 domfelte har sonet fem år eller mer. I Oslo har 3 vært fengslet hele tiden siste måned, mens én har sittet i 21 av siste 30 dager. I Bergen har 2 vært fengslet hele tiden siste måned, mens én har sittet i 20 av siste 30 dager. En har vært på rusinstitusjon hele siste måned før ND, mens en annen har vært på avrusing i seks dager.

Behandling

12 har tidligere fått behandling mot stoffmisbruk på institusjon utover avrusing, 6 har hatt dette mer enn to ganger. 1 har også vært til behandling for alkoholproblemer. 6 har vært innlagt på psykiatrisk sykehus, til dels flere ganger, og 11 har vært innlagt på somatisk sykehus for rusrelaterte problemer. 10 har tidligere vært rusfrie i kortere eller lengre perioder etter behandling, hvorav 6 i fem måneder eller mer sammenhengende.

To aldersgrupper

De domfelte består av to nokså atskilte aldersgrupper. Den ene består av 14 personer mellom 22 og 33 år, den andre består av 6 personer i alderen 41-49 år. Det er ingen av alder mellom disse aldersgruppene. De eldre skiller seg fra de yngre ved at de – ikke overraskende – har sonet lengre tid i fengsel, i gjennomsnitt ni år, mens de yngre har sonet i snitt vel tre år. Av de eldre oppgir 4 av 6 at hovedmisbruket er heroin, men det gjelder 5 av de 14 yngre. Alle de eldre har hatt hepatitt, det gjelder bare 6 av de 14 yngre. 3 av de yngre har førerkort, ingen av de eldre har det.

Økonomi

Kilde til penger til egen forsørgelse går frem av tabell 2. Sosialstønad er viktigste inntekt for den største gruppen; mange får også tilskudd fra personer som står dem nær. Bare få har inntekt fra eget arbeid.

³¹ Dette er kanskje litt overraskende.

Tabell 2 Levegrunnlag siste 6 måneder og siste måned. Antall personer

Inntekt/levegrunnlag	Siste 6 måneder	Siste 30 dager	Viktigste inntektskilde siste 30 dager
Eget arbeid	1	3	2
Studielån/stipend	1	1	-
Dagpenger	-	-	1
Sosialstønad	13	12	7
Attføringspenger	2	1	-
Rehabiliteringspenger	3	3	-
Uføretrygd	1	1	-
Ektefelle, familie, venner	10	8	2
Stoffsalg	4	1	1
Annen kriminalitet	4	-	-
Prostitusjon	-	-	-
Annet	4	5	4

Sosialstønad er viktigste inntektskilde siste måned, mens kriminalitet er viktigere hvis vi ser det siste halvåret under ett.

De fleste har mye gjeld, de yngre mest. I gjennomsnitt dreier det seg om vel kr. 900 000 (median kr. 250 000) hos de 14 yngre og omkring 150 000 hos de 6 eldre, samlet gjennomsnitt kr. 478 000. Et par av de yngre har flere millioner kroner i gjeld. Det går ikke frem hvorvidt dette er legal eller illegal gjeld.

Aktuell situasjon

I Oslo har 3 vært fengslet hele tiden siste måned, mens 1 har sittet i 21 av siste 30 dager.

I Bergen har 2 vært fengslet hele tiden siste måned, mens 1 har sittet i 20 av siste 30 dager. Den ene i Oslo som har vært på rusinstitusjon, har vært der hele måneden, mens en annen har vært på avrusing i seks dager.

Litteratur

- Belenko, S. (2002) The Challenges of Conducting Research in Drug Treatment Court Settings. *Substance Use & Misuse*, vol. 37, nr. 12/13, s. 1635-1664
- Bryman, A. (2001) *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press
- Bødal, K. (1969) *Fra arbeidsskole til ungdomsfengsel: Klientel og resultater*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dommerledet narkotikaprogram: rapport fra arbeidsgruppen for utredning av mulighetene for Drug Courts i Norge*. Justisdepartementet, 2004
- Finstad, L. (2000) *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Feeley, M. & Simon, J. (1994) Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law. I: Nelken, D. (red) *The Futures of Criminology*. London: Sage
- Feeley, M. & Simon, J. (1992) The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications. *Criminology*, vol. 30, nr. 4, s. 449-474
- Fog, J. (2005) *Med samtalen som utgangspunkt: Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag
- Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll*. Forskrift av 16.12.2005 nr. 1518.
- Foucault, M. (2002) *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Foucault, M. (1980) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books
- Frantzen, E. (2001) *Metadonmakt: Møte mellom narkotikamisbrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Friestad, C. & Hansen, I. L. S. (2004) *Levekår blant innsatte*. Fafo-rapport 429, Oslo: Fafo
- Garland, D. (2001) *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press
- Giertsen, H. (2005) Dommerledet narkotikaprogram. I: Finstad, L. (red) *Norsk kriminologi 50 år: Innlegg fra fagkonferansen 22. januar 2005*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo (Bokserie nr. 1/2006)

- Goffman, E. (1992) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax Forlag
- Goldkamp, J. S., White, M. D. & Robinson, J. B. (2002) *From Whether to How drug Courts Work: Retrospective Evaluation of Two Pioneers Drug Courts in Clark County (Las Vegas) and Multnomah County (Portland, Phase II Report from the National Evaluation and Drug Courts*. www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/grants/194124.pdf
- Goldkamp, J. S., White, M. D. & Robinson, J. B. (2001) Do Drug Courts Work? Getting Inside the Drug Court Black Box. *Journal of Drug Issues*, vol. 31, nr. 1, s. 27-72
- Gottfredson, D., Kearley, B., Najaka, S. & Rocha, C. (2007) How Drug Treatment Courts Work: An Analysis of Mediators. *Journal of Research on Crime and Delinquency*, vol. 44, nr. 1, s. 3-35
- G – Rundskriv – retningslinjer for personundersøkelse i straffesaker*. Justisdepartementet, 2003
- Guldiksen, J. (2004) Aksjonsforskningens selvforståelse: En begrepslig diskusjon af handlings- og forandringsoptattelser i aksjonsforskningen. *Nordiske udkast*, nr. 2, s. 23-31
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1992) *Feltmetodikk: Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hauge, R. (1996) *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hjelmeland, I. (2007) *Miljøterapi i forvaringsanstalter: En kvalitativ empirisk analyse av miljøterapeuters erfaringer med miljøterapi i forvaringsanstalter*. Oslo: Høgskolen i Oslo (Masteroppgave)
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1996) *Metodevalg og metodebruk*. Otta: Tano A.S.
- Hora, P., Schma, W. & Rosenthal, J. (1999) Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement: Revolutionizing the Criminal Justice System's Response to Drug Abuse and Crime in America. *Notre Dame Law Review*, vol. 74, nr. 2, s. 439-538
- Høyer, G. & Dalgard, O. S. (2002) *Lærebok i rettspsykiatri*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Innst. O. nr. 120 (2004-2005) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll)*
- Johnsen, B. (2006) Forvaring – et barn av sin tid?. *Materialisten*, vol. 34, nr. 4, s. 53-89
- Kongelige resolusjon 16.des. 2005 ref. Nr. 126 (D) (1) *Ikrafttredelse av lov av 17. juni 2005 nr. 92 om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll, (2)Fastsettelse av forskrift til straffeloven § 53 nr. 6, (3) Delegasjon av kongens myndighet til å endre og utfylle forskriften i perioden*

- Kvale, S. (2001) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Larsen, E. (2004) *Miljøterapi med barn og unge: Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget
- Latour, B. (1987) *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Milton Keynes: Open University Press
- Lie, T. (2006) *Evaluering av den statlige rusreformen for brukere i Oslo kommune*. Stavanger: IRIS
- Lillevolden, S. (2005) Drug Court – Et blandingsmisbruk av juss og behandling. *Kromnytt*, nr. 1-2, s. 36-47
- Longshore, D. et al. (2001) Drug Courts: A Conceptual Framework. *Journal of Drug Issues*, vol. 31, nr. 1, s. 7-26
- Malterud, K. (2003) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Marlowe, D., Festinger, D., Dugosh, K. & Lee, P. A. (2005) Are Judicial Status Hearings a “Key Component” of Drug Court? Six and Twelve Months Outcomes. *Drug and Alcohol Dependence*, nr. 79, s. 145-155
- Mathiesen, T. (2007) *Kan fengsel forsvares?*. Oslo: Pax Forlag A/S, 3. utgave
- Melberg, H.O., Lauritzen, G. & Ravndal, E (2003) *SIRUS rapport nr. 4/2003*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning, 2003
- Misund, B.I. (2005) *Miljøarbeid i skolen: Organisasjonens betydning*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Moore, D. (2007) Translating Justice and Therapy: The Drug Treatment Court Networks. *The British Journal of Criminology*, vol. 47, nr. 1, s. 42-60
- Nafstad, I. (2006a) *Narkotikaprogram med domstolskontroll – en kvalitativ undersøkelse av mulige årsaker og virkninger*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo (Masteroppgave i kriminologi)
- Nafstad, I. (2006b) Narkotikaprogram med domstolskontroll – Hva er det, hvilke konsekvenser kan programmet få og hvilke forutsetninger hviler det på?. *Materialisten*, vol. 34, nr. 2/3, s.75-103
- Nolan, J. L. (2001) *Reinventing Justice: The American Drug Court Movement*. Princeton: Princeton University Press

Ot.prp. nr. 81 (2004-2005) *Om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med narkotikaprogram med domstolskontroll)*

Prosjektbeskrivelse Narkotikaprogram med domstolskontroll i Oslo 20.11. 2006

Reason, P. & Bradbury, H.(2001) Introduction: Inquiry and Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration. I: Reason, P. & Bradbury, H. (red.) *Handbook of Action Research: Participative inquiry and Practice*. London: Sage

Rempel, M. (2005) *Recidivism 101*. New York: Center for Court Innovation

Rose, N. (1998) *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press

Schmitt, G. R. (2006) *Drug Courts: The Second Decade*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, www.ojp.usdoj.gov/nij

Skatvedt, A. (2006) Det vakre i det alminnelige. *Sosiologi i dag*, vol. 36, nr. 1, s. 37-58

Stey, H. G. (2005) Personundersøkelser. *Aktuelt for kriminalomsorgen*, nr. 3, s. 14-17

Strand, T. W. (2006) Mot en senmoderne kriminalomsorg?. *Materialisten*, vol. 34, nr. 1, s. 55-76

Thagaard, T. (2002) *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2. utgave

Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 1. utgave

Wadel, C. (2001) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek A/S

Ødegård, E. (1996) *På ulendte veier – evaluering av stifinnerprosjektet*. Oslo: SIRUS

Årsrapport 2006, Narkotikaprogram med domstolskontroll, ND-senteret i Bergen

Årsrapport 2006, Narkotikaprogram med domstolskontroll i Oslo

Vedlegg

Vedlegg 1

Intervjuguide, tilsatte ved ND-sentrene

Bakgrunn

- Hvorfor søkte du denne jobben?

Arbeidsoppgaver/kompetanse/kunnskap

- Beskriv hva jobben din går ut på?
- Hva gjør du som de andre ikke gjør?
- Får du brukt din kompetanse på en tilfredsstillende måte? - hvordan?
- Savner du noen opplæring/kompetanse i forhold til jobben som skal gjøres, i så fall hva? (en selv pluss gruppa)
- Hvilken kompetanse er du mest glad for å ha i teamet? Hvordan kan denne kompetansen brukes på best mulig måte?
- Hva syntes du om fordelingen og prioriteringen av arbeidsoppgavene så langt?
- Hva kunne eventuelt vært gjort annerledes rent organisatorisk på dette området?

Senteret/programmet

- Hva mener du senteret skal være? (Innhold)
- I hvilken grad er du fornøyd med tilbudet som gis til de domfelte?
- Hva mener du eventuelt mangler?
- Er det noe du opplever som frustrerende, eventuelt propper/flaskehals? – I så fall hva? (internt og eksternt)
- Hva er dine beste råd til andre som eventuelt skal starte ND-senter?

Samarbeid

- Hvordan fungerer samarbeidet i teamet?
- Opplever du at teamet har en felles forståelse av hva dere skal gjøre og hvordan dere skal arbeide? – Hva er det?
- Hvem ser du på som din sjef?
- Hva syntes du om samarbeidet med din arbeidsgiver?
- Hvor er din tilhørighet? (arbeidsgiver, etat, teamet)
- Opplever du etatene som likestilt?
- Hva syntes du om samarbeidet opp mot din egen etat og andre instanser?

- Hvem samarbeider du mest med utenom de på senteret? Noen samarbeidspartnere du savner, i så fall hvem? (internt, eksternt)
- Er det, eller ser du for deg at det vil være noen vanskeligheter/propper i det tverrfaglige samarbeidet? (internt, eksternt)

Etikk

- Opplever du deg først og fremst som straffegjennomfører eller behandler? Hvorfor?
- Har du noen tanker om grensen mellom straff og behandling i programmet, -etisk eller praktisk?
- Hvordan ser du på taushetsplikten?
- Hvordan ser du på rettssikkerheten til de domfelte?
- Hvordan ser du på samtykket fra den siktede, er det reelt eller er det et samtykke avgitt under tvang? Hvorfor?
- Opplever du at programmet reiser andre dilemmaer på en eller annen måte, i så fall hvilke?

Biografi

- Bakgrunn:
 - utdanning
 - yrkeserfaring
 - alder
 - kjønn

Vedlegg 2

Intervjuguide styringsgruppemedlemmer, arbeidsgruppemedlemmer og arbeidsgivere

Styringsgruppen

- Opplevelsen av prosessen mot etablering av ND/ styringsgruppa/senteret?
- Noen flaskehalser?
- Hvordan har styringsgruppa fungert?
- Hva er oppgaven til styringsgruppen? Hva skal den være? Definert mandat?
- Er det likevekt mellom etatene?
- Økonomi?
- Hvordan er forholdet opp mot sentral styringsgruppe?
- Hvordan er kontakten oppad mot eget departement og nedad mot representant i teamet?
- Opplevelsen av ND?
- Er det noen praktiske eller etiske problemer knyttet til ND?
- Er det tverretatelige en god modell? Er det fruktbart?

Arbeidsgivere

- Samarbeid med din representant i teamet?
- Hvordan er informasjonsflyten til teammedlemmet og tilbake igjen til deg som sjef?
- Hvordan er oppfølgingen av deres representant i teamet?
- Er deres teamrepresentant styrt på noen måte fra dere som arbeidsgiver?
- Hva mener dere at deres representant skal "mene" og formidle i teamet? Hva skal deres teamrepresentant bidra med?
- Hvordan er samarbeidet oppover i eget system i forhold til ND?
- Er deres teamrepresentant straffegjennomfører eller behandler?
- Etikken rundt dette?
- Er det noen praktiske- eller etiske problemer knyttet til ND?
- Opplevelsen av ND?

Arbeidsgruppen

- Hvordan var prosessen mot etablering av ND-senteret og ND i sin helhet?
- Hvordan fungerte arbeidsgruppen?
- Var det likevekt mellom etatene?
- Var det noen diskusjoner eller dilemmaer som kom opp?
- Hvordan var prosessen i forhold til utlysning og ansettelse?

Retningslinjer ND Oslo

Den nåværende reguleringen av narkotikaprogrammet fremkommer ovenfor gjennom loven og forskriften. Det har vært diskutert om det burde foreligge ytterligere presiseringer av ordningen i form av retningslinjer. På departementsnivå har det imidlertid blitt bestemt at det ikke – på det nåværende tidspunkt – skal gis sentrale retningslinjer. Det har derimot blitt sagt at prosjektene i Oslo og Bergen bør utarbeide egne retningslinjer.

Følgende retningslinjer vil derfor bli lagt til grunn i forbindelse med arbeidet i Oslo.

§ 1: Prøveordningens virkeområde

Målgruppen for programmet er rusmiddelmissbrukere med narkotika som hovedmissbruk. Alkoholmissbrukere og personer med alkohol som hovedproblem faller av denne grunn utenfor ordningen.

Videre er personer som har et narkotikaproblem, men som også har en betydelig tilleggsproblematikk ikke omfattet av ordningen. Eksempler på dette er siktede som i tillegg til narkotikaproblemet har store psykiske problemer eller har en utpreget voldsproblematikk.

Denne avgrensningen er en følge av at programmet skal bygges opp rundt tiltak og kompetanse på narkotikamisbruk.

For de yngre, som ikke har en mangeårig befestet misbrukshistorie, vil prosjektet bedre kunne ivareta den samordnede funksjon opp mot de tilbud som finnes i samfunnet, herunder skole, sosialetat, Aetat, ruspoliklinikker, m.m. Prosjektet er av den oppfatning at det er riktig å fokusere på disse, fremfor eldre, langtkommende rusmisbrukere, hvor det er stor fare for at programmet vil kunne påføre et nytt nederlag. For de eldste, langtkommende, rusmisbrukerne vil skadereduserende tiltak være bedre enn et program som forutsetter rusfrihet under stramme vilkår.

Kriminaliteten skal fremstå som et resultat av rusmiddelmissbruket. Personer som antas å ha en kriminell livsførsel uavhengig av rusmiddelmissbruket er ikke i målgruppen for programmet.

For å være aktuell deltaker i programmet må det fremkomme en motivasjon som fremstår sterk og varig og som gir grunn til å tro at personen vil gjennomføre

programmet i sin helhet.

§ 2: Samtykke

Det er viktig at siktede får grundig informasjon om hva deltagelse i programmet innebærer, slik at samtykket blir informert. Dette skal skje i forbindelse med at det utarbeides personundersøkelse. Samtykke til å frita fra taushetsplikt skal gjelde opplysninger som er nødvendige for gjennomføringen av programmet. Det sentrale her vil være opplysninger knyttet til selve rusmiddelmissbruket, likeledes sosiale forhold. Det vil for øvrig i stor grad måtte dreie seg om et skjønn som det enkelte teammedlem utøver om hva som er nødvendige opplysninger å dele.

§ 3: Personundersøkelsen

I personundersøkelsen skal teamet, etter at siktede er kartlagt av de ulike teammedlemmene, skisserer et opplegg for gjennomføringen.

Når teamet finner en person egnet til å gjennomføre narkotikaprogram med domstolskontroll skal det sammen med personundersøkelsen avklares hva som kan være programinnholdet for den konkrete siktede. Videre må gis en klar beskrivelse av hva som vil være innholdet i første fase av programmet (iverksettelsesfasen). Denne beskrivelsen må bygge på nødvendige avtaler gjort i saken med for eksempel sosialtjeneste, behandlingstilbud, fastlege, skoletilbud osv.

§ 4: Gjennomføringen av programmet

Narkotikaprogram med domstolskontroll gjennomføres ved at klienten går gjennom fire faser som i prinsippet reflekterer utvikling. Fasene er benevnet iverksettelsesfasen, stabiliseringsfasen, ansvarsfasen og videreføringsfasen. I hovedsak innebærer en senere fase forutsetning om større ansvar, mindre hyppig kontroll, men større krav til negative urinprøver. Overføring fra iverksettelsesfasen til stabiliseringsfasen kan skje når domfelte har vist at evne til å være rusfri over en lengre periode. Overgangen fra stabiliseringsfase til ansvarsfase kjennetegnes ved at domfelte evner å arbeide aktivt med også andre livsområder enn rusproblemet.

Det forutsettes at overgang fra en fase til neste innebærer en viss reell bedring i funksjonsnivå både når det gjelder rusmestring og andre ferdigheter.

Varigheten av de ulike fasene vil være avhengig av hvor godt den domfelte klarer å gjennomføre målsetningen for de ulike fasene.

Teamet skal under gjennomføringen av programmet bidra til at det utarbeides individuelle planer for de domfelte.

Den formelle kontrollen av programdeltakeren vil være av flere typer, hvorav de viktigste er oppmøtekontroll og kontroll av rusmiddelbruk. Det kan tas faste prøver på avtalte dager, samt tilfeldige stikkprøver.

§ 5: Teamet

Teamet består av personer med ulike arbeidsgivere. Det medfører at team-medlemmene har forpliktelser både i forhold til teamet og i forhold til egen formell arbeidsgiver. Hvert enkelt team-medlem har ansvar for de oppgaver som hører under den respektive etats ansvarsområde. Dersom det innad i teamet er uenighet om viktige avgjørelser som har med straffegjennomføringen å gjøre, er det koordinator som har hovedansvar for de avgjørelser som blir tatt.

Ved uenighet i teamet skal avgjørelse, så fremt mulig, treffes av retten.

§ 6: Vilårsendringer mv.

- Når domfelte har en positiv progresjon i straffegjennomføringen, kan retten endre eller oppheve vilkår som opprinnelig var satt.
- Når domfelte har gjennomført en fase ved å oppfylle de kravene som går frem av personundersøkelsen (for fase 1) eller gjennomføringsplanen, kan domfelte overføres til neste fase.
- Dersom domfelte bryter fastsatte vilkår (se § 7) kan retten innskjerpe vilkår, sette nye vilkår, forlenge prøvetiden eller omgjøre til ubetinget fengsel.

Det er koordinator som har det faglige ansvaret for om begjæring skal sendes eller ikke. Videre har koordinator fått delegert regiondirektørens kompetanse til å fremme denne typen begjæringer for retten.

Begjæringen skal bygge på teamets diskusjoner og konklusjon. Hvis det er uenighet i teamet skal dette fremkomme av begjæringen.

Kopi av begjæringen skal sendes politiet og domfeltes forsvarer.

§ 7: Brudd på vilkår

Gjentatte eller alvorlige brudd på vilkår:

Hvis domfelte gjentatt eller alvorlig bryter vilkårene for dommen skal det fremmes sak om forholdet for retten.

Det beror på en konkret helhetsvurdering hvorledes det skal reageres på bruddet. I vurderingen skal det bl.a. legges vekt på en totalvurdering av progresjonen i behandlingen og rehabiliteringen for øvrig. Det kan legges vekt på hvor langt domfelte har kommet i gjennomføringen av programmet.

Reaksjoner på brudd bør innrettes slik at de ikke avbryter en rehabilitering som ellers er i god progresjon. Det er viktig at sanksjonen kommer raskt etter et brudd. Teamet må diskutere i hver enkelt sak hva som er den mest hensiktsmessige reaksjonsformen å foreslå i sin begjæring til retten.

Ikke alvorlige eller gjentatte brudd på vilkår

Hvis teamet finner at bruddet ikke skal medføre begjæring til retten, har teamet følgende egne reaksjonsmuligheter:

- a) muntlig advarsel
- b) skriftlig advarsel
- c) innskjerping av kontrollen med urinprøver
- d) forsinket opprykk i fase

Nye straffbare forhold

Reaksjonene på brudd skal være tilsvarende reaksjonene ellers i kriminalomsorgen. Nye straffbare forhold kan føre til vilkårsendringer eller at programmet blir avbrutt. Politiets håndtering av nye straffbare forhold kan ikke bindes opp av programmet.

§ 8 - Journalføring

Teamet skal påse at alle hendelser i saken journalføres i Kompis kif, slik at behovet for dokumentasjon i forbindelse med de etterfølgende rettsmøter kan ivaretas.

Retningslinjer ND Bergen

TIL³² § 2: PRØVEORDNINGENS VIRKEOMRÅDE

Målgruppen for programmet er rusmiddelmissbrukere med narkotika som hovedmissbruk. Alkoholmissbrukere og personer med alkohol som hovedproblem faller av denne grunn utenfor ordningen. Denne avgrensningen er en følge av at programmet skal bygges opp rundt tiltak og kompetanse på narkotikamisbruk.

Illegalt missbruk av alle former for narkotika kan kvalifisere for deltagelse, men det antas at missbrukere av heroin vil utgjøre hovedtyngden av programdeltakere.

For å være aktuell deltaker i programmet må det fremkomme en motivasjon som fremstår som sterk og varig, og som gir grunn til å tro at personen vil gjennomføre programmet i sin helhet.

Deltagere i programmet må være bosatt i Bergen kommune. Med dette menes at bostedstilknytningen til Bergen må være så sterk at det er naturlig å si at vedkommende bor der. Folkeregisteradresse er ikke avgjørende. Rett til sosiale ytelser eller helseytelser i kommunen er moment i vurderingen.

TIL § 3: DEFINISJONER

Kriminaliteten skal fremstå som et resultat av rusmiddelmissbruket. Personer som antas å ha en kriminell livsførsel uavhengig av rusmiddelmissbruket er ikke i målgruppen for programmet.

Overtredelser av straffeloven § 162 tredje ledd (meget betydelig kvantum) anses å falle utenfor ordningen. Likeså bør ikke personer med en utpreget voldsproblematikk omfattes. Generelt bør ikke straffens formål tale mot narkotikaprogrammet som er en reaksjon som gjennomføres i frihet.

TIL § 4: SAMTYKKE

Det er viktig at siktede får grundig informasjon om hva deltagelse i programmet innebærer, slik at samtykket blir informert. Dette skal skje i forbindelse med at det utarbeides personundersøkelse. Samtykke til å frita fra taushetsplikt skal gjelde opplysninger som er nødvendige for gjennomføringen av programmet. Det sentrale her vil være opplysninger knyttet til selve rusmiddelmissbruket, likeledes sosiale forhold. Det vil for øvrig i stor grad måtte dreie seg om et skjønn som det enkelte teammedlem utøver om hva som er nødvendige opplysninger å dele.

³² 'Til' refererer til forskriften.

TIL § 5: PERSONUNDERSØKELSE

Personundersøkelse skal i denne typen saker rette et særlig fokus mot siktedes rusmisbruk og misbrukets betydning for kriminalitetsutøvelsen. Videre skal det ses hen til siktedes motivasjon for endring, jf retningslinjene til § 2.

Personundersøkelsen skal kartlegge om vilkårene for deltagelse av ND er tilstede.

I tillegg til personundersøkelsen skal det utarbeides forslag til vilkår etter retningslinjene til § 6. Videre skal siktede samtykke i at den nødvendige informasjonsutveksling kan finne sted mellom de berørte etater.

TIL § 6: VILKÅR

I personundersøkelsen skal teamet, etter at siktede er kartlagt av de ulike teammedlemmene, skisserer et opplegg for gjennomføringen av programmets fase 1. Når teamet finner en person egnet til å gjennomføre narkotikaprogram med domstolskontroll skal dette vilkåret foreslås i personundersøkelsen. Videre må det foreslås at siktede gjennomfører fase 1 (iverksettelsesfasen), slik som den blir skissert i personundersøkelsen. Det er dette som danner grunnlaget for rettens vurdering om domfelte kvalifiserer til overgang til neste fase. Teamet kan gjøre oppmerksom på bestemmelsen i strprl. § 453 om at domfelte kan be om at dommen iverksettes straks.

Teamet må vurdere om det er grunnlag for å foreslå å sette andre vilkår.

Teamet kan foreta undersøkelser som nevnt i strgjfl. § 56.

Ved urinprøvetaking kan det benyttes hurtigtester. Dette er tilstrekkelig når urinprøven er negativ. Ved positiv prøve som domfelte godkjenner, er dette nok til å ilegge reaksjon. Dersom domfelte nekter for at prøven er positiv, må prøven sendes folkehelseinstituttet.

Når siktede samtykker til det kan også urinprøver tatt av andre (eks. ved LAR-behandling) brukes som kontrollprøver.

TIL § 7: INNHOLD OG GJENNOMFØRING AV NARKOTIKAPROGRAMMET

Narkotikaprogram med domstolskontroll gjennomføres ved at domfelte går gjennom fire faser som i prinsippet reflekterer utvikling. I hovedsak innebærer en senere fase forutsetning om bredere oppfølging, større ansvar, mindre hyppig kontroll, men større krav til negative urinprøver.

Fasene gir struktur til programmet. Det forutsettes at overgang fra en fase til neste innebærer en viss reell bedring i funksjonsnivå både når det gjelder rusmestring og andre ferdigheter.

Varigheten av de ulike fasene vil være avhengig av hvor godt den domfelte klarer å gjennomføre målsetningen for de ulike fasene.

Den formelle kontrollen av domfelte vil være av flere typer, hvorav de viktigste er: oppmøtekontroll og kontroll av rusmiddelbruk. Det kan tas faste prøver på avtalte dager, samt tilfeldige stikkprøver.

I opplegget for narkotikaprogram med domstolskontroll kan hyppighet av urinprøver være noe av det som skiller den ene fasen fra den andre, og det er rimelig å redusere hyppigheten med progresjon i programmet. Sysselsetting vil under iverksettingsfasen, for de som ikke er innlagt på behandlingsinstitusjon, i hovedsak være på ND-senteret. I senere faser er det viktig å tilstrebe at det meste av aktiviteten skjer utenfor ND-senteret.

Behandling innebærer både en langsiktig endring av atferdsmønster og tilegning av en problemløsningsstrategi knyttet til både rusmiddelmisbruk og andre sider ved tilværelsen.

Det kan dreie seg om et vidt spekter av tiltak for avrusing, utredning og behandling, både i og utenfor institusjon.

Iverksettingsfasen

Iverksettingsfasen begynner så snart dommen er rettskraftig, eller så snart den er avsagt dersom domfelte ønsker dette (jmf. strprl. 453). Under iverksettingsfasen vil den domfelte som regel fortsatt ha et rusmisbruk som det må jobbes med. For noen vil dette innebære et behandlingsarbeid utenfor institusjon, mens det for andre vil være nødvendig med institusjonsinnleggelse. Iverksettingsfasen innebærer i hovedsak at den domfelte søker å bli rusfri, slik at grunnlaget kan legges for å fortsette programmet uten bruk av rusmidler.

Stabiliseringsfasen

Et vilkår for at man kan komme inn i stabiliseringsfasen er at man har gjort klare framskritt når det gjelder ruskontroll, og at dette kan bekreftes med urinprøver. I denne fasen er det sentralt å sette i gang sysselsettingstiltak. Når domfelte er stabil i et sysselsettingstiltak er det aktuelt med overføring til neste fase.

Ansvarsfasen

Ansvarsfasen innebærer at deltakeren har kontroll med rusmiddelmisbruket og klarer å gjennomføre fornuftig aktivitet i løpet av dagen. Det må jobbes spesielt mye med nettverk og fritidsaktiviteter. For å komme videre til neste fase må domfeltes kontroll over eget rusmisbruk fremstå som solid, og boforhold må være stabile.

Videreføringsfasen

I løpet av denne fasen trappes kontakten med ND-teamet ned. Det samme gjelder

kontrolltiltakene. Andre instanser overtar som hovedansvarlige sammen med domfelte, og sammen med disse gjøres forberedelser til avslutning av de formelle rammer omkring ND-programmet.

Videreføringsfasen og gjennomføringen av programmet avsluttes når retten bestemmer dette ved kjennelse om opphør av vilkår, eller ved prøvetidens utløp.

TIL § 8: TEAM

Teamet består av personer med ulike arbeidsgivere. Det medfører at team-medlemmene har forpliktelser både i forhold til teamet og arbeidet med ND, og i forhold til egen formell arbeidsgiver. Hvert enkelt team-medlem har ansvar for de oppgaver som hører under den respektive etats ansvarsområde. Teamet skal ha regelmessige møter. Dersom det innad i teamet er uenighet om viktige avgjørelser som har med straffegjennomføringen å gjøre, er det koordinator som har hovedansvar for de avgjørelser som blir tatt.

TIL § 10: VILKÅRSENDERINGER MV.

1.ledd: endring av vilkår:

Når domfelte har en positiv progresjon i straffegjennomføringen, kan retten endre eller oppheve vilkår som opprinnelig var satt. At så skjer er avhengig av at retten har satt andre vilkår til dommen enn vilkåret om å delta i narkotikaprogrammet.

Slik endring eller oppheving av vilkår skjer etter begjæring fra

Kriminalomsorgen. Det er teamet v/koordinator som har myndighet til å sende slik begjæring på bakgrunn av hele teamets diskusjoner og konklusjon. Det er koordinator som har det faglige ansvaret for om begjæring skal sendes eller ikke.

Kopi av begjæringen skal sendes både politiet og domfeltes forsvarer.

2.ledd: overgang mellom faser.

Når domfelte har gjennomført en fase ved å oppfylle de kravene som går frem av personundersøkelsen (for fase 1) eller gjennomføringsplanen, kan domfelte overføres til neste fase. Kriminalomsorgen har ansvar for å sende begjæring til retten om dette. Når det er snakk om positiv faseoverføring har regiondirektøren delegert til teamet v/koordinator å sende slik begjæring.

Begjæringen skal utformes av kriminalomsorgen, men den skal bygge på hele teamets diskusjoner og konklusjon. Koordinator har det faglige ansvaret.

Gjennomføringsplanen skal sendes som vedlegg til begjæringen. Det er gjennomføringsplanen som er rettens grunnlag for å vurdere om vilkårene for faseovergang er oppfylt. Retten kan i sin kjennelse tiltre teamets forslag til vilkår i neste fase, eller den kan velge å gjøre endringer. Dersom retten gir Kriminalomsorgen medhold i begjæringen, ev. med endringer i gjennomføringsplanen, vil kjennelsen gå ut på at domfelte overføres til neste fase på de vilkår og med det innhold som er fastsatt i gjennomføringsplanen.

Kopi av begjæringen skal sendes politiet og domfeltes forsvarer.

TIL § 11: BRUDD PÅ VILKÅR

1.ledd: Gjentatte eller alvorlige brudd på vilkår:

Som brudd regnes bl.a.:

- a) å bryte vilkår satt av retten
- b) trekke samtykke til deltagelse eller samtykke til utveksling av informasjon
- c) nekte å avgi prøve for å avdekke ulovlig bruk av berusende eller bedøvende midler.
- d) manglende fremmøte til behandling
- e) manglende fremmøte eller forsentkomming til avtaler gjort med involverte instanser
- f) rusing (avhenger hvilken fase domfelte er i)

Det beror på en konkret helhetsvurdering om bruddet skal regnes som ”alvorlig”. I vurderingen skal det bl.a. legges vekt på en totalvurdering av progresjonen i behandlingen og rehabiliteringen for øvrig. Det kan legges vekt på hvor langt domfelte har kommet i gjennomføringen av programmet, slik at brudd tidlig i forløpet er mer akseptabelt enn i senere faser.

De ulike reaksjonsmulighetene:

- a) straffen fullbyrdes helt eller delvis
- b) sette ny prøvetid
- c) sette nye vilkår
- d) tilbakeføring til en tidligere fase

Reaksjoner på brudd bør innrettes slik at de ikke avbryter en rehabilitering som ellers er i god progresjon. Det er viktig at sanksjonen kommer raskt etter et brudd. Teamet må diskutere i hver enkelt sak hva som er den mest hensiktsmessige reaksjonsformen å foreslå i sin begjæring til retten. Retten er ikke bundet av teamets forslag. Det er koordinator som er faglig ansvarlig for begjæringen.

Når det sendes kopi til politiet av begjæringen til retten, skal det samtidig sendes kopi til domfeltes forsvarer.

2.ledd: Brudd på vilkår som ikke er alvorlig

Som mindre alvorlige brudd kan også regnes samme type brudd som nevnt under 1.ledd.

Ulike reaksjonsmuligheter:

- a) muntlig advarsel
- b) skriftlig advarsel

- c) innskjerping av kontrollen med urinprøver
- d) intensivprogrammer for bedret ruskontroll
- e) krav om innleggelse i behandlingsinstitusjon for kortere eller lengre tid
- f) forsinket opprykk i fase

3.ledd: Nye straffbare forhold

Dersom noen av teammedlemmene blir kjent med at domfelte har begått nye straffbare handlinger, skal dette meldes fra om til politiet med en gang. Dersom de nye straffbare forholdene er bruk av ulovlige rusmidler skal det likevel vurderes om dette skal meldes til politiet. Kriminalomsorgen kan håndtere disse bruddene selv med egne reaksjonsmuligheter.

Det beror på en konkret helhetsvurdering om den pågående straffegjennomføringen skal avbrytes umiddelbart eller om det skal avventes ny dom i saken. Det er viktig å ha en god dialog med politiet og en felles forståelse. Momenter i vurderingen om ny dom skal avventes er for eksempel alvorligheten av de nye forholdene, om domfelte er varetektsfengslet, hvilken fase domfelte er i og progresjonen i narkotikaprogrammet for øvrig.

Når teamet sender bruddmelding til politiet, skal det samtidig sendes kopi til domfeltes forsvarer.